

СЛАВА УКРАЇНІ! ГЕРОЯМ СЛАВА!

АНАЛІТИК
АУДИТОРСЬКА ФІРМА

ЕКОНОМІКА ФІНАНСИ ПРАВО

ЩОМІСЯЧНИЙ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ ЖУРНАЛ

№ 1'2026

(видається з 1994 року)

ISSN 2786-5517 (Online), ISSN 2409-1944 (Print)

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата з економічних і юридичних наук

Наказ Міністерства освіти і науки України від 02 липня 2020 р. № 886 (економічні науки).

Наказ Міністерства освіти і науки України від 24 вересня 2020 р. № 1188 (юридичні науки).

Рішення Аудиторської палати України від 21.12.2017 р. № 353/10 (облік та аудит).

Реєстраційне свідоцтво КВ № 21620-11520ПР від 12 жовтня 2015 р.

Журналу присвоєно міжнародний ідентифікаційний номер ISSN 2409-1944 та включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus. ICV = 66,67

Префікс doi журналу: 10.37634/efp.

Суб'єкт у сфері друкованих медіа – ПРАТ «Аудиторська фірма «Аналітик», ідентифікатор медіа – R30-03327 згідно з Рішенням Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення від 21.03.2024 (Протокол №11)

Засновники:

Аудиторська фірма "Аналітик", Карпатський національний університет імені Василя Стефаника

Статті обов'язково проходять

відбір, внутрішнє і зовнішнє рецензування

Повний або частковий передрук матеріалів журналу допускається лише за згодою редакції.

Відповідальність за добір і викладення фактів несуть автори. За зміст та достовірність реклами несе відповідальність рекламодавець.

Підписано до друку 05.01.2026

Формат 60×84/8

Наклад – 250 прим.

Адреса редакції: вул. Хрещатик, 44, м. Київ, 01001

Телефони: (050) 735-43-41, (096) 221-88-61

Факс: (044) 278-05-88

Е-mail: efp.redaktor@gmail.com

Сайт: www.efp.in.ua

Суб'єкт видавничої справи

© "Аналітик", 2026

© "Економіка. Фінанси. Право",

2026

Типографія: ТОВ "Міжнародний бізнес центр"

GLORY TO UKRAINE! GLORY TO THE HEROES!

АНАЛІТИК
АУДИТОРСЬКА ФІРМА

ECONOMICS FINANCES LAW

MONTHLY INFORMATIONAL AND ANALYTICAL JOURNAL

№ 1'2026

(issued from 1994)

ISSN 2786-5517 (Online), ISSN 2409-1944 (Print)

Journal is included in the list of scientific professional editions of Ukraine, which can be published results of dissertations for the degree of doctor and candidate (PhD).

Order of Ministry of Education and Science of Ukraine № 886 of July 02, 2020 (economic sciences).

Order of Ministry of Education and Science of Ukraine № 1188 on September 24, 2020 (legal sciences).

Order of Audit Chamber of Ukraine № 353/10 on December 21, 2017 (accounting and audit).

Registration Certificate – KV № 21620-11520PR on October 12, 2015.

Journal is awarded the international identification number ISSN 2409-1944 and included in the international Scientometrics base Index Copernicus. ICV = 66,67

Journal's DOI: 10.37634/efp.

Subject in the field of printed media – PJSC “Audit Firm “Analitik”, media identifier – R30-03327 according to the Decision of the National Council of Ukraine on Television and Radio Broadcasting dated 21.03.2024 (Protocol No. 11)

Founders:

Audit firm "Analitik",
Vasyl Stefanyk Carpathian National University

The papers must pass

selection, internal and external review

Full or partial reprint of the materials of the journal is allowed only with the consent of the editorial office.

The authors are responsible for the selection and presentation of the facts. The content and authenticity of the advertisement is the responsibility of the advertiser.

Signed for print 05.01.2026

Format 60×84/8

Publication – 250 copies

Address of the editorial office:

Khreshchatyk str., 44, Kyiv, 01001

Phones: (050) 735-43-41, (096) 221-88-61

Fax: (044) 278-05-88

E-mail: efp.redaktor@gmail.com

Web: www.efp.in.ua

*The subject of
publishing*

© "Analitik", 2026

© "Economics. Finances. Law",
2026

Typography: LLC "International Business
Center"

РЕДКОЛЕГІЯ

Головний редактор

Валентина Левченко, д.е.н., член Ради нагляду за аудиторською діяльністю Органу суспільного нагляду за аудиторською діяльністю, директор ВПГО «Спілка аудиторів України» (Україна)

Шеф-редактор

Володимир Головач, к.ю.н., голова правління ПрАТ «Аудиторська фірма "Аналітик"»; Заслужений юрист України (Україна)

Заступник головного редактора

Тетяна Головач, д.е.н., професор, аудитор, заступник директора з наукової роботи Інституту аудиту (Україна)

Учасники редколегії

Антон Бойко, к.е.н., доцент кафедри економічної кібернетики, Сумський державний університет (Україна)

Олена Величко, к.е.н., доцент кафедри міжнародних фінансів, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана (Україна)

Анатолій Герасимович, д.е.н., професор, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана (Україна)

Тетяна Гільорме, д.е.н., доцент, начальник відділу міжнародних проєктів, професор кафедри економіки, підприємництва та управління підприємствами, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара (Україна)

Любомира Кіндратська, д.е.н., професор, професор кафедри податкового менеджменту та фінансового моніторингу, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана (Україна)

Ірина Криштопа, д.е.н., професор, професор кафедри обліку і оподаткування, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана (Україна)

Юрій Манцевич, д.е.н., доцент, вчений секретар, Державне підприємство «Науково-дослідний і проєктний інститут містобудування» (Україна)

Олена Петрик, д.е.н., професор, завідувачка кафедри аудиту, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана (Україна)

Петер Плавчин, доктор наук, проф. інж., ректор Академії Данубіус (Словацька Республіка)

Євгенія Полякова, к.е.н., доцент кафедри фінансів та банківської справи, проректор з науково-педагогічної роботи (навчальний процес). Вищий навчальний заклад «Міжнародний технологічний університет «Миколаївська політехніка» (Україна)

Олена Попишняк, д.е.н., професор, професор кафедри організації виробництва, бізнесу та менеджменту, Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка (Україна)

Ольга Григорія, к.е.н., доцент кафедри, Карпатський національний університет імені Василя Стефаника (Україна)

Юлія Слободяник, д.е.н., професор, професор кафедри аудиту, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана (Україна)

Евангелос Сіскос, д.е.н., професор, Університет Західної Македонії (Греція)

Сергій Ткаченко, д.е.н., професор, ректор, Вищий навчальний заклад "Міжнародний технологічний університет «Миколаївська політехніка»; академік Академії економічних наук України (Україна)

Віктор Тринчук, к.е.н., професор, завідувач кафедри фінансів, обліку та банківської справи, Луганський національний університет імені Тараса Шевченка (Україна)

Людмила Чижевська, д.е.н., професор, професор кафедри інформаційних систем в управлінні та обліку, Державний університет «Житомирська політехніка» (Україна)

Гульнара Балгімбекова, к.ю.н., зав. кафедри конституційного та міжнародного права, Карагандинський державний університет ім. Е.А. Букетова (Казахстан)

Олександр Бригінєв, д.ю.н., професор, Хмельницький університет управління та права ім. Леоніда Юзькова; член Союзу юристів України (Україна)

Віктор Василичук, д.ю.н., професор, професор кафедри оперативно-розшукової діяльності, Національна академія внутрішніх справ; Заслужений юрист України, полковник поліції (Україна)

Сергій Константинов, д.ю.н., професор, зав. кафедри адміністративної діяльності, Національна академія внутрішніх справ (Україна)

Ігор Озерський, д.ю.н., професор, професор кафедри цивільного та кримінального права і процесу, Чорноморський національний університет імені Петра Могили; академік Національної академії наук вищої освіти України (Україна)

Малгожата Скоржевська-Амберг, доктор філософії, адвокат, кафедра теорії, філософії та історії права, юридичний коледж, Університет Козмінського (Польща)

Юрій Фрицький, д.ю.н., професор, професор кафедри конституційного, адміністративного права та соціально-гуманітарних дисциплін, Інститут права та суспільних відносин Університету «Україна»; Заслужений юрист України. Член Центральної виборчої комісії (Україна)

Комітет консультантів і мовних редакторів

Марі-Франс Кенуй-Казаль, доктор філософії з гуманітарних наук (Франція)

Лєся Поповецька-Демченко (Україна-Франція) – відповідальний редактор

Анна Туманян (Україна) – випусковий редактор

EDITORIAL BOARD

Editors-in-chief

Valentyna Levchenko, Doctor of Economics, member of the Supervisory Board for audit activity of the Authority public oversight for audit activity, Director of the All-Ukrainian Professional Non-Governmental Organization "Union of Auditors of Ukraine" (Ukraine)

Volodymyr Holovach, PhD in Legal Sciences, Head of the Board of the Audit Firm "Analytik"; Honored Lawyer of Ukraine (Ukraine)

Deputy Editor-in-Chief

Tetiana Holovach, Doctor of Economics, Professor, auditor, deputy director for scientific work of the Institute of Audit (Ukraine)

Members of the editorial board

Anton Boiko, PhD in Economics, Associate Professor of Economic Cybernetics department, Sumy State University (Ukraine)

Olena Velychko, PhD in Economics, Associate Professor of International Finances department, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman (Ukraine)

Anatoli Herasymovych, Doctor of Economics, Professor, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman (Ukraine)

Tetiana Hilorme, Doctor of Economics, Associate Professor, Head of the department of international projects, Professor of the Department of Economics, Entrepreneurship and Enterprise Management, Oles Honchar Dnipro National University (Ukraine)

Liubomyra Kindratska, Doctor of Economics, Professor, Professor of the Department of Tax Management and Financial Monitoring, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman (Ukraine)

Iryna Kryshstopa, Doctor of Economics, Professor, Professor of Accounting and Taxation department, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman (Ukraine)

Yurii Mantsevych, Doctor of Economics, Associate Professor, Scientific Secretary, State Enterprise "Research and Design Institute of Urban Development" (Ukraine)

Olena Petryk, Doctor of Economics, Professor, Head of the auditing department, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman (Ukraine)

Peter Plavcan, Dr.h.c., prof. Ing., Rector, Vysoka skola Danubius (Slovakia)

Yevheniia Poliakova, PhD in Economics, Associate Professor of Finances and Banking department, vice-rector for scientific and pedagogical work, Higher Educational Institution «International Technology University "Mykolaiv Polytechnic"» (Ukraine)

Olena Potyshniak, Doctor of Economics, Professor, Professor of the Organization of Production, Business and Management department, Kharkiv Petro Vasylenko National Technical University of Agriculture (Ukraine)

Olha Hryhoriv, PhD in Economics, Associate Professor of department, Vasyl Stefanyk Carpathian National University (Ukraine)

Yuliia Slobodanyk, Doctor of Economics, Professor, Professor of the auditing department, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman (Ukraine)

Evangelos Siskos, Doctor of Economics, Professor, University of Western Macedonia (Greece)

Serhii Tkachenko, Doctor of Economics, Professor, Rector, Higher Educational Institution «International Technology University "Mykolaiv Polytechnic"»; academician of Academy of Economic Sciences of Ukraine (Ukraine)

Viktor Trynchuk, PhD in Economics, Professor, Head of Finance, Accounting and Banking department, Luhansk Taras Shevchenko National University (Ukraine)

Liudmyla Chyzhevska, Doctor of Economics, Professor, Professor of Information Systems in Management and Accounting department, State University "Zhytomyr Polytechnic" (Ukraine)

Gulnara Balgimbekova, PhD in Legal Sciences, Head of the constitutional and international law department, Karagandy State University named after E.A. Buketov (Kazakhstan)

Oleksandr Bryhinets, Doctor of Legal Sciences, Professor, Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law; member of the Union of Lawyers of Ukraine (Ukraine)

Viktor Vasylynchuk, Doctor of Legal Sciences, Professor, Professor of the Operational and Investigating department, National Academy of Internal Affairs; Honored Lawyer of Ukraine, colonel of the Police (Ukraine)

Serhii Konstantinov, Doctor of Legal Sciences, Professor, Head of the Administrative Activity department, National Academy of Internal Affairs (Ukraine)

Ihor Ozerskyi, Doctor of Legal Sciences, Professor, Professor of the Civil and Criminal Law and Process department, Petro Mohyla Black Sea National University; academician of the National Academy of Sciences of Higher Education of Ukraine (Ukraine)

Malgorzata Skorzevska-Amberg, PhD, DSc, Theory, Philosophy and History of Law department, College of Law, Kozminski University (Poland)

Yurii Frytskyi, Doctor of Legal Sciences, Professor, Professor of the Constitutional, Administrative Law and Social and Humanitarian disciplines department, Law and Public Relations Institute of the "Ukraine" University; Honored Lawyer of Ukraine, member of the Central Election Commission (Ukraine)

Committee of consultants and language editors

Marie-France Quenouille (Cazals), PhD in Human Science (France)

Lesia Popovetska-Demchenko (Ukraine-France) – Managing editor

Anna Tumanian (Ukraine) – Issue Editor

ЗМІСТ

<i>БУЛКОТ Г.В., ЗАПІСЕЦЬКА С.П.</i> Розвиток концептуальних засад обліку і внутрішнього аудиту виробничих запасів підприємств в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення України	6
<i>ПЕТИК Л.О., ВАНЦУРА С.О., ГАБРИЛЬЧУК Я.А.</i> Публічні закупівлі в Україні: сутність, види та етапи проведення	13
<i>ФЛАТОВ Г.О.</i> Правові механізми впливу ПАРЄ на законодавчий процес України	18
<i>БЄЛКІН Л.М., ЮРИНЕЦЬ Ю.Л., БЄЛКІН М.Л.</i> Особливості застосування іпотечних застережень під час звернення стягнення на іпотечне майно	22
<i>VLADYKA Y.</i> Risk-oriented mechanisms for financial restructuring of credit debt of enterprises-clients of banking institutions (<i>Ризик-орієнтовані механізми фінансової реструктуризації кредитної заборгованості підприємств-клієнтів банківських установ</i>)	27
<i>ГАРАЩУК О.В., КУЦЕНКО В.І., АНІСІМОВ В.М.</i> Соціальний складник сталого розвитку та його місія для України в контексті глобальних викликів сьогодення	31
<i>БРИГІНЕЦЬ О.О.</i> Особливості діяльності адвоката у сфері митної справи	36
<i>СЕМ'ЯНИК В.О.</i> Розвиток електронних сервісів у системі митного адміністрування України	39
<i>БУДНИК Л., РОНСЬКА О.</i> Безпечові аспекти міжнародної співпраці у боротьбі з кіберзлочинністю	43
<i>ДЗЕРА І.О.</i> Успадкування віртуальних активів та вкладів у банківській установі: прогалини у законодавстві України та перспективи їх подолання у процесі рекодифікації Цивільного кодексу України	46
<i>ЛАДИЧЕНКО В.В., МОЗОЛЮК-БОДНАР Л.М.</i> Становлення механізмів юридичної відповідальності держав-членів ЄС	52
<i>ЧУБ А.В., КАРПІЧКОВ В.О.</i> Юридична відповідальність у кіберпросторі: аналіз зарубіжних доктрин ...	55
<i>KOSHCHYNETS M., PROSKURIAKOVA I.</i> Financial control in the security and defense sector: foreign experience and development prospects (<i>Фінансовий контроль в секторі безпеки та оборони: зарубіжний досвід і перспективи розвитку</i>)	58
<i>КУЦЕВОЛ Д.В.</i> Правовий статус суб'єктів господарювання у сфері організації та проведення азартних ігор	63
<i>KRYKUN V., ZVIEZDICHEV M.</i> Subsidiary liability and piercing the corporate veil in German law (<i>Субсидіарна відповідальність та проникнення за корпоративну завісу в німецькому праві</i>)	70

CONTENTS

<i>H. BULKOT, S. ZAPISSETSKA.</i> Development of conceptual frameworks for accounting and internal auditing of enterprises' production inventories during martial law and Ukraine's post-war reconstruction	6
<i>L. PETYK, S. VANTSURA, Y. HABRYLCHUK.</i> Public procurement in Ukraine: essence, types, and stages of implementation	13
<i>H. FILATOV.</i> Legal mechanisms of pace influence on the legislative process of Ukraine	18
<i>L. BIELKIN, Y. YURYNETS, M. BIELKIN.</i> Features of the application of mortgage provisions when foreclosure is being made on mortgaged property	22
<i>Y. VLADYKA.</i> Risk-oriented mechanisms for financial restructuring of credit debt of enterprises-clients of banking institutions	27
<i>O. HARASHCHUK, V. KUTSENKO, V. ANISIMOV.</i> Social component of sustainable development and its mission for Ukraine in the context of modern global challenges	31
<i>O. BRYHINETS.</i> Features of a lawyer's activity in the field of customs	36
<i>V. SEMIANYK.</i> Development of electronic services in the customs administration system of Ukraine	39
<i>L. BUDNYK, O. RONSKA.</i> Security aspects of international cooperation in fighting cybercrime	43
<i>I. DZERA.</i> Inheritance of virtual assets and deposits in a banking institution: gaps in Ukrainian legislation and prospects for overcoming them in the process of recodification of the civil code of Ukraine	46
<i>V. LADYCHENKO, L. MOZOLIUK-BODNAR.</i> Establishment of legal liability mechanisms of EU member states	52
<i>A. CHUB, V. KARPICHKOV.</i> Legal liability in cyberspace: analysis of foreign doctrines	55
<i>M. KOSHCHYNETS, I. PROSKURIAKOVA.</i> Financial control in the security and defense sector: foreign experience and development prospects	58
<i>D. KUTSEVOL.</i> Legal status of business entities in the sphere of organization and conduct of gambling games	63
<i>V. KRYKUN, M. ZVIEZDICHEV.</i> Subsidiary liability and piercing the corporate veil in German law	70

Ганна Вікторівна БУЛКОТ

к.е.н., доцент, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2657-2862>

e-mail: Purcanna@ukr.net

Софія Павлівна ЗАПІСЕЦЬКА

студентка, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-6546-5921>

e-mail: zapisetska@ukr.net

РОЗВИТОК КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ЗАСАД ОБЛІКУ І ВНУТРІШНЬОГО АУДИТУ ВИРОБНИЧИХ ЗАПАСІВ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

У статті досліджено теоретичні та методичні засади трансформації системи бухгалтерського обліку та внутрішнього аудиту виробничих запасів підприємств в умовах воєнного стану та подальшого економічного відновлення України. Розкрито вплив факторів дестабілізації: руйнування логістичної інфраструктури, втрати складських приміщень, релокації виробництва, зростання ризиків шахрайства та нестачі окремих видів матеріалів, на формування та ведення облікової інформації. Обґрунтовано необхідність перегляду традиційних підходів до оцінювання, документального підтвердження, класифікації та інвентаризації запасів, які виявилися недостатньо ефективними в умовах невизначеності та високих ризиків. Визначено ключові проблеми обліку запасів у період війни, а також запропоновано концептуальні зміни у системі оцінювання запасів. Особливу увагу приділено формуванню ризик-орієнтованого підходу у внутрішньому аудиті, спрямованого на превентивний контроль та зниження ймовірності шахрайських дій та необхідність застосування цифрових інструментів, які підвищують прозорість і достовірність аудиту. Виділено специфіку перевірки гуманітарних матеріалів та ресурсів, що використовуються у проєктах відбудови.

Ключові слова: виробничі запаси, облік і внутрішній аудит, дестабілізуючі фактори, інвентаризація, цифровізація, ризик втрати

ВСТУП

Трагічний початок 2022 р. змінив життя кожного українця і всього світу загалом. Свій відбиток на долі багатьох людей від ненародженого до старого залишило вторгнення російсько-нацистських окупантів на землі мирного населення України: в когось забрали дім, роботу, власну справу, мрію, спокій, а в когось життя. Та навіть за таких обставин незламні українці продовжують працювати, відновлювати, започатковувати нове, жити, вірити в мир та загалом і повністю допомагати економіці України та забезпечувати активне постачання в казну держави податків та зборів. Значний внесок роблять фізичні та юридичні особи України в спорядження воїнів ЗСУ своїми донатами та передачею деяких активів на благо війська, наприклад, автомобілі, паливо, продукти харчування, ліки, одяг тощо. Кожен намагається висотяти, прикладаючи максимальних зусиль.

Цитата з фільму «Незламна» режисера С. Мокрицького: «Війна – це не тільки смерть, це таке життя» гарно демонструє стан і нинішньої ситуації в Україні. З початку повномасштабного вторгнення підприємства опинились під масою викликів, які включали постійні обстріли чи/та окупацію. Ці фактори унеможливили продовження виробничого процесу для збереження людського життя. Підприємства вимушені підлаштовуватися під ці події та відшукувати шляхи вирішення завданих шкод.

Одними з перших викликів, що постали перед українськими підприємцями, стали нестача палива та його дефіцит. Через значні руйнування інфраструктури найбільшого виробника в Україні пального – Кременчуцького

нафтопереробного заводу, вся країна опинилась під тиском нестачі пального. До того ж ворог тоді був зосереджений на знищення великої кількості наших сховищ палива, були закриті шляхи поставки морем та припинено імпорт з Білорусі. Тому в таких умовах Україна наша стала вимушено ввозити нафтопродукти із західних країн (Литви, Болгарії, Словаччини, Польщі тощо). Враховуючи всі обставини, український ринок нафтопродуктів фактично побудовано з нуля та адаптовано за допомогою європейських друзів [4].

Виробничі запаси є базовим елементом операційної діяльності підприємств і визначають їхню здатність забезпечувати безперервність технологічного процесу, формувати собівартість продукції та підтримувати конкурентоспроможність. В умовах воєнного стану в Україні система управління запасами зазнала масштабних трансформацій через низку дестабілізуючих факторів: пошкодження складських приміщень, втрату логістичних маршрутів, релокацію підприємств, втрату доступу до первинної документації, зростання ризиків шахрайства та дефіцит певних видів матеріальних ресурсів.

Традиційні підходи до обліку та аудиту запасів, сформовані в умовах відносної стабільності, виявилися недостатніми для забезпечення достовірності облікової інформації в надзвичайних обставинах. Це зумовило потребу в оновленні концептуальних засад обліку, підвищенні ролі ризик-орієнтованого внутрішнього контролю та посиленні цифровізації управлінських процесів.

Отже, постановкою проблеми є воєнний стан в Україні створив безпрецедентні умови для функціонування підприємств: порушені логістичні маршрути, руйнування

інфраструктури, ризики втрати активів, нестабільність ринку матеріалів і загрозна невизначеність у виробничих процесах. В таких умовах традиційні методи обліку та контролю виробничих запасів виявилися частково або повністю неефективними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

До наукових публікацій, що присвячено управлінню запасами, ризик-орієнтованому аудиту та цифровим технологіям в обліку, можна віднести дослідження таких науковців як М. Гаврись, О. Гаврись, М. Ткаченко [3], де висвітлено проблеми обліку та оцінювання основних засобів в умовах війни; подано пропозиції з переоцінки, документування збитків і відновної вартості. Проте тут недостатньо уваги приділено операційним аспектам внутрішнього аудиту запасів (фокус на ОЗ). Крім того, деякі пропозиції потребують деталізації для практичного застосування у підприємств різного масштабу.

І. Назарова та Ю. Пастернак [15] розглянули методологічну основу для опису процедур внутрішнього аудиту запасів. Зокрема, наукову працю присвячено контролю запасів у торговельних підприємствах, розглянуто роль інвентаризації, вибіркової процедури і форм звітності в умовах нестабільності. Недоліком цього дослідження є специфічне його спрямування на сферу торгівлі, а отже, не всі підходи безпосередньо переносяться на виробничі запаси (особливо довгострокові матеріали).

МЕТА статті – дослідження обґрунтування напрямів удосконалення системи бухгалтерського обліку та внутрішнього аудиту виробничих запасів підприємств в умовах воєнного стану й економічного відновлення.

МАТЕРІАЛИ І МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У дослідженні застосовано нормативно-правові акти України з бухгалтерського обліку, внутрішнього контролю та інвентаризації; офіційні методичні рекомендації Міністерства фінансів України; звітні дані українських підприємств, що здійснили релокацію або зазнали втрат виробничих запасів; аналітичні дослідження Національного банку України, Державної служби статистики, бізнес-асоціацій [12-14].

Застосовано комплекс теоретичних і прикладних методів, спрямованих на виявлення особливостей функціонування системи бухгалтерського обліку та внутрішнього аудиту виробничих запасів в умовах воєнного стану: метод аналізу й синтезу – для узагальнення сучасних підходів до оцінювання та контролю виробничих запасів; метод порівнянь – для виявлення відмінностей між традиційними та адаптивними інструментами обліку в кризових умовах; системний підхід – для дослідження взаємозв'язку між обліковими процедурами, внутрішнім аудитом і ризиками воєнного часу; логічне узагальнення – для формування рекомендацій з трансформації облікових процесів; експертне оцінювання – для врахування практики підприємств, що впроваджують цифрові інструменти дистанційного контролю.

Так, поєднання міжнародних методичних настанов, таких як ЕУ [13], IAS Plus, з локальними практичними джерелами: Buh.LigaZakon, Factor.Academy [8], а також науковими роботами дасть змогу збалансувати нормативно-законодавчу та локальну операційної практики.

РЕЗУЛЬТАТИ

Виробничі запаси в умовах війни виконують не лише

операційну, але й стратегічну функцію – забезпечують стійкість підприємства, дають змогу швидко відновити виробництво після руйнувань, формують «матеріальний резерв» безпеки. У зв'язку з цим класифікація запасів доповнюється новими ознаками: за рівнем доступності: доступні, тимчасово недоступні, втрачені; за ступенем ризику втрати: низький, середній, високий ризик; за місцем зберігання: основні склади, резервні склади, мобільні склади, склади на територіях з ризиками; за статусом документального підтвердження: повністю підтверджені, частково підтверджені, непідтверджені.

Таке розширення класифікації дає змогу адаптувати облік до нових реалій і формувати більш точну інформацію для управління та аудиту.

Розглядаючи проблематику обліку та внутрішнього аудиту виробничих запасів у сучасних умовах, важливо відзначити, що кризова ситуація на паливному ринку наочно продемонструвала критичну роль точного обліку ресурсів для життєдіяльності підприємств та економіки країни. Дефіцит пального, багатогодинні черги на АЗС, обмеження продажу – усе це зумовило значний тиск на бізнес, що вимагав над швидкої адаптації облікових систем.

В цих умовах облік виробничих запасів набув стратегічного значення, оскільки давав змогу підприємствам оцінювати наявні ресурси, прогнозувати потреби та уникати масового дефіциту критично важливих матеріалів і разом своєчасно реагувати на зміни логістики. Водночас внутрішній аудит ставав інструментом контролю якості ресурсів, запобігання шахрайству і неефективному використанню, особливо для ризикових сегментів, таких як пальне. Український ринок пального продемонстрував, як своєчасна реакція на зруйновану інфраструктуру, швидка переорієнтація шляхів поставок з ЄС, впровадження тимчасових податкових пільг та нарощування імпорту дали змогу зберегти стабільність та уникнути колапсів. За перші півроку Україна збільшила імпорт пального у 12 разів та змогла забезпечити потреби ЗСУ, екстрених служб, аграрного сектору та громадського транспорту [7].

Зміни в обліку зумовлено як об'єктивною необхідністю стабілізувати ринок, так і законодавчими реформами, ухваленими державою у відповідь на воєнні виклики. Починаючи з березня 2022 р., значну роль відіграли термінові дерегуляційні заходи, що мали на меті забезпечити безперервність імпорту, спростити адміністрування податків і мінімізувати ризики зупинки критичних сфер економіки. Саме в цей період ініційовано важливі зміни в Податковому кодексі України та низка інших заходів, що вплинули на облік, оподаткування та контроль за обігом пального [11].

Тому однією з таких ключових новацій стало тирчасове зниження акцизного податку на пальне до нульової ставки та зменшення ставки ПДВ з 20% до 7% [9]. Таке рішення дало змогу знизити фінансове навантаження на імпортерів та трейдерів. Для підприємств такі зміни означали необхідність перегляду облікової політики, коригування первинних документів, оновлення методів оцінювання запасів, а також внесення змін в податкову звітність.

Говорячи про сферу ліцензування та контролю обігу пального держава також пом'якшила свої вимоги. А вже на період воєнного стану спрощено процедуру отримання ліцензій на зберігання пального, зокрема для суб'єктів

господарювання, що зберігають пальне виключно для власних потреб. Такі зміни зменшили тиск на малий бізнес і дало змогу підприємствам гнучко організувати власні запаси, чим забезпечити безперервність своєї власної діяльності [6].

Варто відзначити тимчасове зупинення застосування санкцій за деякі порушення у сфері обігу пального, зумовлені об'єктивними обставинами, такими як знищення складів, пошкодження стратегічних об'єктів чи неможливість своєчасного оновлення даних у системі електронного адміністрування реалізації пального. Це можна назвати своєрідним «додатковим захистом» у разі неможливості виконання норм.

З погляду бухгалтерського обліку нові умови вимагали від підприємств нового аналізу: більш детальної аналітики стосовно характеристик і джерел надходження пального; оперативного оновлення інформаційних систем; вдосконалення внутрішнього контролю за обліком, списанням і переміщенням пального, оскільки зросли ризики втрат; документального обґрунтування форс-мажорних обставин у разі неможливості дотримання окремим регуляторним вимог [1, 2].

Проте поступове відновлення ринку пального в Україні протягом 2023-2024 рр. зумовило повернення частини довоєнних норм. Тому акциз на пальне відновлено, а податкові пільги скасовано, що знову актуалізувало питання коректного обліку витрат, калькулювання собівартості продукції та контролю за ефективністю використання ресурсів. Підприємства вимушено розробили оновлені внутрішні регламенти обігу пального, враховуючи як зміни вартості ресурсів, так і ризики логістичних затримок через постійні руйнування інфраструктури.

В період воєнного вторгнення облік та внутрішній аудит виробничих запасів набули особливої актуальності та складності через низку нових викликів, що не властиві для мирного часу. Ті підприємства, що змогли продовжити свою діяльність або торгівлю готової продукцією, стали враховувати не лише традиційні аспекти обліку, а й специфіку теперішніх надзвичайних подій, які безпосередньо впливають на наявність, збереження та рух матеріальних цінностей. Якщо раніше виробничі запаси забезпечували безперервність та планованість діяльності, то нині вони набули стратегічного значення, адже стали основою підвищеної економічної безпеки підприємства. Проте й стали об'єктом підвищеної уваги аудиторів, органів контролю та керівництва підприємства, бо втрати, пошкодження та псування запасів можуть призвести до значних фінансових витрат.

Проблематикою обліку у воєнний період можна назвати невизначеність правового регулювання. Зокрема, аналізуючи методичні рекомендації з обліку запасів, можна побачити, що вилучено пункт, що регулював кореспонденцію рахунків зі списання втрат запасів внаслідок надзвичайних подій. Тож підприємствам самостійно доводиться формувати процедури документального оформлення і списання знищених активів. Втрата чинності типових форм первинних документів, таких як Наказ Міністерства Статистики №193 та Наказ Держказначейства № 130, призвела до необхідності індивідуального розроблення внутрішніх документів кожним підприємством, що затверджуються наказом облікової політики підприємства та мають забезпечувати відповідність чин-

ним стандартам бухгалтерського обліку. В таких умовах внутрішній аудит стає ключовим інструментом контролю правильності та достовірності створення форм, оцінювання їх юридичної й економічної значущості та відповідності даних обліку фактичному стану запасів.

Розглядаючи підприємства, що знаходяться на окупованих територіях чи в зоні постійних обстрілів, слід враховувати, що саме в таких умовах інвентаризація виробничих запасів набуває особливої уваги, оскільки стає єдиним інструментом для встановлення їх фактичного стану та підтвердження реальних втрат. Згідно із затвердженим Положенням про інвентаризацію активів та зобов'язань інвентаризація проводиться у разі: техногенних аварій, пожеж, стихійного лиха, зупинення підприємства, перед складанням річної фінансової звітності. Під час воєнного стану в країні ця норма набуває інших нових значень, оскільки наявність запасів може бути обмежено через бойові дії, окупацію або руйнування складів. До того ж можливість проведення інвентаризації може бути тільки за умови, що повної безпеки та доступу відповідальних осіб до документів і матеріальних цінностей. До моменту проведення перевірки наявності на непідконтрольних територіях бухгалтер змушений відображати залишені там активи на балансі підприємства, оскільки втрачений контроль не дає змоги оцінити втрати та ступінь руйнації.

Проте якщо є змога провести інвентаризацію, то її оформлюють у вигляді інвентаризаційних описів та протоколів інвентаризаційної комісії, де детально фіксуються відмінності між фактичною наявністю чи станом активів і обліковими даними. Далі ці комісійні висновки стають підставою для складання актів списання матеріальних цінностей.

В обліковій практиці рекомендується списання таких активів проводити на рахунках за ДТ 977 «Інші витрати діяльності» та Кт 201 «Сировина й матеріали», а втрати відобразити на позабалансовому рахунку Дт 072 «Невідшкодовані нестачі і втрати від псування цінностей», що дає змогу вести облік невідшкодованих нестач і псування матеріальних цінностей до моменту компенсації або виявлення винних осіб. Такий підхід забезпечує не тільки достовірне відображення фінансових результатів, а й створює доказову базу для подальшого судового чи адміністративного розгляду відшкодування витрат [5].

Варто відзначити, що особливу роль у забезпеченні достовірності відображенні фінансових результатів відіграє внутрішній аудит. Аудитори перевіряють правильність ведення первинної документації, відповідність вимогам законодавства та стандартам бухгалтерського обліку. Крім того, вони здійснюють контроль за обґрунтованістю списання активів та правильністю застосування рахунків для відображення втрат, що дає змогу мінімізувати ризики виникнення податкових або фінансових спорів та підвищує прозорість управління ресурсами підприємства. Оскільки внутрішній аудит в таких умовах стає засобом стратегічного управління ризиками, він дає підприємству змогу адаптувати облікову систему до різних подій та забезпечити економічну стабільність. Сучасний досвід показує, що відсутність уніфікованих підходів не знижує значимості аудиту, а навпаки підкреслює необхідність високої кваліфікації спеціалістів та розроблення адаптованих процедур обліку та внут-

рішньої перевірки.

Матеріальні ресурси в період воєнного стану виконують не лише виробничу, а й логістичну функцію й відіграють роль індикатора фінансової стабільності та здатності підприємства продовжувати операційну діяльність за умов невизначеності [7].

Проблематика обліку та внутрішнього аудиту виробничих запасів в умовах воєнного стану полягає у суперечності між традиційними методами обліку і радикально новими викликами; нормативними вимогами і реальними можливостями підприємств; потребою у прозорості і обмеженнями фізичного доступу до складів; необхідністю швидкого відновлення і нестачею методичних рішень.

Нині можна виділити основні проблеми ведення обліку запасів у період воєнного стану: втрата первинної документації через знищення офісів та складів; неможливість проведення фізичної інвентаризації у зонах бойових дій; перебої зі зв'язком та роботою електронних систем; нестабільність ринкових цін, що ускладнює оцінювання запасів; високі ризики крадіжок, шахрайства та неконтрольованих втрат; різке зниження або повна зупинка постачань.

В таких умовах необхідно переглянути концептуальні засади оцінювання, вибуття та документування запасів [10].

Військові ризики потребують застосування альтернативних підходів до оцінювання: чиста вартість реалізації – для запасів, що втратили первісні властивості або їх частково зруйновано; оцінювання за справедливою вартістю – у разі неможливості визначити первісну вартість; відновлювальна вартість – застосовується у період повоєнного відновлення; оцінювання на основі експертного підходу – у разі, коли немає документів.

Впровадження цих підходів потребує змін у внутрішніх регламентах та обліковій політиці підприємств.

Воєнний стан формує нову структуру ризиків: ризик фізичної втрати запасів через обстріли або окупацію; ризик недостовірних даних через відсутність первинних документів; ризик шахрайства з боку працівників або контрагентів; ризик логістичних збоїв, які спотворюють облікову інформацію; ризик невідповідності умов зберігання. В таких обставинах внутрішній аудит має бути переорієнтовано на ризик-орієнтовану модель та превентивні заходи.

У сучасних умовах воєнного стану аудит виробничих запасів потребує суттєвої трансформації, оскільки традиційні підходи вже не здатні забезпечити достатній рівень достовірності та оперативності контролю. Постійні зміни у розташуванні підприємств, дестабілізація логістики, ризики втрат матеріальних ресурсів та ускладнений доступ до складів формують зовсім новий формат облікових та контрольних процесів. Саме тому аудиторські процедури має бути адаптовано так, щоб вони охоплювали сучасні виклики та давали змогу оперативно реагувати на фактичні загрози.

Передусім однією з ключових тенденцій стає перехід до високочастотних інвентаризацій. Йдеться не лише про повні інвентаризації, а передусім про часткові та вибіркові перевірки, які проводяться регулярніше, ніж раніше. В умовах обмеженого доступу або небезпеки для працівників аудиторської групи все частіше застосовують дистанційні методи інвентаризації, що включають відеозв'язок, передачу фотофіксації та перевірку даних у

режимі реального часу. Такий підхід дає змогу контролювати рух запасів навіть тоді, коли фізичний доступ аудиторів до складів тимчасово неможливий.

Другою важливою зміною є посилення контролю за переміщенням запасів під час релокації підприємств. У період активних бойових дій багато компаній змушені переміщувати виробництво або склади в інші регіони. Цей процес супроводжується значними ризиками втрати матеріалів, пошкодження майна, зникнення документів або невідповідності облікових даних фактичним. Тож аудиторі повинні ретельно перевіряти етапи транспортування, процедури приймання-передачі запасів, відповідність документів руху фактичним даним, а також забезпечувати додаткові заходи контролю на кожному логістичному етапі.

Крім того, актуальним стає аудит ланцюгів постачання з урахуванням ризику втрат. Воєнні умови призвели до порушення регулярних маршрутів доставки, нестачі транспорту, тимчасової окупації окремих територій та блокування переміщення товарів. Аудиторі мають аналізувати не лише факт отримання матеріалів, але й фактори затримок, загроз на маршруті, потенційні можливості зловживань та шахрайства. Поглиблений аудит постачальників, перевірка їхньої надійності та можливостей виконувати зобов'язання стають необхідними елементами ризик-орієнтованого підходу.

Суттєво зростає роль цифрових доказів, які допомагають компенсувати відсутність фізичного доступу до об'єктів контролю. Геолокація вантажів, відеофіксація процесів передачі товарів, застосування RFID-міток для відстеження руху запасів, фотоідентифікація стану матеріалів – усе це формує новий рівень прозорості та захисту від зловживань. Такі інструменти дають змогу аудиторам підтвердити достовірність операцій та формувати доказову базу, що має юридичну силу навіть за надзвичайних обставин.

У табл. 1 наведено порівняльну характеристику цифрових інструментів для обліку та аудиту виробничих запасів в умовах воєнного стану, оформлену у вигляді зручної аналітичної таблиці. Вона враховує критерії безпеки, можливість дистанційного контролю, гнучкість, придатність до воєнних умов та сферу застосування.

Наступним напрямом удосконалення аудиту є моніторинг умов зберігання запасів на основі IoT-технологій. Інтелектуальні датчики температури, вологості, руху, відкриття дверей, рівня освітлення та диму дають змогу в онлайн режимі збирати інформацію про стан складів і відхилення від нормативів. Застосування таких технологій дає можливість не лише проводити аудит за фактом порушень, а й здійснювати попереджувальний контроль, швидко виявляючи проблеми та запобігаючи втратам або псуванню матеріалів.

Важливим нововведенням стає також дистанційний аудит складських операцій. Оскільки багато підприємств працюють у режимі ризику та обмеженого доступу, аудиторі все частіше застосовують онлайн-інструменти перевірки: відеоспостереження, доступ до складських програм, аналіз логів систем управління складом та структуровані VR/AR-тури. Це дає змогу контролювати процеси приймання, відвантаження та пересування запасів без фізичної присутності на об'єкті, що суттєво підвищує оперативність реагування.

Таблиця 1 – Порівняльна характеристика цифрових інструментів обліку та аудиту виробничих запасів в умовах воєнного стану (сформовано автором на основі [3; 8; 12; 15])

Цифровий інструмент	Основні можливості	Переваги в умовах воєнного стану	Обмеження	Придатність / Рекомендоване застосування
Power BI / Google Data Studio (BI-аналітика)	Візуалізація даних, інтерактивні дашборди, аналіз руху запасів, моніторинг ризиків	Доступ з будь-якої локації; швидке прийняття рішень; можливість інтеграції з WMS/ERP	Потребує налаштованої бази даних; залежність від Інтернет	Підприємства будь-якого масштабу; дистанційний контроль; оперативний аудит
IT-Enterprise / MASTER:ERP / OSA (українські ERP)	Облік запасів, управління складами, автоматизація документообігу, контроль руху матеріалів	Локальна підтримка; адаптація до законодавства; хмарні можливості; стійкість до ризиків	Потребує часу на впровадження; вартість залежить від масштабів	Середні та великі підприємства; релокація виробництва; контроль логістики
WMS-системи (складські системи управління)	Управління складом, адресне зберігання, контроль приймання/відвантаження, логування операцій	Підвищення точності; контроль руху навіть під час зміни складів; менше людських помилок	Потребують технічного оснащення складів	Підприємства з великими запасами; склади у зоні ризику
RFID / NFC мітки	Автоматична ідентифікація руху матеріалів, відстеження в реальному часі	Мінімізація шахрайства; точний контроль переміщення; придатність для релокації	Витрати на придбання міток і зчитувачів	Відстеження цінних, мобільних або високо ризикових запасів
ІоТ-сенсори (температура, вологість, відчинення дверей, рух)	Онлайн-моніторинг умов зберігання, оповіщення про відхилення	Захист від псування; контроль без доступу до складу; автоматичні дані для аудиту	Необхідність стабільного живлення; налаштування	Харчова, хімічна, фармацевтична промисловість; склади у небезпечних регіонах
GPS/Геолокація вантажів	Відстеження транспорту, контроль маршруту, фіксація затримок	Захист від втрат під час релокації; фіксація ризикових зон; доказова база для аудиту	Залежність від мобільного зв'язку	Логістичні перевезення; переміщення обладнання та матеріалів
Хмарні сервіси документообігу (Вчасно, М.Е.Дос, Paperless)	Зберігання та відновлення документів, електронні накладні, віддалений доступ	Мінімізація ризику втрати документів; швидке відновлення після руйнування офісів	Вразливість до кібератак при неправильних налаштуваннях	Усі підприємства; особливо ті, що втратили паперові архіви
Відеофіксація / дрони / відео спостереження	Дистанційна інвентаризація, контроль руху матеріалів, підтвердження стану складів	Дає можливість аудиту без фізичної присутності; фіксація збитків	Потребує техніки; юридичні нюанси використання дронів	Території з обмеженим доступом; склади на лінії ризику
VR/AR аудиторські тури	Віртуальне відвідування складів, перегляд 3D-моделей об'єктів	Безпека аудиторів; повна візуалізація без інспекцій на місці	Висока вартість; складність	Великі підприємства; складні об'єкти; міжнародні аудитори

Окрему увагу має бути приділено перевірці цільового використання гуманітарних матеріалів та допомоги, які особливо актуальні в умовах війни. Аудитори повинні підтверджувати відповідність фактичного використання отриманих ресурсів їхньому призначенню, перевіряти звітність благодійних організацій та підприємств, забезпечувати прозорість операцій і запобігати можливим зловживанням. У цьому контексті цифрові інструменти також відіграють важливу роль, адже дають змогу відстежувати рух матеріальної допомоги від моменту її отримання до повного використання.

Так, аудит виробничих запасів у період воєнного стану суттєво змінюється, переходячи від традиційних статичних процедур до динамічної, ризик-орієнтованої та цифрово підтримуваної моделі. Це дає змогу забезпечувати прозорість, оперативність і достовірність контролю навіть у найскладніших умовах та сприяє збереженню активів, стабільності операцій і відновленню економіки України.

Розширення функцій внутрішнього аудиту в період повоєнного відновлення полягає в реалізації таких функцій як: контроль за використанням матеріалів у реконструкції; перевірка джерел фінансування (гранти, державні програми, фонди); попередження корупції у

процесі відновлення; аудит ефективності витрат матеріальних ресурсів; оцінюванні збитків та їх документальному підтвердженні.

Отже, облік та аудит у період повоєнного відновлення економіки вимагає нових вимог до облікової політики. Зокрема, у післявоєнний період підприємствам необхідно: оновити облікову політику з урахуванням втрат та відновлення активів; створити окремі розділи з документування збитків; застосовувати нові методи переоцінки запасів; формувати резерви під відновлення; організувати систему контролю за матеріалами, залученими до реконструкцій.

Водночас внутрішній аудит як інструмент контролю використання ресурсів у відбудові має забезпечувати: контроль за цільовим використанням матеріалів; запобігання корупції; перевірку ефективності відновлювальних проєктів; контроль дотримання стандартів обліку в проєктах міжнародної допомоги; оцінку економічного ефекту від відновлення виробничих процесів.

ВИСНОВКИ

Тому в таких умовах змінилась і філософія управління запасами, якщо до війни підприємства орієнтувались на оптимізацію витрат і підтримання мінімальних залишків для прискорення оборотності, то під впливом

кризових подій стало пріоритетом забезпечення гарантованої доступності ресурсів. Підприємства змушені формувати страхові ресурси, збільшувати коло поставальників, застосовувати багатоканальні логістичні маршрути, застосовуючи не тільки принципи управління запасами, а й ризик-менеджмент. Тому в роботі такі підприємства посилюють роль прогнозування, щоб за порушення логістичного ланцюга, що спричиняє ризик простою, додаткових витрат або ж повної зупинки виробничого процесу цього всього можна було б уникнути.

У дослідженні доведено, що воєнний стан істотно змінив умови функціонування системи обліку й внутрішнього аудиту виробничих запасів підприємств. Традиційні моделі обліку запасів не забезпечують належної достовірності в умовах динамічних ризиків, що виникли у воєнний період. Необхідна трансформація концептуальних засад обліку шляхом впровадження гнучких підходів до оцінки, документування та інвентаризації.

Підприємствам слід активніше впроваджувати цифрові інструменти, здатні підвищити прозорість контролю, забезпечити актуальність даних і мінімізувати ризики втрати активів. Внутрішній аудит повинен базуватися

на ризик-орієнтованій методології, що враховує підвищену ймовірність шахрайських дій, втрати матеріалів та порушення логістики. Облік і аудит відіграють важливу роль у відбудові економіки України, оскільки забезпечують достовірність фінансової інформації, захист активів і обґрунтованість управлінських рішень.

У період воєнного стану та повоєнного відновлення України облік і внутрішній аудит виробничих запасів потребують глибокої трансформації. Основними напрямками її розвитку є: вдосконалення оцінювання та класифікації запасів з урахуванням ризику; впровадження ризик-орієнтованого підходу у внутрішній аудит; цифровізація облікових та контрольних процедур; зміцнення системи контролю за рухом і збереженням запасів; забезпечення прозорості використання матеріальних ресурсів у процесах відбудови.

Розвиток концептуальних засад обліку та аудиту у складних умовах сприятиме підвищенню економічної стійкості підприємств, ефективності управління ресурсами та прозорості відновлювальних процесів у національній економіці.

Список використаних джерел

1. Буряк М.П. Проведення аудиту виробничих запасів під час воєнного стану. *Економіка і суспільство*. 2025. № 74. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/5997/5933>
2. Височан О.С., Височан О.О., Коркішко В.І. Інвентаризація запасів в умовах війни. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*. 2024. Випуск 20. С. 182-189. URL: <http://www.tnv-econom.ksauniv.ks.ua/index.php/journal/article/view/528/495>
3. Гаврис М., Гаврис О., Ткаченко М. Аналіз шляхів вирішення проблем обліку та оцінки основних засобів в Україні під час війни та у післявоєнний період. *Актуальні проблеми економіки*. № 3 (273). 2024. URL: https://eco-science.net/wp-content/uploads/2024/03/3.23_topic_Mykola-O.-Havrys1-Oleksandr-M.-Havrys-Maryna-O.-Tkachenko-172-179.pdf
4. Дефіцит пального під час війни, або Коли зникнуть черги на заправках. 20.05.2022. URL: https://ua.korrespondent.net/business/economics/4479572-defitsyt-palnoho-pid-chas-viiny-abo-koly-znyknut-cherhy-na-zapravkakh?utm_source=chatgpt.com
5. Дяченко І.М. Актуальні проблеми списання знищення запасів підприємства в період воєнного стану. *Інноваційні ідеї та проекти для економічного відродження України*: зб. доп. 89-ї наук. студ. конф., (м. Київ, 20 травня - 4 червня 2022 р.) Київ, 2022. С. 663-664.
6. З 01 вересня 2024 року змінено вимоги щодо зберігання пального, призначеного для заправлення електрогенераторних установок. 26.09.2024. URL: <https://lv.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/826254.html>
7. Крамнична С.В. Обліково-аналітичне урегулювання в управлінні запасами: стратегії та практика. 09.10.2025. URL: <https://jqmth.donpu.edu.ua/article/view/18242>
8. Переоцінка запасів у воєнний час: бухгалтерський облік / Бух.ЛігаЗакон. – 23.08.2024. URL: https://bukh.ligazakon.net/analytys/230044_pereotsnka-zapasiv-u-vonniy-chas-bukhgalterskiy-oblk
9. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану: Закон України від 18.06.2024 р. № 3817-IX. Дата оновлення: 01.01.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text>
10. Списання пошкоджених та знищених запасів під час воєнного стану / Factor.Academy. 06.07.2023. URL: <https://factor.academy/blog/spisannya-poshkodzenix-ta-znishhenix-zapasiv-pid-chas-voeyennogo-stanu/>
11. Як Україна відправила російське пальне за їхнім воєнним кораблем, та до яких змін це призвело. 25.02.2023. URL: https://www.unian.ua/economics/energetics/yak-ukrajina-vidpravila-rosiyske-palne-za-jihnim-voeyennim-korablem-ta-do-yakih-zmin-ce-prizvelo-12158490.html?utm_source=unian&utm_medium=read_more_news&utm_campaign=read_more_news_in_post
12. European Court of Auditors. *Auditing in times of crisis or emergency – Methodology* / ECA. 2022. URL: methodology.eca.europa.eu
13. EY. *Applying IFRS – Accounting considerations for the war in Ukraine* : March 2022. URL: <https://www.ey.com>
14. IAS Plus (Deloitte). *Clearly IFRS – Financial reporting considerations related to the Russia-Ukraine war* / Deloitte. URL: <https://www.iasplus.com>
15. Nazarova I., Pasternak Y. Inventory Control of Operating Activities in Trade. *Herald of Economics*. 2025. no. 2, pp. 211-22. URL: <https://doi.org/10.35774/visnyk2025.02.211>

References

1. Buriak M.P. Conducting an Audit of Production Inventories during Martial Law. *Economy and Society*. 2025. No. 74. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/5997/5933> (in Ukrainian).
2. Vysochan O.S., Vysochan O.O., Korkishko V.I. Inventory-Taking of Inventories under Wartime Conditions. *Tavriya Scientific Bulletin. Series: Economics*. 2024. Issue 20. pp. 182-189. URL: <http://www.tnv-econom.ksauniv.ks.ua/index.php/journal/article/view/528/495> (in Ukrainian).
3. Havrys, M., Havrys, O., & Tkachenko, M. Analysis of Approaches to Addressing the Problems of Accounting and Valuation of Fixed Assets in Ukraine during the War and the Post-War Period. *Actual Problems of Economics*. 2024. No. 3 (273). URL: https://eco-science.net/wp-content/uploads/2024/03/3.23_topic_Mykola-O.-Havrys1-Oleksandr-M.-Havrys-Maryna-O.-Tkachenko-172-179.pdf (in Ukrainian).
4. Fuel Shortage during the War, or When the Queues at Gas Stations Will Disappear. May 20, 2022. URL: https://ua.korrespondent.net/business/economics/4479572-defitsyt-palnoho-pid-chas-viiny-abo-koly-znyknut-cherhy-na-zapravkakh?utm_source=chatgpt.com (in Ukrainian).

5. Diachenko I.M. Current Issues of Writing Off Destroyed Inventories of Enterprises during Martial Law. In: *Innovative Ideas and Projects for the Economic Revival of Ukraine: Proceedings of the 89th Scientific Student Conference* (Kyiv, 20 May – 4 June 2022). Kyiv, 2022, pp. 663–664. (in Ukrainian).
6. Changes Effective from 1 September 2024 Regarding the Storage Requirements for Fuel Intended for Refueling Generator Units. 26 September 2024. URL: <https://lv.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/826254.html> (in Ukrainian).
7. Kramnychna S. V. Accounting and Analytical Regulation in Inventory Management: Strategies and Practice. 9 October 2025. URL: <https://jqmth.donnu.edu.ua/article/view/18242> (in Ukrainian).
8. Revaluation of Inventories during Wartime: Accounting / Buh.LigaZakon. 23 August 2024. URL: https://buh.ligazakon.net/analytys/230044_pereotsnka-zapasyv-u-vonnyy-chas-bukhgalterskiy-oblk (in Ukrainian).
9. On Amendments to the Tax Code of Ukraine and Other Legislative Acts of Ukraine Regarding the Application of Provisions during Martial Law: Law of Ukraine No. 3817-IX of 18 June 2024. Updated on 1 January 2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Tex> (in Ukrainian).
10. Write-Off of Damaged and Destroyed Inventories during Martial Law / Factor.Academy. 6 July 2023. URL: <https://factor.academy/blog/spisannya-poshkodzhenix-ta-znishhenix-zapasyv-pid-chas-voyennogo-stanu/> (in Ukrainian).
11. How Ukraine Sent Russian Fuel after Their Warship, and What Changes This Led To. 25 February 2023. URL: https://www.unian.ua/economics/energetics/yak-ukrajina-vidpravila-rosiyske-palne-za-jihnim-voyennim-korablem-ta-do-yakih-zmin-ce-prizvelo-12158490.html?utm_source=unian&utm_medium=read_more_news&utm_campaign=read_more_news_in_post (in Ukrainian).
12. European Court of Auditors. *Auditing in times of crisis or emergency – Methodology* / ECA. 2022. URL: methodology.eca.europa.eu
13. EY. *Applying IFRS – Accounting considerations for the war in Ukraine* : March 2022. URL: <https://www.ey.com>
14. IAS Plus (Deloitte). *Clearly IFRS – Financial reporting considerations related to the Russia-Ukraine war* / Deloitte. URL: <https://www.iasplus.com>
15. Nazarova I., Pasternak Y. Inventory Control of Operating Activities in Trade. *Herald of Economics*. 2025. no. 2, pp. 211-22. URL: <https://doi.org/10.35774/visnyk2025.02.211>

Hanna BULKOT

PhD in Economics, Associate Professor, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2657-2862>

e-mail: Pypcanna@ukr.net

Sofia ZAPISSETSKA

student, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-6546-5921>

e-mail: zapisetska@ukr.net

DEVELOPMENT OF CONCEPTUAL FRAMEWORKS FOR ACCOUNTING AND INTERNAL AUDITING OF ENTERPRISES' PRODUCTION INVENTORIES DURING MARTIAL LAW AND UKRAINE'S POST-WAR RECONSTRUCTION

Introduction. Under the conditions of martial law in Ukraine, the inventory management system has undergone significant transformations due to a range of destabilizing factors: damage to storage facilities, disruption of logistics routes, relocation of enterprises, loss of access to primary documentation, increased risks of fraud, and shortages of certain categories of material resources. Traditional approaches to inventory accounting and auditing, developed in an environment of relative stability, have proven insufficient for ensuring the reliability of accounting information under extraordinary circumstances. This has created the need to revise the conceptual foundations of accounting, strengthen the role of risk-oriented internal control, and enhance the digitalization of management processes.

The purpose of the paper is to examine and substantiate the directions for improving the system of accounting and internal auditing of enterprises' production inventories under martial law and during economic recovery.

Results. The paper examines the theoretical and methodological foundations of transforming the accounting and internal auditing systems for enterprises' production inventories under martial law and during Ukraine's subsequent economic recovery. It reveals the impact of destabilizing factors—such as the destruction of logistics infrastructure, loss of storage facilities, relocation of production capacities, increased fraud risks, and shortages of certain types of materials—on the formation and maintenance of accounting information. The study substantiates the need to revise traditional approaches to assessment, documentary verification, classification, and inventory-taking of inventories, as these approaches have proven insufficiently effective under conditions of uncertainty and elevated risks. The study identifies the key challenges in inventory accounting during wartime and proposes conceptual changes to the inventory valuation system. Particular attention is devoted to the development of a risk-oriented approach in internal auditing aimed at preventive control and reducing the likelihood of fraudulent activities, as well as to the necessity of implementing digital tools that enhance the transparency and reliability of audit procedures. The study highlights the specific features of auditing humanitarian materials and resources used in reconstruction projects.

Conclusions. During the period of martial law and Ukraine's post-war reconstruction, the accounting and internal auditing of production inventories require substantial transformation. The key directions of this development include: improving the valuation and classification of inventories with a focus on risk; implementing a risk-oriented approach in internal auditing; advancing the digitalization of accounting and control procedures; strengthening control systems over the movement and safeguarding of inventories; and ensuring transparency in the use of material resources within reconstruction processes. The advancement of the conceptual foundations of accounting and auditing under such complex conditions will contribute to enhancing enterprises' economic resilience, improving resource management efficiency, and ensuring transparency in national reconstruction efforts.

Keywords: production inventories; accounting and internal auditing; destabilizing factors; inventory-taking; digitalization; risk of loss

Любов Орестівна **ПЕТИК**

к.е.н., доцент, Львівський національний університет імені Івана Франка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4807-2236>

e-mail: lyubov.petyk@lnu.edu.ua

Софія Олегівна **ВАНЦУРА**

студентка, Львівський національний університет імені Івана Франка

ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-8790-3184>

e-mail: vantsurasofia29@gmail.com

Яна Анатоліївна **ГАБРИЛЬЧУК**

студентка, Львівський національний університет імені Івана Франка

ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-3822-0195>

e-mail: yanahabrilchur@gmail.com

ПУБЛІЧНІ ЗАКУПІВЛІ В УКРАЇНІ: СУТНІСТЬ, ВИДИ ТА ЕТАПИ ПРОВЕДЕННЯ

У статті досліджено концептуальні та практичні аспекти функціонування системи публічних закупівель в Україні як чинника прозорості та ефективності використання державних коштів. Обґрунтовано правові, організаційні та електронні механізми закупівель та розроблено рекомендації з їх оптимізації. Визначено сутність публічних закупівель як поєднання прозорості, конкурентності та ефективності. Запропоновано класифікацію процедур: відкриті торги, конкурентний діалог, переговорні, спрощені та оборонні закупівлі. Аналіз роботи системи Prozorro показав підвищення ефективності та контролю за бюджетними витратами, розвиток конкуренції та мінімізацію корупційних ризиків. Дослідження законодавчих змін і урядових стратегій за 2022-2024 рр. окреслило напрями подальшого вдосконалення системи включно із цифровізацією, гармонізацією з нормами ЄС та підвищенням професіоналізму учасників.

Ключові слова: публічні закупівлі, Prozorro, Prozorro Market, відкриті торги, конкурентний діалог, переговорна процедура, спрощена закупівля, електронний каталог, державні замовники, ефективність закупівель, прозорість, кваліфікаційні критерії, рамкові угоди, адміністративні процедури, правове регулювання, державне управління, ризики закупівель

ВСТУП

Ефективність державного управління значно залежить від прозорості та результативності публічних закупівель, які забезпечують виконання державних програм і задоволення потреб органів влади та комунальних установ. Належно організовані закупівлі сприяють раціональному використанню бюджетних коштів, зменшенню корупційних ризиків і зміцненню довіри громадян до держави. Останні роки характеризуються суттєвими змінами у сфері закупівель під впливом цифровізації та розвитку електронних технологій. Запровадження систем Prozorro та Prozorro Market перевело закупівлі у відкритий формат, забезпечивши доступність інформації, конкуренцію та можливість громадського контролю. Паралельно оновлена законодавча база й поява конкурентного діалогу, спрощених і оборонних процедур сприяють підвищенню ефективності використання державних ресурсів.

Публічні закупівлі є предметом досліджень багатьох науковців. Н. Здирко [1] аналізує історичний розвиток системи, О. Зельдіна та О. Курепіна [2] – нормативне регулювання та його відповідність нормам ЄС, В. Малолітнева [3] – правові особливості закупівель в умовах воєнного стану. Однак, опри значний науковий доробок, питання подальшої оптимізації процедур, їх адаптації до сучасних викликів та забезпечення ефективності державних витрат залишаються актуальними.

Отже, необхідність дослідження сучасного стану системи публічних закупівель, визначення її сильних і слабких сторін і формування практичних рекомендацій з удосконалення процедур обумовлює актуальність теми та її значення для підвищення ефективності використання бюджетних коштів і розвитку конкурентного се-

редовища.

МЕТА дослідження – виокремлення та систематизація сучасних процедур і електронних механізмів публічних закупівель в Україні, оцінювання їх ефективності та прозорості, а також формування практичних рекомендацій з підвищення ефективності використання державних коштів і розвитку конкурентності на ринку державних закупівель.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Для досягнення поставленої мети застосовано комплекс наукових методів. Застосовано метод аналізу та узагальнення наукових джерел для формування теоретичної бази дослідження, а також метод систематизації та класифікації процедур закупівель і електронних платформ для впорядкування інформації. Порівняльний аналіз дав змогу оцінити ефективність різних процедур з погляду прозорості, конкурентності та економічної доцільності. Графічний метод застосовано для наочного відображення етапів проведення закупівель та механізмів контролю. Крім того, для кількісного аналізу залучалися статистичні дані системи Prozorro, що дало змогу оцінити динаміку закупівель, обсяги та ефективність використання бюджетних коштів.

РЕЗУЛЬТАТИ

Публічні закупівлі є важливим складником державного управління, оскільки через них реалізуються державні програми та забезпечуються потреби органів влади і комунальних установ. Прозорість і ефективність цього процесу забезпечує раціональне використання бюджетних коштів, чесну конкуренцію та підвищує довіру громадян до державних інституцій.

Публічна закупівля – це придбання замовником товарів, послуг або робіт у постачальників, зазвичай через систему Prozorro та авторизовані електронні майданчики. Prozorro Market функціонує як електронний магазин для закупівель до 200 тис. грн, забезпечуючи зручність і для замовників, і для постачальників. Система Prozorro працює на засадах прозорості, відкритості та конкурентності. Замовник формує та публікує оголошення про закупівлю разом із тендерною документацією, в якій визначено умови участі, технічні та якісні характеристики предмета закупівлі, а також критерії оцінки та відбору учасників.

Особливу увагу приділяють кваліфікаційним критеріям, які визначає замовник для підтвердження спроможності учасника виконати договір належним чином. До них належать наявність необхідної матеріально-технічної бази та обладнання, кваліфікованого персоналу з відповідними знаннями та досвідом, а також документально підтвердженого досвіду виконання аналогічних договорів, що свідчить про професійну надійність учасника.

Після подання пропозицій усі учасники проходять кваліфікаційний відбір. За його результатами система або замовник визначає найбільш економічно вигідну пропозицію з урахуванням встановлених критеріїв. Такий підхід підвищує ефективність використання бюджетних коштів, сприяє розвитку добросовісної конкуренції та мінімізує корупційні ризики у сфері публічних закупівель.

Система держзакупівель України сформувалась поступово. Закон 2000 р. (№1490-ІІ) визначив роль Мінекономіки та створив профільний департамент. Після змін 2005 р. повноваження розподілили між кількома органами, зокрема АМКУ та Тендерною палатою [1; 3]. Закон 2010 р. (№2289-VI) частково уніфікував процедури, однак виявився недосконалим. Реформа відбулася після прийняття Закону 2015 р. (№922-VIII), який з 2016 р. запровадив систему Prozorro, відкриті електронні торги та ефективний механізм оскарження, що підвищило прозорість і конкуренцію [4].

Є основні типи публічних закупівель, кожен з яких має свої особливості та порядок проведення. Вибір процедури залежить від вартості закупівлі, рівня конкуренції на ринку та складності предмета договору. Закон України «Про публічні закупівлі» передбачає різні процедури, які забезпечують баланс між прозорістю, конкуренцією та ефективним використанням бюджетних коштів.

Найпоширенішою є процедура відкритих торгів, яка гарантує прозорість і чесну конкуренцію. Замовник публікує оголошення та тендерну документацію в електронній системі, учасники подають пропозиції, проводиться електронний аукціон, визначається переможець і укладається договір. Конкурентний діалог застосовується тоді, коли неможливо заздалегідь точно визначити характеристики предмета закупівлі. Він застосовується для складних, інноваційних проєктів, послуг, інформаційних систем та наукових розроблень, що дає змогу отримати оптимальні рішення від учасників та забезпечує прозорість процесу. Процедура складається з двох етапів. Перший етап – визначення технічних умов: замовник публікує оголошення, учасники подають пропозиції з описом рішень без зазначення ціни, після чого проводяться переговори для уточнення технічних вимог. Мінімальна кількість учасників для проведення переговорів – три; менше – процедура скасовується (рис. 1).

Рис. 1. Перший етап конкурентного діалогу (створено на основі джерела [9])

Другий етап – подання остаточних тендерних пропозицій із ціною. Строк подання не менше 15 днів після запрошення. Замовник оцінює пропозиції, визначає переможця та укладає договір. Вартість закупівлі визначає форму проведення: менші суми – за правилами відкритих торгів, більші – з публікацією англійською мовою.

Конкурентний діалог дає змогу уточнити технічні вимоги та отримати оптимальні рішення, забезпечуючи прозорість і рівні умови для всіх постачальників. Торги з обмеженою участю тимчасово не проводяться під час воєнного стану та застосовуються в закупівлях понад 133 тис. євро для товарів і послуг або 5,15 млн євро для робіт. Процедура проходить в два етапи: кваліфікаційний відбір учасників і відкриті торги з публікацією англійською мовою, що гарантує участь кваліфікованих постачальників і підвищує безпеку закупівлі.

Після ухвалення Закону України «Про публічні закупівлі» (№ 922-VIII, 2015, чинний з 2016 р.) його постійно вдосконалювали через зміни та доповнення [4]. Мета – підвищення прозорості та ефективності закупівель, адаптація до європейських стандартів та врахування особливостей під час пандемії та воєнного стану. Постанова КМУ № 166 (2016) затвердила порядок роботи електронної системи та авторизації майданчиків, а у 2020 р. вдосконалили механізми оскарження, запровадили спрощені закупівлі та покращили електронні інструменти, що сприяє наближенню законодавства до стандартів ЄС і підвищенню ефективності використання бюджетних коштів [5].

Електронний каталог у системі Prozorro містить актуальні пропозиції товарів, сформовані централізованою закупівельною організацією. Замовник може обирати постачальника напряму або через електронний запит цінних пропозицій: до 50 тис. грн – самостійно, понад 50 тис. грн – через запит цін. За час роботи системи кількість закупівель зросла з 900 тис. у 2017 р. до понад 5 млн у 2021 р., а сума укладених договорів – з 472 млрд грн до 965 млрд грн. У 2022 р. з початком повномасштабної агресії росії та введенням воєнного стану здійснено 2,8 млн закупівель на суму 484 млрд грн. Публічні закупівлі мають чотири основні етапи. Перший етап – планування. На початку року складається річний план закупівель, де визначаються товари, роботи чи послуги, які потрібно буде придбати. Важливим етапом є переговорна процедура закупівлі. Це неконкурентний вид процедури, що відбувається шляхом прямих переговорів замовника з потенційними постачальниками без проведення аукціону та не зобов'язує містити тендерну документацію (рис. 2).

У переговорній процедурі закупівлі замовник укладає договір після обговорення ціни та умов з одним або кількома учасниками. Ця процедура може також проводитися у скороченому форматі у разі нагальної потреби, особливих соціальних чи економічних обставин або під

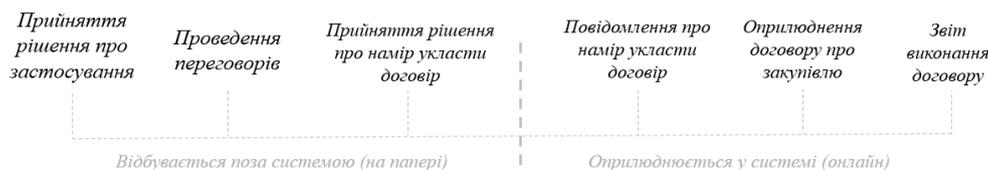

Рис. 2. Переговорна процедура закупівлі (створено на основі [9])

час закупівлі товарів і послуг без кваліфікаційних критеріїв. Наступний етап – прийняття рішення: замовник обирає застосування переговорної процедури та переможця, оформлює протокол із наміром укласти договір. Можливе укладення «рамкових угод» на 3-4 роки з перевіреними постачальниками. Протягом одного дня після ухвалення рішення інформація публікується в електронній системі закупівель (ЕЗЗ). Останній етап – укладення договору зазвичай не раніше ніж через 10 днів після публікації. П'ятиденний термін передбачено лише для нагальних закупівель, нафти, нафтопродуктів та електроенергії. Спрощена закупівля – новий вид закупівлі, що замінив допорогові. Вона застосовується для сум від 50 тис. до 200 тис. грн, крім випадків, передбачених законом. Закупівлі до 50 тис. грн проводяться поза системою, з обов'язковою публікацією звіту в Prozorro (рис. 3).

Коли очікувана вартість закупівлі від 200 тис. грн до 133 тис. євро застосовується така процедура, як відкриті торги. Якщо ця сума перевищує 133 тис. євро, то відкриті торги публікуються з англійською мовою. Вони відрізняються від простих відкритих торгів наявністю етапу «Пре-кваліфікація» на заміну етапу «Розкриття та розгляд пропозицій» та часом відведеним на етап «Подача пропозицій».

В умовах воєнного стану зміни зазнала нормативно-правова база оборонних закупівель. Перші зміни до Закону України «Про оборонні закупівлі» (№ 808-IX, 2020) внесено 16 серпня 2022 р., а постановою КМУ № 169 (28.02.2022) встановлено, що державні замовники оборонної сфери здійснюють закупівлі без звичайних процедур [6]. Переговорна процедура для потреб оборони поєднує відкриті торги та переговори й проходить в два етапи: перший – у системі, другий – поза системою з підтвердженням результату. Застосовується виключно

Міністерством оборони, МВС, СБУ, Нацгвардією, Нацполіцією, Держприкордонслужбою, СЗР, Держспецзв'язком, Держспецтрансспортом, ДСНС, Управлінням державної охорони та іншими військовими формуваннями (рис. 4).

Переговорна процедура для потреб оборони застосовується у воєнний або надзвичайний стан, якщо вартість закупівлі перевищує 200 тис. грн для товарів і послуг або 1,5 млн грн для робіт. За великих закупівель оголошення дублюється англійською. Спочатку проводиться аукціон мінімум 6 днів, під час якого можна змінювати документацію, подавати пропозиції та оскарження. Потім проходять переговори не раніше ніж через день після визначення учасника. У 2022-2023 рр. законодавство України про публічні закупівлі зазнало суттєвих змін через воєнний стан: запроваджено гнучке регулювання, обов'язкове звітування за прямими контрактами, «рамкові угоди», електронний каталог Prozorro Market та «сліпий» аукціон для оборонних і цивільних потреб [4]. Ці зміни дали змогу проводити закупівлі оперативніше, зберігаючи конкуренцію та відповідність міжнародним стандартам. У 2024 р. реформа підтвердила здатність системи ефективно функціонувати навіть у кризових умовах, зосереджуючи увагу на оперативності, гармонізації з директивами ЄС, підвищенні професіоналізму учасників та впровадженні інструментів сталого розвитку. На початку 2024 р. Кабмін затвердив Стратегію розвитку системи публічних закупівель на 2024-2026 рр. та операційний план її реалізації на 2024-2025 рр. [10].

Урядову стратегію розвитку публічних закупівель спрямовано на підвищення прозорості та ефективності процесу, зміцнення контролю за державними фінансами, розвиток електронних аналітичних інструментів і цифровізацію, що робить інформацію про закупівлі доступною для громадськості та контролюючих органів. Стратегія виз-

Рис. 3. Етапи проведення спрощеної закупівлі (створено на основі [9])

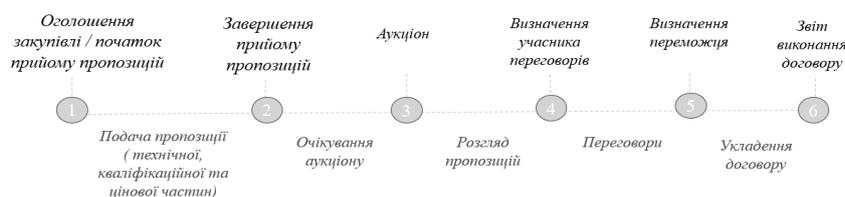

Рис. 4. Переговорна процедура закупівлі для потреб оборони (створено на основі [9])

начає сім ключових напрямів: гармонізацію законодавства з нормами ЄС, зміцнення інституційної структури, реалізацію проєктів відновлення країни, підвищення професіоналізму учасників, розвиток електронної платформи, залучення громадянського суспільства та міжнародне співробітництво. У 2024 р. парламент підтримав у першому читанні законопроект № 11520 «Про публічні закупівлі», що запроваджує динамічні системи закупівель, конкурси проєктів, інноваційні партнерства та критерії «ціна-якість». Законопроект спрямовано на гармонізацію українського законодавства з директивами ЄС та підвищення ефективності, прозорості та інклюзивності системи закупівель, проте станом на осінь 2025 р. він ще перебуває на доопрацьованні [11].

ВИСНОВКИ

Публічні закупівлі є ключовим інструментом державного управління, що забезпечує реалізацію державних програм, задоволення потреб органів влади та комунальних установ, а також раціональне використання бюджетних коштів. Аналіз законодавчої бази та практики застосування процедур закупівель показав, що ефективність та прозорість процесу залежить від правильного вибору процедури, дотримання кваліфікаційних критеріїв та застосування електронних інструментів, таких

як система Prozorro та електронний каталог Prozorro Market. Реформи 2015-2024 рр. продемонстрували здатність системи закупівель адаптуватися до складних умов, включаючи пандемію та воєнний стан. Впровадження переговорних процедур, конкурентного діалогу, спрощених закупівель та електронних аукціонів підвищило оперативність, ефективність та конкурентність процесу, забезпечило контроль за витратами та мінімізацію корупційних ризиків.

Стратегія розвитку системи публічних закупівель на 2024-2026 рр. та законопроект № 11520 відкривають перспективи подальшої гармонізації українського законодавства з директивами ЄС, впровадження інноваційних закупівельних механізмів, підвищення професійного рівня учасників та залучення громадянського суспільства до контролю за процесом. Перспективами подальших наукових досліджень є оцінювання ефективності нових процедур закупівель, розроблення індикаторів прозорості та конкурентності, а також моделювання динаміки розвитку системи публічних закупівель в умовах кризових ситуацій та зовнішніх викликів. Такий підхід дасть змогу підвищити ефективність державних витрат, забезпечити стабільність закупівельного процесу та сприяти розвитку довіри громадян до державних інституцій.

Список використаних джерел

1. Здирко Н.Г. Публічні закупівлі в Україні: історичний аспект становлення та розвитку. URL: http://bses.in.ua/journals/2019/48_3_2019/27.pdf
2. Зельдіна О., Курепіна О. Розвиток законодавства України щодо публічних закупівель. *Economics and Law*. 2024. №53(2). URL: <https://doi.org/10.15407/econlaw.2019.02.070>
3. Шатковський О. Розвиток законодавства України щодо державних закупівель: від еволюції до революції. *Радник у сфері державних закупівель*. URL: https://radnuk.com.ua/praktyka_zakupivel/rozvytok-zakonodavstva-ukrainy-shchodo-derzhavnykh-zakupivel-vid-evoliutsii-do-revoliutsii/
4. Закон України «Про публічні закупівлі» від 25 грудня 2015 р. № 922-VIII (зі змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text>
5. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 02 лютого 2024 р. № 76-р «Про схвалення Стратегії реформування системи публічних закупівель на 2024–2026 роки та затвердження операційного плану її реалізації у 2024–2025 роках». URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhvalennia-stratehii-reformuvannia-systemy-pub-a76r>
6. Закон України «Про оборонні закупівлі» від 17 липня 2020 р. № 808-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/808-20#top>
7. Малолітнева В. Особливості правового регулювання публічних закупівель в умовах воєнного стану та післявоєнного періоду. URL: <https://visnyk-nanu.org.ua/ojs/index.php/v/article/view/1450/146116>
8. Петик Л., Мруць В. Нормативно-правова база здійснення публічних закупівель в Україні: розвиток та гармонізація з директивами ЄС. *Фінансовий простір*. 2024. № 3-4(54). С. 143-156. URL: [https://doi.org/10.30970/fp.3-4\(54\).2024.143155156](https://doi.org/10.30970/fp.3-4(54).2024.143155156)
9. Офіційний вебсайт системи публічних закупівель Prozorro. URL: <https://prozorro.gov.ua/>
10. Постанова Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2016 р. № 166 «Про затвердження Порядку функціонування електронної системи закупівель та проведення авторизації електронних майданчиків». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/166-2016-p#Text>
11. Верховна Рада України. Законопроект № 11520 «Про публічні закупівлі». URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/44878>
12. Процес державних закупівель в Україні: проблеми та рекомендації щодо їх вирішення. Позиційний документ Робочої групи Громадської ради при Міністерстві економіки України. Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. URL: http://www.ier.com.ua/files/Projects/Projects_2007/>.pdf

References

1. Zdyrko N.H. Public procurements in Ukraine: historical aspect of formation and development. URL: http://bses.in.ua/journals/2019/48_3_2019/27.pdf (in Ukrainian).
2. Zeldina O., Kurepina O. Development of Ukrainian legislation on public procurements. *Economics and Law*. 2024. No. 53(2). URL: <https://doi.org/10.15407/econlaw.2019.02.070> (in Ukrainian).
3. Shatkovskiy O. Development of legislation in Ukraine regarding public procurements: from evolution to revolution. *Advisor in Public Procurements*. URL: https://radnuk.com.ua/praktyka_zakupivel/rozvytok-zakonodavstva-ukrainy-shchodo-derzhavnykh-zakupivel-vid-evoliutsii-do-revoliutsii/ (in Ukrainian).
4. Verkhovna Rada of Ukraine. Law of Ukraine “On Public Procurements” No. 922-VIII of December 25, 2015 (with amendments and additions). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text> (in Ukrainian).
5. Cabinet of Ministers of Ukraine. Order No. 76-r of February 2, 2024 “On Approval of the Strategy for Reforming the Public Procurement System for 2024–2026 and Approval of the Operational Plan for 2024–2025”. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhvalennia-stratehii-reformuvannia-systemy-pub-a76r> (in Ukrainian).

6. Verkhovna Rada of Ukraine. Law of Ukraine “On Defense Procurements” No. 808-IX of July 17, 2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/808-20#top> (in Ukrainian).
7. Malolitneva V. Peculiarities of legal regulation of public procurements during martial law and post-war period. URL: <https://visnyk-nanu.org.ua/ojs/index.php/v/article/view/1450/146116> (in Ukrainian).
8. Petyk L.O., Mruts V. Regulatory framework of public procurements in Ukraine: development and harmonization with EU directives. *Financial Space*. 2024. No. 3-4(54). pp. 143-156. URL: [https://doi.org/10.30970/fp.3-4\(54\).2024.143155156](https://doi.org/10.30970/fp.3-4(54).2024.143155156) (in Ukrainian).
9. Official website of Prozorro public procurement system. URL: <https://prozorro.gov.ua/> (in Ukrainian).
10. Cabinet of Ministers of Ukraine. Resolution No. 166 of February 24, 2016 “On Approval of the Procedure for the Functioning of the Electronic Procurement System and Authorization of Electronic Platforms”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/166-2016-%D0%BF#Text> (in Ukrainian).
11. Verkhovna Rada of Ukraine. Draft Law No. 11520 “On Public Procurements”. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/44878> (in Ukrainian).
12. Process of public procurements in Ukraine: problems and recommendations for their solution. Position paper of the Working Group of the Public Council at the Ministry of Economy of Ukraine. Institute of Economic Research and Policy Consulting. URL: http://www.ier.com.ua/files/Projects/Projects_2007/.pdf (in Ukrainian).

Liubov PETYK

PhD in Economics, Associate Professor, Ivan Franko National University of Lviv
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4807-2236>
e-mail: lyubov.petyk@lmu.edu.ua

Sofia VANTSURA

student, Ivan Franko National University of Lviv
ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-8790-3184>
e-mail: vantsurasofia29@gmail.com

Yana HABRYLCHUK

student, Ivan Franko National University of Lviv
ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-3822-0195>
e-mail: yanahabrylchur@gmail.com

PUBLIC PROCUREMENT IN UKRAINE: ESSENCE, TYPES, AND STAGES OF IMPLEMENTATION

Introduction. The effectiveness of public administration largely depends on the transparency and efficiency of public procurement, which ensures the implementation of state programs and meets the needs of government bodies and municipal institutions. Properly organized procurement contributes to the rational use of budget funds, reduces corruption risks, and strengthens citizens' trust in the state. Therefore, the need to examine the current state of the public procurement system, identify its strengths and weaknesses, and develop practical recommendations for improving procedures determines the relevance of the topic and its importance for enhancing the efficient use of budget funds and fostering a competitive environment.

The purpose of the paper is to identify and systematize modern procedures and electronic mechanisms of public procurement in Ukraine, evaluate their efficiency and transparency, and develop practical recommendations to enhance the efficiency of public spending and promote competitiveness in the public procurement market.

Results. The analysis of Ukraine's public procurement system revealed significant improvements in transparency, competitiveness, and efficiency following the implementation of electronic mechanisms, particularly the Prozorro system and Prozorro Market platform. The study classified procurement procedures into open tenders, competitive dialogue, negotiated procedures, simplified procurement, and defense procurement, highlighting the specific purposes, advantages, and limitations of each. Statistical data from Prozorro indicate a steady increase in the number and volume of procurement transactions conducted through electronic platforms, reflecting greater openness and control over the use of budgetary funds. Open tenders ensure maximum competition and cost-effectiveness, while competitive dialogue and negotiated procedures provide flexibility for complex procurements requiring detailed specifications and stakeholder engagement. Simplified and defense procurement procedures demonstrated high efficiency in urgent or specialized cases, allowing rapid response while maintaining legal compliance. Legislative reforms and government strategies between 2022 and 2024 are also analyzed. These reforms introduced measures aimed at harmonizing Ukrainian procurement regulations with EU directives. As a result, procurement efficiency has increased, corruption risks have been minimized, and trust in public institutions has been strengthened. Overall, the results confirm that the combination of legal modernization, procedural diversification, and digitalization of procurement processes contributes to a more transparent, competitive, and effective public procurement system in Ukraine.

Conclusion. The effective functioning of Ukraine's public procurement system is a key factor in ensuring transparency, competitiveness, and efficiency in the use of state funds. The analysis of legal, organizational, and electronic mechanisms, particularly the Prozorro system and Prozorro Market platform, confirms that digitalization and open procedures significantly improve control over budget expenditures, reduce corruption risks, and foster competition in the procurement market. The classification of procurement procedures into open tenders, competitive dialogue, negotiated procedures, simplified procurement, and defense procurement provides a clear framework for understanding the diversity and specificity of modern public procurement in Ukraine. Legislative changes and government strategies implemented from 2022 to 2024 show the state's commitment to harmonizing national procurement regulations with EU standards and enhancing the professional competence of participants.

Keywords: public procurement, Prozorro, Prozorro Market, open tenders, competitive dialogue, negotiated procedure, simplified procurement, electronic catalog, state customers, procurement efficiency, transparency, qualification criteria, framework agreements, administrative procedures, legal regulation, public administration, procurement risks

Герман Олександрович **ФІЛАТОВ**

аспірант, Київський університет права НАН України; заступник Голови Державного агентства водних ресурсів України з питань цифрового розвитку, цифрових трансформацій та цифровізації

ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-6651-5932>

e-mail: Filatovgerman5@gmail.com

ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ВПЛИВУ ПАРС НА ЗАКОНОДАВЧИЙ ПРОЦЕС УКРАЇНИ

Предметом дослідження є комплекс правових і квазі-правових інструментів, за допомогою яких ПАРС та пов'язані інституції (Венеційська комісія, ЄСПЛ, Комітет Міністрів) впливають на зміст і процедури законотворення в Україні. Встановлено, що вплив ПАРС реалізується через превентивні експертні висновки Венеційської комісії та зобов'язальні рішення ЄСПЛ. Ефективність знижують внутрішні чинники – інституційна нестабільність і недоброчесність. Україні необхідно забезпечити сталість реформ та добросовісну імплементацію рішень.

Ключові слова: Парламентська асамблея Ради Європи, Венеційська комісія, верховенство права, законодавчий процес, імплементація рішень ЄСПЛ, судова незалежність, Вища кваліфікаційна комісія суддів, ВККС, soft law

ВСТУП

Вступ України до Ради Європи (РЄ) та підписання Європейської конвенції з прав людини (ЄКПЛ) створили не лише політичні, але й глибокі правові зобов'язання, що суттєво трансформують національний законодавчий процес. Парламентська асамблея Ради Європи (ПАРС) відіграє центральну роль у політичному моніторингу цих зобов'язань, а її резолюції часто слугують каталізатором для необхідних внутрішніх законодавчих змін. Однак сам собою політичний моніторинг є лише первинною ланкою. Критично важливим є розуміння того, як саме політичні вимоги ПАРС трансформуються у конкретні, юридично значущі механізми, які формують зміст, структуру та процедури прийняття законів у Верховній Раді України (ВРУ).

Актуальність дослідження посилюється на тлі системних реформ, що проводяться в Україні, зокрема у сфері судоустрою та антикорупційної діяльності. Ці реформи є постійним предметом моніторингу з боку РЄ, а їхня успішність безпосередньо залежить від стабільності та послідовності законодавчої бази. Дослідження правових важелів впливу ПАРС та інституцій РЄ є необхідним для забезпечення суверенітету законодавчого процесу, що відбувається не шляхом прямого диктату, а через глибоку інкорпорацію міжнародних правових стандартів.

Вплив міжнародних організацій на національне право зазвичай розглядається через призму міжнародних договорів (hard law). Однак значна частина впливу РЄ реалізується через інструменти, які класифікуються як «м'яке право» (soft law), включаючи резолюції ПАРС та рекомендації Комітету Міністрів (КМ). У науковій доктрині є прогалина у систематизації та правовому обґрунтуванні того, як ці інструменти soft law набувають квазі-обов'язкового характеру й здатні ініціювати прийняття обов'язкових національних актів.

Невирішеною частиною проблеми є також колізія між міжнародною експертною вимогою послідовності реформ, на якій наполягає Венеційська комісія, та внутрішньою інституційною непослідовністю. Прикладом такої непослідовності є циклічні зміни у функціонуванні ключових судових органів, таких як Вища рада правосуддя (ВРП) та Вища кваліфікаційна комісія суддів

(ВККС). Необхідно глибокий правовий аналіз того, як зовнішній вплив може бути нівельовано внутрішніми адміністративними та політичними факторами.

МЕТА дослідження – систематизація, критичний аналіз та оцінювання ефективності правових механізмів впливу ПАРС та інших інституцій РЄ на український законодавчий процес.

Для досягнення цієї мети поставлено такі завдання:

1. Визначити доктринальні основи правової природи інструментів РЄ в українській правовій системі.
2. Проаналізувати формалізовані процедури експертного впливу Венеційської комісії на стадії законопроєктування.
3. Оцінити імперативний механізм імплементації рішень ЄСПЛ як прямого правового важеля впливу на ВРУ.
4. Здійснити критичний аналіз ефективності цих механізмів, виявивши розрив між законодавчим наміром та адміністративною реалізацією.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У роботі застосовано системно-структурний метод для класифікації механізмів впливу; порівняльно-правовий метод для аналізу юридичного статусу актів РЄ та їхньої інтеграції у національну правову систему; а також метод кейс-стаді для оцінювання реальних наслідків реформ, ініційованих під міжнародним моніторингом (зокрема, судові та прокурорські реформи). Актуальність дослідження зумовлена необхідністю забезпечення стабільності та послідовності законодавчих змін, особливо у сфері судової реформи, що є ключовою вимогою євроінтеграційного курсу України.

РЕЗУЛЬТАТИ

Вплив ПАРС на національний законодавчий процес розпочинається з політичного моніторингу, результатом якого є прийняття резолюцій та рекомендацій КМ. Ці акти традиційно розцінюються в українській правовій доктрині як елементи «м'якого права» (soft law) РЄ. Soft law не створює прямих юридичних зобов'язань у тому ж розумінні, що й міжнародні договори, проте воно встановлює політичні та моральні стандарти, які стають орієнтирами для національних реформ. Хоча резолюції ПАРС є політично мотивованими, вони

слугують каталізатором для активації більш формалізованих юридичних процедур (Венеційська комісія, ЄСПЛ).

Європейська комісія «За демократію через право» (Венеційська комісія, ВК), хоча й є дорадчим органом, володіє значним правовим авторитетом. Її вплив виходить далеко за межі простої консультативної допомоги. Згідно з доктринальними поглядами спеціальні тематичні доповіді та висновки ВК є «академічним скарбом для доктринальної справи кожної з національних правничих культур» та вважаються «авторитетним джерелом знань для тлумачної діяльності», насамперед у сфері конституційної юрисдикції. Це надає висновкам ВК квазі-обов'язкового характеру. Коли ВК оцінює законопроект, вона аналізує його на предмет відповідності європейським стандартам верховенства права та незалежності судової системи. Якщо закон прийнято всупереч вагомим застереженням ВК, є високий ризик його подальшого оскарження та визнання неконституційним.

Інституційний ланцюг впливу РЄ такий: ПАРЄ (політичний моніторинг, soft law) → КМ (контроль виконання зобов'язань) → ВК (експертне правове оцінювання) → ЄСПЛ (імперативні рішення).

ВК регулярно підкреслює свою готовність надавати допомогу українській владі стосовно законопроектів на ранній стадії розроблення. Така превентивна допомога є критичною, оскільки дає змогу інтегрувати європейські стандарти до того, як законопроект набуде фінальної форми.

Основні напрями експертного впливу ВК зосереджено на забезпеченні функціональної та інституційної незалежності судової влади. Це включає аналіз інструментів суддівської підзвітності, необхідність нового типу моніторингу доброчесності (vetting), регулювання застосування поліграфа та загальну послідовність змін у судовій реформі. ВК наполягає на необхідності стабільної судової системи.

У наданні висновків ВК демонструє глибоке розуміння політичних та інституційних реалій України. Наприклад, у контексті механізмів перевірки доброчесності суддів, ВК зазначено, що законодавча влада має «значну свободу дій» у вирішенні питання, на який саме суд слід покласти виконання цих функцій. Однак ВК чітко артикулює, що доброчесність тих суддів, які розглядатимуть скарги, має бути бездоганною. Комісія прямо зауважує, що передача таких функцій суду, який

не реформовано і він не користується довірою громадськості стосовно доброчесності та незалежності, «може бути політично проблематичним».

Одним з найбільш яскравих прикладів циклічної нестабільності, що підриває вплив ВК, є реформування ключових органів суддівського управління. ВК висловила серйозні занепокоєння стосовно доброчесності деяких членів ВРП, вказавши, що процес реформування цього центрального органу «не завершено». Ще більш драматичним є випадок ВККС. Після прийняття ВРУ № 193-IX «стару» ВККС розпущено. Проте Конституційний Суд України (КСУ) визнав цей закон недійсним. У результаті без «нового» складу ВККС усі судові призначення призупинено, що призвело до створення близько 2000 вакантних судових посад. Ця інституційна криза прямо суперечить вимозі ВК до стабільної системи правосуддя. У цій ситуації вплив ВК перейшов до пост-кризового моніторингу, який виражено у формі заклику до української влади стосовно швидкого відновлення діяльності ВККС у висновку CDL-AD(2020)022.

Найбільш прямий та імперативний правовий механізм впливу Ради Європи пов'язаний з обов'язком виконання рішень Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ). Згідно з національним законодавством, суди України зобов'язані застосовувати Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод, а також практику Суду, як джерело права.

Крім того, правова позиція Верховного Суду (ВС) суттєво розширює цей імперативний вплив. Велика Палата ВС у своїй постанові вказала на те, що врахуванню підлягають принципи, що випливають з рішень ЄСПЛ стосовно схожих питань, навіть якщо вони стосуються інших держав. Ця «європеїзація прецеденту» означає, що українське законодавство повинно бути не лише реактивним, але й проактивно гармонізованим з потенційною практикою ЄСПЛ стосовно системних проблем.

Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» є ключовим інструментом, що формалізує міжнародно-правове зобов'язання. Контроль за виконанням рішень здійснює КМ РЄ, що вимагає від держав-членів прийняття генеральних заходів для усунення системних проблем. Генеральні заходи зазвичай передбачають внесення змін до чинного законодавства. Як приклад пря-

Таблиця 1 – **Форми та правова імплікація впливу Венеційської Комісії на український законотворчий процес**

Тип впливу	Форма інструменту	Правова природа та цільовий вплив	Конкретний приклад / тематика
Превентивна Експертиза	Висновки на ранній стадії законопроекту	Надання допомоги та забезпечення відповідності міжнародним стандартам	Регулювання судового моніторингу та поліграфу
Доктринальна База	Спеціальні тематичні доповіді	Авторитетне джерело для тлумачення конституційних норм	Незалежність суддів та верховенство права
Інституційна Рекомендація	Зауваження/Заклики до дій	Політико-правовий імператив для відновлення дієздатності інституцій	Заклик до швидкого відновлення ВККС

Таблиця 2 – **Законодавче забезпечення імплементації рішень ЄСПЛ та його наслідки для законотворчості**

Законодавчий важіль (Закон про ЄСПЛ)	Функціональне призначення	Практичний вплив на законодавство	Правова сила
Ст. 1 (ч. 1)	Джерело права	Зобов'язання судів застосовувати практику Суду	Імперативна норма
Законопроект № 12261	Фінансові механізми	Внесення змін для забезпечення відшкодування державі витрат	Пряма законодавча вимога
Контроль КМ РЄ	Усунення системних проблем	Ініціювання комплексних законодавчих реформ	Міжнародно-правове зобов'язання

мого законодавчого коригування можна навести проекти законів, що стосуються фінансових аспектів, наприклад, законодавча ініціатива стосовно внесення змін до Закону про виконання рішень ЄСПЛ, яка мала на меті забезпечення відшкодування державі витрат, пов'язаних з виконанням рішень Суду.

Аналіз показує, що слабке місце впливу РЄ лежить не стільки у відсутності необхідних законів, скільки у функціональному провалі їх ефективного забезпечення та виконання. Хоча міжнародний вплив є досить потужним для прийняття законодавчого акта, він часто не може гарантувати добросовісну та ефективну його реалізацію адміністративними органами.

Реформу в органах прокуратури, що включала обов'язкову атестацію працівників, проведено значно під тиском міжнародних вимог. Згідно з наявною судовою практикою ключові провали цієї реформи відбулися не через недосконалість самого закону, а через адміністративну недоброчесність.

Суди скасовували рішення кадрових комісій про неуспішне проходження прокурором атестації, оскільки ці рішення були невмотивованими та необґрунтованими. До того ж критично сприймалися посилення Офісу Генерального прокурора на знищення матеріалів атестації до закінчення строку на оскарження рішень. Цей факт демонструє, що впровадження інструментів благонадійності, що вимагаються РЄ, фактично зірвано на етапі імплементації шляхом зловживань адміністративних органів. Це показує, що правові механізми впливу ПАРЕ/РЄ є потужними на етапі законотворення, але їхня ефективність зупиняється там, де починається недобросовісна адміністративна реалізація, що прямо суперечить вимозі ВК до ефективного забезпечення виконання наявних законів.

ВИСНОВКИ

Правові механізми впливу ПАРЕ на законодавчий

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31. Ст. 545.
3. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 № 3477-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 30. Ст. 260.
4. Про внесення змін до деяких законів України щодо судоустрою та статусу суддів: Закон України від 16.10.2019 № 193-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 46. Ст. 307.
5. Верховний Суд України. Постанова Великої Палати від 18.09.2018 у справі № 800/421/17. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/76798030>.
6. Верховний Суд України. Постанова Великої Палати від 03.07.2019 у справі № 9901/12/19. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/83307525>.
7. Європейський суд з прав людини. Рішення від 26 жовтня 2000 р. у справі Кудла проти Польщі, № 30210/96.
8. Європейський суд з прав людини. Рішення від 9 січня 2013 р. у справі Олександр Волков проти України, № 21722/11.
9. Європейський суд з прав людини. Рішення Великої Палати від 23 червня 2016 р. у справі Бака проти Угорщини, № 20261/12.
10. Європейський суд з прав людини. Рішення від 5 травня 2020 р. у справі Ковеші проти Румунії, № 3594/19.
11. Європейський суд з прав людини. Рішення від 8 квітня 2014 р. у справі Національного союзу залізничників, морських та транспортних робітників проти Великої Британії, № 31045/10.
12. Європейська конвенція з прав людини (1950).
13. Венеційська комісія. Висновок щодо змін до законодавства про Верховний Суд та органи суддівського управління (Україна) CDL-AD(2019)027.
14. Венеційська комісія. Терміновий спільний висновок щодо законопроекту про зміни до законів щодо діяльності Верховного Суду та органів суддівського управління CDL-AD(2020)022.
15. Венеційська комісія. Контрольний список верховенства права CDL-AD(2016)007.
16. Парламентська асамблея Ради Європи (ПАРЕ). Резолюція 1755 (2010) «Функціонування демократичних інституцій в Україні».
17. Парламентська асамблея Ради Європи (ПАРЕ). Резолюція 2387 (2021) «Виконання рішень Європейського суду з прав людини».
18. Рекомендація CM/Rec(2010)12 Комітету міністрів державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та відповідальність.
19. Вища рада правосуддя. Річний звіт про діяльність за 2020 рік.
20. Міністерство юстиції України. Національна стратегія у сфері прав людини (оновлена редакція 2021 р.).
21. Буроменський М., Фулей Т. Європейський суд з прав людини та його практика. Київ, 2012. 518 с.
22. Кравчук М. Суддівське самоврядування в Україні: проблеми та перспективи реформування. *Юридична наука*. 2021. № 4. С. 15–24.
23. Петришин О.В. Судова влада в Україні: сучасний стан та напрями реформування. *Право України*. 2022. № 3. С. 48–60.

процес України реалізуються через двоканальну систему, що охоплює як інструменти «м'якого права» (резолюції ПАРЕ), так і імперативні зобов'язання (ЄСПЛ). Превентивний експертний вплив ВК, висновки якої набувають статусу авторитетного джерела для конституційної юрисдикції, перетворює політичний тиск ПАРЕ на юридичний імператив. Імперативний зобов'язальний вплив реалізується через законодавчий механізм виконання рішень ЄСПЛ та проактивну європеїзацію прецеденту, що вимагає завчасного коригування законодавства.

Оцінювання ефективності показує, що правові механізми в Україні формально відповідають стандартам, проте їхня фактична ефективність значно підірвана внутрішніми факторами. Дослідження виявило значний розрив між законодавчим наміром (виконання міжнародних вимог) та адміністративною реалізацією. Інституційна нестабільність (на прикладі ВККС та ВРП) призводить до інституційного паралічу (2000 вакантних суддівських посад). Крім того, недоброчесна адміністративна імплементація (знищення матеріалів атестації прокурорів) нівелює цілі реформ, що були ініційовані міжнародним моніторингом.

Для забезпечення стійкого прогресу та максимального застосування правових механізмів впливу РЄ, Україні необхідно зосередитися на:

1. Пріоритетизації стабільності: уникати циклічних та радикальних законодавчих змін, які підривають інституційну дієздатність та суперечать принципу стабільності, на якому наполягає ВК.

2. Гарантуванні доброчесної реалізації: зосередити зусилля не лише на прийнятті нових законів, але й на ефективному забезпеченні виконання наявних, включаючи запровадження дієвих механізмів контролю за адміністративною добросовісністю у проведенні кваліфікаційних та дисциплінарних процедур.

24. Серебрянський Д. Концепт верховенства права у світлі практики ЄСПЛ. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2020. № 1. С. 34–45.
25. Шевчук С. Судовий захист прав людини: практика Європейського суду з прав людини. Київ, 2016. 848 с.

References

1. Constitution of Ukraine: Law of Ukraine No. 254k/96-VR, 28 June 1996. *Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*. 1996. No. 30. Art. 141. (in Ukrainian).
2. On the Judiciary and Status of Judges: Law of Ukraine No. 1402-VIII, 2 June 2016. *Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*. 2016. No. 31. Art. 545. (in Ukrainian).
3. On Execution of Judgments and Application of the Case-Law of the European Court of Human Rights: Law of Ukraine No. 3477-IV, 23 February 2006. *Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*. 2006. No. 30. Art. 260. (in Ukrainian).
4. On Amendments to Certain Laws of Ukraine Regarding the Judiciary and Status of Judges: Law of Ukraine No. 193-IX, 16 October 2019. *Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*. 2019. No. 46. Art. 307. (in Ukrainian).
5. Supreme Court of Ukraine. Grand Chamber Judgment of 18 September 2018 in Case No. 800/421/17. (in Ukrainian).
6. Supreme Court of Ukraine. Grand Chamber Judgment of 3 July 2019 in Case No. 9901/12/19. (in Ukrainian).
7. European Court of Human Rights. Kudla v. Poland, no. 30210/96, judgment of 26 October 2000.
8. European Court of Human Rights. Oleksandr Volkov v. Ukraine, no. 21722/11, judgment of 9 January 2013.
9. European Court of Human Rights. Baka v. Hungary, no. 20261/12, Grand Chamber judgment of 23 June 2016.
10. European Court of Human Rights. Kövesi v. Romania, no. 3594/19, judgment of 5 May 2020.
11. European Court of Human Rights. National Union of Rail, Maritime and Transport Workers v. the United Kingdom, no. 31045/10, judgment of 8 April 2014.
12. European Convention on Human Rights (1950).
13. Venice Commission. Opinion on the Amendments to the Legislative Framework on the Supreme Court and Judicial Governance Bodies (Ukraine) CDL-AD(2019)027.
14. Venice Commission. Urgent Joint Opinion on the Draft Law Amending Certain Laws on the Activities of the Supreme Court and Judicial Governance Bodies CDL-AD(2020)022.
15. Venice Commission. Rule of Law Checklist CDL-AD(2016)007.
16. Parliamentary Assembly of the Council of Europe (PACE). Resolution 1755 (2010) “Functioning of democratic institutions in Ukraine”.
17. Parliamentary Assembly of the Council of Europe (PACE). Resolution 2387 (2021) “Implementation of judgments of the European Court of Human Rights”.
18. Council of Europe. Recommendation CM/Rec(2010)12 of the Committee of Ministers to member states on judges: independence, efficiency and responsibilities.
19. High Council of Justice of Ukraine. Annual Report 2020. (in Ukrainian).
20. Ministry of Justice of Ukraine. National Human Rights Strategy (Updated 2021 Edition). (in Ukrainian)
21. Buromenskyi M., Fulei T. The European Court of Human Rights and Its Case-Law. Kyiv, 2012. (in Ukrainian).
22. Kravchuk M. Judicial Self-Governance in Ukraine: Problems and Reform Prospects. *Legal science*. 2021. No. 4. pp. 15–24. (in Ukrainian).
23. Petryshyn O. V. Judicial Power in Ukraine: Current Status and Directions of Reform. *Law of Ukraine*. 2022. No. 3. P. 48–60. (in Ukrainian).
24. Serebrianskyi D. The Concept of Rule of Law in Light of ECtHR Case-Law. *Bulletin of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*. 2020. No. 1. pp. 34–45. (in Ukrainian).
25. Shevchuk S. Judicial Protection of Human Rights: Practice of the European Court of Human Rights. Kyiv, 2016. (in Ukrainian).

Herman FILATOV

postgraduate student, Kyiv University of Law of NAS of Ukraine; Deputy Head of the State Agency of Water Resources of Ukraine for digital development, digital transformations and digitalization

ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-6651-5932>

e-mail: Filatovgerman5@gmail.com

LEGAL MECHANISMS OF PACE INFLUENCE ON THE LEGISLATIVE PROCESS OF UKRAINE

The paper examines the complex of legal and quasi-legal instruments through which the Parliamentary Assembly of the Council of Europe (PACE) and its associated institutions (the Venice Commission, the European Court of Human Rights (ECtHR), the Committee of Ministers) influence the content and procedure of the legislative process in Ukraine. The purpose of the paper is the systematization of these mechanisms, a critical analysis of their legal nature (especially within the context of the soft law doctrine), and an assessment of their actual effectiveness in conditions of national implementation. The paper employs a system-structural method for classifying mechanisms; a comparative legal method for analyzing the status of Council of Europe acts and their integration into the national legal system; and a case-study method for assessing the real consequences of reforms initiated under international monitoring (in particular, judicial and prosecutorial reforms). Scientific novelty lies in the doctrinal substantiation of the quasi-obligatory nature of the Venice Commission's conclusions, transforming political monitoring by PACE into a legal imperative to avoid the unconstitutionality of laws. It is established that PACE influence functions through a two-channel system: preventive expert influence (Venice Commission) and imperative binding influence (implementation of ECtHR judgments). Although PACE resolutions are soft law, the conclusions of the Venice Commission acquire the status of an authoritative source for constitutional jurisdiction. The actual effectiveness of these mechanisms is significantly undermined by internal factors, including institutional instability (cyclical changes in the High Council of Justice (HCJ)/High Qualification Commission of Judges (HQCJ)) and administrative misconduct (failures in prosecutor certification). Practical significance and conclusions. The results of the work are of practical significance for improving the quality of legislative drafting in the Verkhovna Rada of Ukraine and harmonizing national legislation with European standards. It is determined that achieving the goals of European monitoring requires Ukraine to focus on ensuring the consistency of changes and the effective enforcement of existing laws, as well as guaranteeing the conscientious implementation of decisions.

Keywords: *Parliamentary Assembly of the Council of Europe, Venice Commission, soft law, rule of law, legislative process, implementation of ECtHR judgments, judicial independence, High Qualification Commission of Judges, HQCJ*

Леонід Михайлович БЕЛКІН

к.т.н., с.н.с.; адвокат

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8672-8147>

e-mail: belkinleonid@ukr.net

Юлія Леонідівна ЮРИНЕЦЬ

д.ю.н., професор кафедри, Київський національний університет будівництва і архітектури

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0281-3251>

e-mail: iurynetsjulia@ukr.net

Марк Леонідович БЕЛКІН

к.ю.н., доцент кафедри, Міжрегіональна Академія управління персоналом; адвокат

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0805-9923>

e-mail: advokat@etalon.co.ua

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ІПОТЕЧНИХ ЗАСТЕРЕЖЕНЬ ПІД ЧАС ЗВЕРНЕННЯ СТЯГНЕННЯ НА ІПОТЕЧНЕ МАЙНО

У статті досліджено особливості застосування іпотечних застережень під час звернення стягнення на іпотечне майно відповідно до Закону України «Про іпотеку». Порівняно можливості використання іпотечного застереження як такого і окремого договору про задоволення вимог іпотекодержателя. Встановлено, що звернення стягнення на предмет іпотеки за наявності підстав для такого стягнення можливе на підставі відповідного застереження в іпотечному договорі, яке за своїми правовими наслідками прирівнюється до окремого договору про задоволення вимог іпотекодержателя, однак за умови, що конструкція такого застереження не передбачає відсилання до такого окремого договору. Наявність такого відсилання не забезпечує самостійної функції іпотечного застереження, відмінного від договору про задоволення вимог іпотекодержателя.

Ключові слова: іпотека, іпотекодавець, іпотекодержатель, іпотечне застереження, договір про задоволення вимог іпотекодержателя, звернення стягнення на предмет іпотеки, правові позиції Верховного Суду

ВСТУП

Іпотека є складною науковою категорією, яка поєднує в собі економічний і правовий складник. Перший пов'язано з інвестиціями в народне господарство країни, а другий забезпечує юридичний базис для безпечного здійснення операцій учасниками іпотечної системи [1, с. 908]. Аналіз актуальних досліджень інституту іпотеки свідчить, що ця проблема залишається однією з маловивчених у наукових працях [2, с. 56]. Відповідно окрема проблема інституту іпотеки – звернення стягнення на предмет іпотеки (іпотечне майно) – є ще менш вивченою [3, с. 172–193; 4, с. 57–63]. Що стосується досліджень у сфері застосування іпотечних застережень у зверненні стягнення на іпотечне майно, то такі публікації відомі тільки на шпальтах інформаційно-довідкових видань [6, 7].

МЕТА РОБОТИ – дослідити юридичні та економічні особливості застосування іпотечних застережень під час звернення стягнення на іпотечне майно відповідно до Закону України «Про іпотеку».

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ: документальний аналіз та узагальнення судової практики.

РЕЗУЛЬТАТИ

Згідно зі ст. 526 Цивільного кодексу України (ЦКУ) зобов'язання має виконуватися належно відповідно до умов договору та вимог цього Кодексу, інших актів цивільного законодавства, а за відсутності таких умов та вимог відповідно до звичаїв ділового обороту або інших вимог, що звичайно ставляться. Водночас цінність зобов'язання полягає в його виконанні [3, с. 172]. Іпотека – один з найважливіших та найнадійніших правових аспектів, що охороняє права й інтереси кредиторів, за-

безпечує належне виконання боржником своїх зобов'язань [3, с. 175]. Обумовлено це переважно самим предметом іпотеки – нерухомим майном, яке не треба розшукувати, а зникнути фізично воно може лише у крайніх та виключних випадках [7].

Згідно зі ст. 1 Закону України «Про іпотеку» іпотека – вид забезпечення виконання зобов'язання нерухомим майном (неподільним об'єктом незавершеного будівництва, майбутнім об'єктом нерухомості), що залишається у володінні й користуванні іпотекодавця, згідно з яким іпотекодержатель має право в разі невиконання боржником забезпеченого іпотекою зобов'язання задовольнити свої вимоги за рахунок предмета іпотеки переважно перед іншими кредиторами такого боржника у порядку, встановленому цим Законом.

Водночас практичне задоволення своїх вимог за рахунок предмета іпотеки потребує застосування певних юридичних технік і практик [3, с. 172–193; 4, с. 57–63].

Згідно зі ст. 33 Закону України «Про іпотеку» у разі невиконання або неналежного виконання боржником основного зобов'язання іпотекодержатель вправі задовольнити свої вимоги за основним зобов'язанням шляхом звернення стягнення на предмет іпотеки, якщо інше не передбачено законом. Звернення стягнення на предмет іпотеки здійснюється на підставі рішення суду, виконавчого напису нотаріуса або згідно з договором про задоволення вимог іпотекодержателя.

Згідно зі ст. 36 Закону України «Про іпотеку» сторони іпотечного договору можуть вирішити питання про звернення стягнення на предмет іпотеки шляхом позасудового врегулювання на підставі договору. Позасудове врегулювання здійснюється згідно із застереженням про задоволення вимог іпотекодержателя, що

міститься в іпотечному договорі, або згідно з окремим договором між іпотекодавцем та іпотекодержателем про задоволення вимог іпотекодержателя, що підлягає нотаріальному посвідченню, який може бути укладено одночасно з іпотечним договором або в будь-який час до набрання законної сили рішенням суду про звернення стягнення на предмет іпотеки. Договір про задоволення вимог іпотекодержателя або відповідне застереження в іпотечному договорі, яке прирівнюється до такого договору за своїми правовими наслідками, може передбачати: передачу іпотекодержателю права власності (спеціального майнового права) на предмет іпотеки в рахунок виконання основного зобов'язання в порядку, встановленому ст. 37 цього Закону; право іпотекодержателя від свого імені продати предмет іпотеки будь-якій особі на підставі договору купівлі-продажу у порядку, встановленому ст. 38 цього Закону.

Так, позасудове врегулювання може бути здійснене в два способи: на підставі договору про задоволення вимог іпотекодержателя або на підставі відповідного застереження в іпотечному договорі, яке прирівнюється до такого договору.

В [6] зазначено, що зазвичай окремий договір про задоволення вимог іпотекодержателя не укладається, а в самому іпотечному договорі відображають відповідне іпотечне застереження, в якому зазначаються: умови, у разі настання яких іпотекодержатель може використати своє право на позасудове стягнення; порядок визначення вартості, за якою іпотекодержатель набуває право власності на предмет іпотеки; прийнятні та належні способи обміну повідомленнями між сторонами договору [6]. Однак водночас саме іпотечне застереження не повинно бути юридично пов'язано з договором про задоволення вимог іпотекодержателя. Так в [6] зазначено, що мали місце випадки зазначення в іпотечному договорі іпотечного застереження, яким передбачалося право звернути стягнення в позасудовому порядку на підставі окремого договору про задоволення вимог іпотекодержателя, що має бути укладено між сторонами, у зв'язку з чим, як висновується у Постанові від 11.04.2018 р. у справі № 554/14813/15-ц, провадження № 14-66цс18, Великої Палати Верховного Суду (ВС) [8, № 74505932], прийняття нотаріусом рішення про державну реєстрацію права власності як такого, що виникає на підставі договору іпотеки, є протиправним.

Варіанти умов, спрямованих на позасудове врегулювання, наведені у фрагментах іпотечних договорів, що відтворено на рис. 1, у верхній частині якого наведено фрагмент іпотечного договору, що був предметом розгляду у справі № 554/14813/15-ц.

Зокрема, розд. 5 Договору названо як «Застереження про задоволення вимог Іпотекодержателя». У пп. 5.2.2 п. 5.2 розд. 5 договору іпотеки міститься домовленість, що позасудове врегулювання здійснюється, зокрема, отриманням іпотекодержателем права продати предмет іпотеки будь-якій особі на підставі договору купівлі-продажу від імені іпотекодавця *на підставі окремого договору* про задоволення вимог іпотекодержателя у порядку, встановленому Законом України «Про іпотеку». Зокрема, у п.п. 39, 40 Постанови від 11.04.2018 р. вказано таке. *Суди першої й апеляційної інстанцій дійшли висновку про те, що сторони за договором іпотеки погодили можливість виникнення в*

іпотекодержателя права власності на предмет іпотеки на підставі окремого договору про задоволення вимог іпотекодержателя та у порядку, встановленому Законом України «Про іпотеку» (пп. 5.2.1 і 5.2.2 п. 5.2 договору іпотеки). Проте, як встановили суди, доказів укладення такого договору про задоволення вимог іпотекодержателя у матеріалах справи немає. А тому прийняття нотаріусом рішення про державну реєстрацію права власності як такого, що виникає на підставі договору іпотеки, є протиправним. Велика Палата ВС з такими висновками судів погоджується.

Такого ж висновку дійшов ВС у постановках від 27.10.2021 р. у справі № 127/5022/17 (провадження № 61-13268св20), від 15.12.2021 р. у справі № 607/15719/19 (провадження № 61-17879св20), від 22.03.2023 р. у справі № 758/12047/16-ц (провадження № 61-7619св22), від 09.08.2023 р. у справі № 753/17757/19 (провадження № 61-6815св22), від 21.02.2024 р. у справі № 335/5605/22 (провадження № 61-13685св23), від 10.09.2025 р. у справі № 367/81/22 (провадження № 61-5414св25).

Зокрема, у Постанові від 10.09.2025 р. у справі № 367/81/22 (провадження № 61-5414св25) стосовно того ж договору вказано [8, № 130158208], що апеляційний суд дійшов правильного висновку про те, що пп. 5.2.2 п. 5.2 договору іпотеки не є іпотечним застереженням, за яким іпотекодержатель отримав право продавати предмет іпотеки будь-якій особі на підставі договору купівлі-продажу від імені іпотекодавця у порядку, встановленому Законом України «Про іпотеку». Тобто, укладаючи договір іпотеки, сторони не встановили можливий спосіб звернення стягнення на предмет іпотеки відповідно до Закону України «Про іпотеку», зокрема передбачений ч. 3 ст. 36 Закону України «Про іпотеку» (у редакції, чинній на час укладення договору), який визначає право іпотекодержателя від свого імені продати предмет іпотеки будь-якій особі на підставі договору купівлі-продажу у порядку, встановленому ст. 38 цього Закону.

Як свідчить аналіз, висновки інших перелічених Постанов ВС також стосуються форми договору, де розд. 5 іпотечного застереження викладено в редакції пп. 5.2.1 і 5.2.2. Це – редакція договорів, запропонована УкрСибБанком. Як бачимо, конструкція, де передбачено пряме відсилання іпотечного застереження до договору про задоволення вимог іпотекодержателя, є нежиттєздатною для практичної реалізації звернення стягнення.

Для практичної реалізації звернення стягнення на підставі безпосередньо іпотечного застереження останнє не повинно мати будь-якого відсилання до договору про задоволення вимог іпотекодержателя. Приклад такого договору наведений у нижній частині рис. 1. Іпотечні застереження у цьому договорі оформлено в такому вигляді:

«4.1. Застереження про задоволення вимог Іпотекодержателя шляхом переходу до Іпотекодержателя права власності на Предмет іпотеки.

4.7.1. У разі виникнення у Іпотекодержателя права звернути стягнення на Предмет іпотеки, Іпотекодержатель може задовольнити забезпечену іпотекою вимогу шляхом набуття права власності на Предмет іпотеки в порядку, передбаченому чинним законодав-

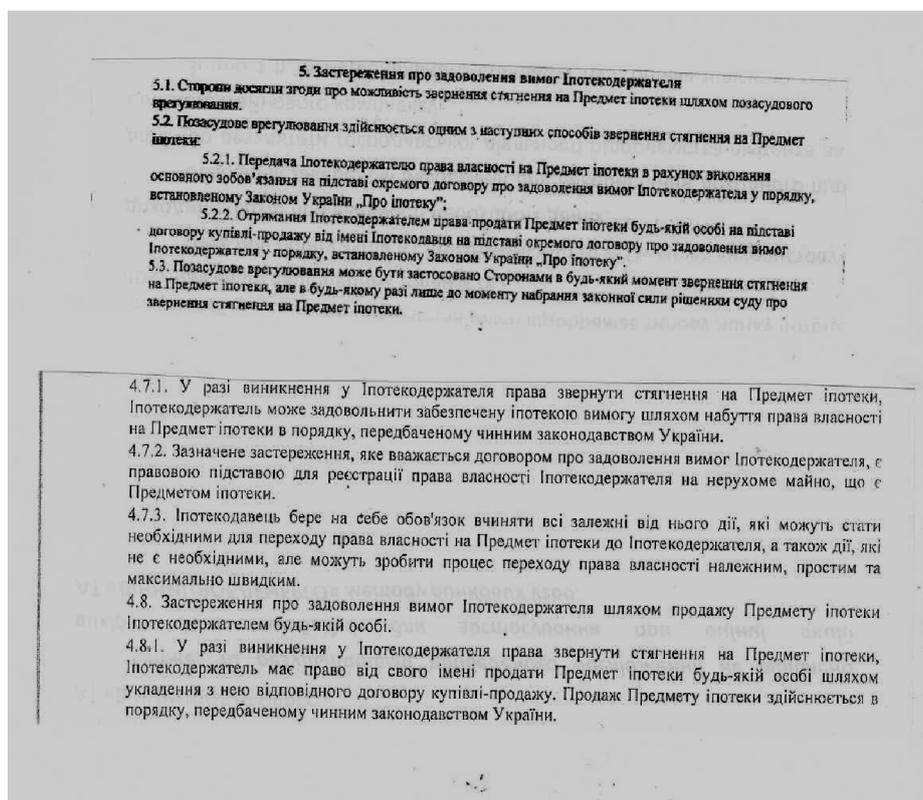

Рис. 1. Зразки умов, спрямованих на позасудове врегулювання у фрагментах іпотечних договорів

ством України.

4.7.2. Зазначене застереження, яке вважається договором про задоволення вимог Іпотекодержателя, є правовою підставою для реєстрації права власності Іпотекодержателя на нерухоме майно, що є Предметом іпотеки.

4.8. Застереження про задоволення вимог Іпотекодержателя шляхом продажу Предмету іпотеки Іпотекодержателем будь-якій особі.

4.8.1. У разі виникнення у Іпотекодержателя права звернути стягнення на Предмет іпотеки, Іпотекодержатель має право від свого імені продати Предмет іпотеки будь-якій особі шляхом укладення з нею відповідного договору купівлі-продажу. Продаж Предмету іпотеки здійснюється в порядку, передбаченому чинним законодавством України».

Так, наведені іпотечні застереження прямо дають Іпотекодержателю змогу у разі виникнення в Іпотекодержателя права звернути стягнення на Предмет іпотеки здійснити таке стягнення або оформлення права власності на предмет іпотеки на себе, або продати цей предмет іпотеки третім особам. Водночас будь-якого відсилання до договору про задоволення вимог іпотекодержателя договір іпотеки не містить. Тільки за такої конструкції іпотечного застереження суди підтримують його застосування для звернення стягнення на предмет іпотеки без окремого договору про задоволення вимог іпотекодержателя.

Так, у Постанові ВС від 28.09.2016 р. у справі № 756/5909/14-ц констатовано, що [8, № 61784709] «відповідно до пункту II договору іпотеки звернення стягнення на заставлене за цим договором майно здійснюється на розсуд іпотекодержателя: або за рішенням суду, або за виконавчим написом нотаріуса, або іпотекодержателем самостійно на умовах цього

договору. Згідно із застереженням про задоволення вимог іпотекодержателя, що міститься в пункті 12.3.1 цього договору, задоволення вимог здійснюється шляхом передачі іпотекодержателю права власності на предмет іпотеки в рахунок виконання зобов'язання за кредитним договором у порядку, встановленому статтею 37 Закону України «Про іпотеку». На виконання вимог статті 35 Закону України «Про іпотеку» ПАТ «Банк «Фінанси та Кредит» направило іпотекодавцю ОСОБА_1 письмову вимогу про усунення порушень, однак остання не вжила жодних заходів, спрямованих на її виконання».

Отже, ВС визнав, що наявність в договорі іпотеки застереженням про задоволення вимог іпотекодержателя є достатньою підставою задоволення вимог іпотекодержателя. Однак тут не згадано про прив'язування цієї умови до договору про задоволення вимог іпотекодержателя.

Аналогічні правові позиції висловлено у більш пізній Постанові від 22.03.2017 р. у справі № 522/12709/14-ц ВС [8, № 65537661].

У Постанові від 07.11.2018 р. у справі № 520/6819/14-ц, провадження № 14-343ц18, Великої Палати ВС зроблено такий висновок [8, № 77911034]:

«Згідно зі статтею 36 Закону № 898-IV сторони іпотечного договору можуть вирішити питання про звернення стягнення на предмет іпотеки шляхом позасудового врегулювання на підставі договору. Позасудове врегулювання здійснюється згідно із застереженням про задоволення вимог іпотекодержателя, що міститься в іпотечному договорі, або згідно з окремим договором між іпотекодавцем та іпотекодержателем про задоволення вимог іпотекодержателя, що підлягає нотаріальному посвідченню, який може бути укладений одночасно з іпотечним договором або в

будь-який час до набрання законної сили рішенням суду про звернення стягнення на предмет іпотеки.

Договір про задоволення вимог іпотекодержателя, яким також вважається відповідне застереження в іпотечному договорі, визначає можливий спосіб звернення стягнення на предмет іпотеки відповідно до цього Закону. Визначений договором спосіб задоволення вимог іпотекодержателя не перешикоджає іпотекодержателю застосувати інші встановлені цим Законом способи звернення стягнення на предмет іпотеки.

Договір про задоволення вимог іпотекодержателя АБО відповідне застереження в іпотечному договорі, яке прирівнюється до такого договору за своїми правовими наслідками, може передбачати: 1) передачу іпотекодержателю права власності на предмет іпотеки в рахунок виконання основного зобов'язання в порядку, встановленому статтею 37 Закону України «Про іпотеку»; 2) право іпотекодержателя від свого імені продати предмет іпотеки будь-якій особі на підставі договору купівлі-продажу в порядку, встановленому статтею 38 цього Закону.

Отже, сторони в договорі **ЧИ** відповідному застереженні можуть передбачити передачу іпотекодержателю права власності на предмет іпотеки в позасудовому порядку, а також надання іпотекодержателю права від свого імені продати предмет іпотеки як за рішенням суду, так і на підставі відповідного застереження в договорі про задоволення вимог іпотекодержателя чи застереження в іпотечному договорі на підставі договору купівлі-продажу».

У п. 47 Постанови 13.03.2019 р. у справі № 520/7281/15-ц, провадження № 14-49цс19, Великої Палати ВС констатовано, що [8, № 81691843] «договір про задоволення вимог іпотекодержателя АБО відповідне застереження в іпотечному договорі, що передбачає передачу іпотекодержателю права власності, є **правовою підставою для реєстрації права власності іпотекодержателя на предмет іпотеки** (див. висновок Верховного Суду України, сформульований у постанові від 28 вересня 2016 року у справі № 6-

1243цс16)».

Однак у згаданій вище Постанові від 10.09.2025 р. у справі № 367/81/22 (провадження № 61-5414св25) [8, № 130158208] порівняння обставин застосування в редакції УкрСибБанку оцінюється так: «Посилання у касаційній скарзі на неврахування судом апеляційної інстанції висновків Великої Палати Верховного Суду та Верховного Суду України, викладених у постановках від 07.11.2018 року у справі № 520/6819/14-ц, від 13.03.2019 року у справі № 520/7281/15-ц, від 22.03.2017 року у справі № 522/12709/14-ц, від 28.09.2016 року у справі № 756/5909/14-ц та ін. (щодо можливості звернення стягнення на підставі відповідного застереження, що міститься у договорі іпотеки) помилкові, оскільки зроблені судом апеляційної інстанції висновки не суперечать висновкам суду касаційної інстанції, з огляду на те, що у справі, яка переглядається [№ 367/81/22], такого застереження договір іпотеки не містить, сторони обумовили можливість позасудового звернення стягнення на предмет іпотеки відповідно до статті 38 Закону України «Про іпотеку» лише шляхом укладення окремого договору про задоволення вимог іпотекодержателя».

ВИСНОВКИ

Звернення стягнення на предмет іпотеки за наявності підстав для такого стягнення, можливе на підставі відповідного застереження в іпотечному договорі, яке за своїми правовими наслідками прирівнюється до окремого договору про задоволення вимог іпотекодержателя, однак за умови, що конструкція такого застереження не передбачає відсилання до такого окремого договору. Формула «... позасудове врегулювання здійснюється, зокрема, отриманням іпотекодержателем права продати предмет іпотеки будь-якій особі на підставі договору купівлі-продажу від імені іпотекодавця на підставі окремого договору про задоволення вимог іпотекодержателя...» не забезпечує самостійної функції іпотечного застереження, відмінного від договору про задоволення вимог іпотекодержателя.

Список використаних джерел

1. Сітовська Л.В. Іпотека: фінансово-правовий аспект. *Форум права*. 2013. № 1. С. 908-912.
2. Хлобистова І.В. Іпотека як вид забезпечення виконання зобов'язань – актуальна проблема української історії і сучасності. Серія «Історія та географія». Харків, 2011. Вип. 40. С. 55-57.
3. Ткачук О.С., Ткачук А.О. Деякі особливості розгляду спорів, пов'язаних із забезпеченням кредитних зобов'язань (іпотека, порука). *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. 2015. № 6. С. 172–193.
4. Белкін М.Л., Юринець Ю.Л., Белкін Л.М. Іпотека нерухомого майна, побудованого на земельній ділянці, обтяженій іпотекою. *Часопис цивільстики*. 2025. Вип. 57. С. 57-63.
5. Шейн К. Іпотечне застереження як останній шанс для погашення заборгованості боржника. FINBALANCE. 03.07.2019. URL: <https://news.finbalance.com.ua/news/ipotechno-zasterezheniya-yak-ostanniy-shans-zabezpechiti-pohashennya-zaborhovanosti-borzhnika>
6. Звернення стягнення на предмет іпотеки шляхом набуття права власності. Адвокат Роман Мирко. 16.04.2022. URL: <https://advokatmirko.com.ua/blog/tpost-e3e7tppjh-zvernennya-styagnennya-na-predmet-poteki>
7. Будьонний В. Поширення іпотеки на інші об'єкти нерухомості та її збереження при реконструкції об'єкта. Огляд практики. URL: <https://budennyi.org.ua/2023/04/02/poшыrennya-ipoteky-na-inshi-ob-yekty-neruhomosti-ta-yiyi-zberzhennya-pry-rekonstruktsiyi-ob-yekta-oglyad-praktyky/>
8. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/>

References

1. Sitovska L.V. Mortgage: financial and legal aspect. *Forum of Law*. 2013. No. 1. pp. 908-912. (in Ukrainian).
2. Khlobystova I.V. Mortgage as a type of security for the fulfillment of obligations – a pressing problem of Ukrainian history and modernity. Series "History and Geography". Kharkiv, 2011. Issue 40. pp. 55-57. (in Ukrainian).
3. Tkachuk O.S., Tkachuk A.O. Some features of the consideration of disputes related to the security of credit obligations (mortgage, suretyship). *Journal of Civil and Criminal Procedure*. 2015. No. 6. pp. 172–193. (in Ukrainian).

4. Belkin M.L., Yurynets Y.L., Belkin L.M. Mortgage of real estate built on a land plot burdened with a mortgage. *Journal of Civil Law*. 2025. Issue 57. pp. 57-63. (in Ukrainian).
5. Shein K. Mortgage reservation as the last chance to repay the debtor's debt. FINBALANCE. 03.07.2019. URL: <https://news.finbalance.com.ua/news/ipotechne-zasterezhennya-yak-ostanniy-shans-zabezpechiti-pohashennya-zaborhovanosti-borzhnika> (in Ukrainian).
6. Foreclosure on the subject of mortgage by acquiring ownership. Lawyer Roman Mirko. 16.04.2022. URL: <https://advokatmirko.com.ua/blog/tpost-e3e7lppjh-zvernennya-styagnennya-na-predmet-poteki> (in Ukrainian).
7. Budonnyi V. Extension of mortgage to other real estate objects and its preservation during reconstruction of the object. Review of practice. URL: <https://budonnyi.org.ua/2023/04/02/poshyrennya-ipoteky-na-inshi-ob-yekty-neruhomosti-ta-yiyi-zberezhennya-pry-rekonstruktsiyi-ob-yekta-oglyad-praktyky/> (in Ukrainian).
8. Unified State Register of Court Decisions. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/> (in Ukrainian).

Leonid BIELKIN

PhD in Engineering, Senior Researcher; lawyer
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8672-8147>
e-mail: belkinleonid@ukr.net

Yuliia YURYNETS

Doctor of Legal Sciences, Professor of department, Kyiv National University of Construction and Architecture ORCID:
<https://orcid.org/0000-0003-0281-3251>
e-mail: iurynetsjulia@ukr.net

Mark BIELKIN

PhD in Legal Sciences, Associate Professor of department, Interregional Academy of Personnel Management; lawyer
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0805-9923>
e-mail: advokat@etalon.co.ua

FEATURES OF THE APPLICATION OF MORTGAGE PROVISIONS WHEN FORECLOSURE IS BEING MADE ON MORTGAGED PROPERTY

The paper examines the features of the application of mortgage clauses when foreclosing on mortgaged property in accordance with the Law of Ukraine «On Mortgage». According to Art. 36 of the Law of Ukraine «On Mortgage», the parties to a mortgage agreement may resolve the issue of foreclosing on the mortgaged property by means of out-of-court settlement on the basis of the agreement. Out-of-court settlement is carried out in accordance with the clause on satisfaction of the mortgagee's claims contained in the mortgage agreement, or in accordance with a separate agreement between the mortgagor and the mortgagee on satisfaction of the mortgagee's claims, which is subject to notarial certification, which may be concluded simultaneously with the mortgage agreement or at any time before the court's decision on foreclosing on the mortgaged property enters into force. The possibilities of using a mortgage clause as such and a separate agreement on satisfaction of the mortgagee's claims are compared. The legal positions of the Supreme Court of Ukraine and the Supreme Court are analyzed. Examples of current agreements that are supported or not supported by the Supreme Court are given. It is established that the enforcement of foreclosure on the subject of the mortgage, if there are grounds for such enforcement, is possible on the basis of a corresponding clause in the mortgage agreement, which in its legal consequences is equated to a separate agreement on the satisfaction of the mortgagee's claims, however, provided that the construction of such a clause does not provide for a reference to such a separate agreement. The presence of such a reference does not ensure the independent functions of the mortgage clause, different from the agreement on the satisfaction of the mortgagee's claims.

Keywords: mortgage, mortgagor, mortgagee, mortgage clause, agreement on the satisfaction of the mortgagee's claims, enforcement of foreclosure on the subject of the mortgage, legal positions of the Supreme Court

Yuliia VLADYKA

PhD in Economics, Associate Professor, Kyiv Aviation Institute

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7260-5146>

e-mail: Yulja81@ukr.net

RISK-ORIENTED MECHANISMS FOR FINANCIAL RESTRUCTURING OF CREDIT DEBT OF ENTERPRISES-CLIENTS OF BANKING INSTITUTIONS

In recent years, Ukrainian enterprises have faced a multitude of influencing factors, notably including military conflict. The critical issue extends beyond merely recognizing the existence and significant impact of these factors; it lies in the extreme dynamism characterizing the operational environment, which consequently creates a high degree of uncertainty. Under such conditions, the utility of previously accumulated experience as a decision-making foundation is limited, as it often fails to provide the requisite informational basis for effective managerial decisions. A considerable proportion of managers exhibit passivity towards initiatives, particularly those aimed at enhancing competitive positions through short-term tactical strategies. This underscores the pressing necessity for comprehensive adoption of risk-oriented management practices. Such an approach requires integrating principles of security activities specific to the operational context of each enterprise. Furthermore, the cultivation of risk-oriented thinking is essential and should be pursued through improving managerial professional competencies alongside instituting meaningful transformations in corporate culture. The paper identifies the principal advantages associated with adopting a risk-oriented approach to enterprise management. In this regard, a structured framework comprising core elements of risk-oriented management tailored to the economic security systems of enterprises operating under contemporary conditions is proposed. Additionally, an algorithm is developed to implement a risk management system designed to ensure and enhance the economic security of enterprises. To facilitate the modeling of a risk-oriented enterprise management system, the application of a risk map construction methodology is recommended. This method enables the prompt and reliable identification and evaluation of risks, thereby supporting informed managerial decision-making while defining a security trajectory for enterprise development under prevailing conditions. An illustrative risk map scheme has been designed for enterprises operating in contemporary conditions, encompassing three distinct zones: acceptable risk, moderate risk, and a zone indicating a critical level of risk. Moreover, the research advocates for the consistent and systematic integration of risk-oriented management approaches across all stages of the product life cycle within modern enterprises. To this end, a flowchart detailing the implementation of enterprise risk management processes has been developed.

Keywords: risk-oriented, mechanisms, financial restructuring, credit debt, enterprises, clients, banking institutions

INTRODUCTION

In today's conditions of economic instability, increased competition and financial risks, the issue of effective management of credit debt is becoming particularly important for enterprises. For Ukrainian banks, the problem of borrower insolvency remains one of the key challenges, which has an impact on the financial stability of the banking system and, in general, on the pace of development of the country's economy. The accumulation of problem loans negatively affects the liquidity and capital of banks, while at the same time complicating business access to financing, which slows down investment activity and the process of restoring production capacities.

Under such circumstances, the implementation of risk-based mechanisms for financial restructuring of credit debt becomes a strategically important decision. These mechanisms provide for a set of measures aimed at adapting lending conditions to the financial situation of the debtor, taking into account his individual level of risk, industry characteristics and prospects for restoring solvency. Thanks to a risk-based approach, banking institutions can not only minimize losses from non-returned loans, but also support viable enterprises, contributing to their further development. In Ukraine, the need to improve credit debt restructuring mechanisms has become particularly urgent due to the consequences of military operations, the disruption of production chains and changes in the financial condition of businesses. Therefore, effective restructuring models must take into account both traditional banking risks and new uncertainty factors, in particular security challenges and the process of

economic transformation. Therefore, the study of risk-based mechanisms for financial restructuring of corporate debt is not only important, but also necessary. It allows us to determine the optimal ways of cooperation between banks and borrowers, contribute to the stabilization of the financial system, and create conditions for sustainable business development in Ukraine.

The **PURPOSE** of the paper is to substantiate and develop mechanisms for financial restructuring of credit debt of enterprises that are bank clients, taking into account a risk-oriented approach. This is done taking into account the current conditions of the functioning of the Ukrainian economy and the need to increase the efficiency of credit risk management.

RESEARCH METHODS

The paper used a wide range of general scientific, specialized economic and empirical methods, which allowed for a comprehensive analysis of the adaptation mechanisms of financial restructuring under martial law in Ukraine. These methods became the basis for identifying the key components of financial restructuring, combining individual elements into a single conceptual system of adaptation processes and developing general conclusions based on the analysis of specific examples.

RESULTS

In the field of economic research, there is a notable lack of focus on the mechanisms and methodologies required to address the issue of bank debts effectively. The absence of a well-defined framework that delineates the roles and

actions of banks, borrowers, and third parties in enhancing the quality of debt obligations and ensuring their repayment constitutes a significant unresolved challenge. This issue becomes even more critical in the context of wartime conditions, where the state has yet to establish comprehensive legislative measures to address such debts. Consequently, this underscores the pressing necessity to refine and optimize mechanisms for resolving the challenges associated with problematic bank loans.

It is particularly important to emphasize that bank reorganization may arise under various circumstances. Such reorganization can be initiated voluntarily by the bank's owners or management, enforced through a directive from the National Bank of Ukraine, or mandated as a result of legislative changes [2]. During periods of financial crisis, the establishment of an interim administration may serve as a potential precursor to initiating the reorganization process.

The financial restructuring of banking institutions encompasses a broad spectrum of approaches and tools that vary significantly in both their impact and scope. These mechanisms are employed not only by commercial banks but also by governmental bodies tasked with regulatory and supervisory responsibilities within the banking sector. During periods of martial law, financial restructuring assumes heightened significance for nations grappling with the multifaceted challenges posed by war.

This necessitates a tailored approach that considers the distinctive circumstances and their repercussions on the financial and economic frameworks. Within this context, the application of a SWOT analysis emerges as a pivotal methodological tool. Grounded in the insights of analysts, researchers, and experts, SWOT analysis facilitates the identification of internal strengths and weaknesses, alongside external opportunities and threats. This systematic evaluation is indispensable for formulating a comprehensive and effective financial reform strategy tailored to current exigencies.

The ongoing war in Ukraine presents significant challenges to economic stability and the resilience of financial systems. In this context, utilizing SWOT analysis to evaluate financial restructuring during a crisis becomes increasingly pertinent. A critical component of this process is the role of international support, particularly through financial assistance, which emerged as a vital factor in stabilizing Ukraine's financial system during the martial law period [3]. Such aid provided authorities with crucial resources and a financial buffer, helping to maintain stability under wartime conditions. Examining European strategies for tackling the issue of non-performing loans (NPLs) offers valuable insights.

A central feature of any effective approach involves isolating problematic assets from the operational segment of a bank's balance sheet. While various techniques exist for this separation, primarily focused on operational dynamics, the legal segregation of distressed assets into distinct balance sheets serves a singular objective: restoring stakeholder confidence and averting capital flight. In emerging markets like Ukraine, directly selling NPLs to independent investors may pose challenges. In such scenarios, governments might explore establishing specialized asset management companies (AMCs). When debt issues are systemic, the formation of a centralized AMC to oversee and streamline efforts across multiple financial institutions facing similar difficulties can be a practical solution.

Secondly, enhancing the legal mechanisms for financial restructuring and bankruptcy procedures significantly boosts the effectiveness of measures aimed at addressing the challenges faced by NC. It is crucial to ensure process transparency so that both banks and borrowers clearly understand the timelines and potential outcomes of restructuring or bankruptcy [1].

Moreover, when restructuring involves attracting new capital and improving management practices, it can serve as a foundation for a more comprehensive recovery process within the corporate sector. Achieving success in such initiatives requires concurrently strengthening the legislative framework through reforms to relevant regulatory norms and increasing the expertise and competencies of courts and specialized professionals in bankruptcy matters. Bank restructuring is inherently complex and multifaceted, heavily influenced by the financial condition of the institution and its defined strategic objectives. Within this context, various types of restructuring can be identified, each with distinct goals and underlying priorities.

Natural restructuring applies to banks that operate stably and demonstrate efficiency. The main objectives of this type of restructuring include increasing the market value of the bank, preserving and building equity, preventing competition, creating unique competitive advantages, and attracting long-term financial resources in the form of investments.

Business restructuring refers to the process of reorganizing the operations of financially struggling banks that are increasingly exposed to various risks [4]. These risks can include the threat of being acquired by other entities or disputes among owners. The primary objective of business restructuring is to safeguard the bank from external takeovers and address internal issues, ensuring its long-term stability.

Crisis restructuring is implemented for banks experiencing pre-crisis or crisis conditions. The primary objectives include enhancing crucial economic and financial performance, executing strategies for financial recovery, and managing obligations to creditors. Each restructuring approach is tailored with specific goals aligned to the bank's unique circumstances and the challenges it needs to overcome.

The proposed approach offers multiple noteworthy benefits. Primarily, it facilitates a more precise evaluation of the bank's potential avenues for growth and aids in identifying critical challenges. Additionally, it incorporates the application of the discounted cash flow model for crafting business plans, thereby enabling a robust framework for strategic financial planning. This method also allows for predicting the post-restructuring market value of the bank, which serves as a foundation for defining well-articulated strategic objectives.

Academic studies highlight that one of the innovative developments in the credit policies of banks is an adaptive restructuring model. This model, particularly evident in the second phase of restructuring, is grounded in the principle of gradually restoring borrowers to the capability of full repayment. Central to this process is an adaptation period tailored to reflect the borrower's actual financial circumstances, ensuring a more pragmatic and client-focused approach.

The suggested approach presents several significant advantages. First and foremost, it enables a more accurate assessment of the bank's potential growth opportunities while helping to pinpoint critical challenges. It also integrates the

use of the discounted cash flow model in shaping business plans, providing a solid framework for strategic financial management. Furthermore, it supports forecasting the bank's post-restructuring market value, which becomes essential in formulating clearly defined strategic goals. Research indicates that one of the notable innovations in bank credit policies is the introduction of an adaptive restructuring model [5]. This model, particularly evident during the second phase of restructuring, is based on the principle of gradually reinstating borrowers' ability to fully meet repayment obligations. A key aspect of this approach is a customization period designed to align with the borrower's actual financial situation, ensuring a more realistic and customer-centric strategy.

Market price fluctuations arise as a direct result of restructuring, which represents an investment initiative aimed at enhancing the development of a banking institution. The core concept behind this approach lies in implementing an effective structural transformation to boost the organization's overall efficiency. Essential components of the process include the meticulous planning of the restructuring phases, utilizing a discounted cash flow model to craft a comprehensive financial strategy, and forecasting the bank's market value post-restructuring. This forecasting relies on discounting cash flows to establish key performance indicators.

Such reforms can attract new investment projects and create a platform for economic recovery. International assistance plays an important role in this, as it can provide additional financial resources and support for the implementation of reforms. Active cooperation with international partners will reduce the financial burden on the state and create the prerequisites for long-term economic growth.

CONCLUSIONS

The study thoroughly explored contemporary methods for the financial restructuring of enterprise credit debt within collaborations with banking institutions. It emphasized the importance of employing risk-oriented mechanisms during the restructuring process to enhance the management of problematic assets. The findings suggest that under conditions of economic instability, rising market risks, and ongoing transformational changes in Ukraine's economy,

efficient management of credit debt is crucial for maintaining the stability of the financial system.

Traditional restructuring methods employed by banks frequently fail to consider the specific risk profiles of individual enterprises. These methods typically emphasize general financial metrics and standardized procedures, overlooking critical factors such as industry-specific characteristics, the unique operational dynamics of enterprises, and their levels of operational stability. Consequently, banks often delay their response to declining loan quality or resort to inefficient restructuring strategies. A detailed analysis indicates that adopting a risk-based approach markedly enhances the precision of evaluating a borrower's creditworthiness and forecasting potential financial losses.

This method entails a comprehensive evaluation of the enterprise's financial health, business model, growth prospects, and capacity to generate consistent cash flows. It shifts the focus from mere procedural compliance to a deeper analysis of tangible data. Lessons from international practices highlight that nations with advanced financial systems effectively employ restructuring frameworks that integrate risk considerations. These measures include adaptable payment arrangements, bank involvement in restoring operational activities, mechanisms for early identification of financial challenges, and tailored solutions based on risk levels. Such approaches could be adapted to Ukraine's context, particularly in light of the obstacles posed by the current war and its aftermath.

Risk-based restructuring serves as a critical tool for business stabilization, preventing the buildup of problematic assets within the banking sector while supporting economically viable enterprises. The findings confirm the effectiveness of risk-based mechanisms within the credit risk management systems of banking institutions. Implementing these mechanisms improves lending practices, curtails the accumulation of non-performing assets, strengthens the financial sector, and promotes sustainable enterprise development in Ukraine. The theoretical insights and practical recommendations offered could benefit commercial banks, regulatory bodies, and borrowers alike.

References

1. Okonkwo J.J., Okere W., Okoye N.J., Mkpuru E.T. The Effect of Capital Restructuring on Bank Financial Performance. *AKRUAL: Jurnal Akuntansi*. 2023. № 15.1. pp. 14-25.
2. Likarchuk N., Andrieieva O., Likarchuk D., Bernatskyi A. Impression Marketing as a Tool for Building Emotional Connections in the Public Administration Sphere. *Studies in Media and Communication*. 2022. Vol. 10(1). pp. 9-16.
3. Vladyka Y., Turova L., Zaderaka N. Management accounting and internal economic control of the warehouse control systems at the enterprise. *Azov Economic Bulletin*. 2024. №2 (38).
4. Vladyka Y., Holubchykov A., Mushtyn S. Financial mechanism of electronic trading on the stock market and ways of their improvement. *Three Seas Economic Journal*. 2025. Vol. 6. No. 2.
5. Teti E., Tron A., Colantoni F., Celani E. The efficiency of preventive restructuring procedures: Evidence from France. *Strategic Change*. 2024. № 33.2. pp. 79-93.

Юлія Павлівна ВЛАДИКА

к.е.н., доцент, Київський авіаційний інститут

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7260-5146>

e-mail: Yulja81@ukr.net

РИЗИК-ОРІЄНТОВАНІ МЕХАНІЗМИ ФІНАНСОВОЇ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ КРЕДИТНОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ-КЛІЄНТІВ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ

У сучасних реаліях діяльність українських підприємств значно залежить від впливу численних різноманітних факторів. Вплив цих чинників та особливості середовища, яке характеризується динамічними змінами та високим рівнем невизначеності, відіграють значну роль. За таких обставин набутий досвід минулих років часто виявляється недостатнім для забезпечення необхідної бази у прийнятті управлінських рішень.

Зазначено, що суб'єкти безпеки повинні зосередитися на стимулюванні ініціативності в управлінні, створенні дієвої інформаційної підтримки та забезпеченні належного контролю за розробленням і впровадженням рішень. Розглянуто основні засади організації управління ризиками в банківському секторі України.

Особливий акцент зроблено на аналізі нормативно-правової бази, яка регламентує діяльність банків в умовах війни, враховуючи сучасні виклики та нові ризики. Мета статті полягає в забезпеченні стійкості підприємств навіть в умовах підвищених ризиків. Відзначено важливість формування ризик-орієнтованого мислення через розвиток професійних компетенцій і зміну корпоративної культури. Це сприятиме посиленню ефективності управління в умовах невизначеності.

Для полегшення моделювання ризик-орієнтованої системи управління підприємством рекомендовано застосування методології побудови карти ризиків. Цей метод дає змогу оперативню та надійно ідентифікувати та оцінювати ризики, тим самим підтримуючи прийняття обґрунтованих управлінських рішень, визначаючи при цьому траєкторію безпеки розвитку підприємства за існуючих умов. Визначено конкретні переваги, пов'язані із застосуванням підходу карти ризиків, та окреслено його основні структурні компоненти. Для підприємств, що працюють у сучасних умовах, розроблено ілюстративну схему карти ризиків, яка охоплює три окремі зони: прийнятний ризик, помірний ризик та зону, що вказує на критичний рівень ризику. Крім того, дослідження виступає за послідовну та систематичну інтеграцію ризик-орієнтованих підходів до управління на всіх етапах життєвого циклу продукту в сучасних підприємствах. З цією метою розроблено блок-схему, де детально описано впровадження процесів управління ризиками підприємства. Ця структура підкреслює стратегічну цінність застосування дисциплінованого, адаптивного підходу до подолання складнощів, властивих сучасному бізнес-середовищу.

Ключові слова: ризик-орієнтований, механізми, фінансова реструктуризація, кредитна заборгованість, підприємства, клієнти, банківські установи

Олена Василівна ГАРАЩУК

д.е.н., професор, Полтавський державний аграрний університет

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5572-5357>

e-mail: mon7@ukr.net

Віра Іванівна КУЦЕНКО

д.е.н., професор, Заслужений діяч науки і техніки України, Інститут демографії та проблем якості життя Національної академії наук України

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3102-0744>

e-mail: kutsenkovira@gmail.com

Вадим Миколайович АНІСІМОВ

м.н.с., Інститут демографії та проблем якості життя Національної академії наук України

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0714-5216>

e-mail: anisimov103@gmail.com

СОЦІАЛЬНИЙ СКЛАДНИК СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТА ЙОГО МІСЦЯ ДЛЯ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ СЬОГОДЕННЯ

Розкривається місія соціальної сфери з формування людського та соціального капіталів як важливої передумови сталого розвитку. Висвітлено особливу роль освіти та напрями забезпечення її належної якості. Зазначено наявність глобальних загроз, серед яких для України найгострішою є російська військова агресія, зумовлена деградацією міжнародної системи безпеки, що спричинила від'їзд за кордон декількох мільйонів громадян. Щоб не втратити їх для національних людського та соціального капіталів обґрунтовано підходи до цілеспрямованої роботи із співвітчизниками за кордоном в рамках соціального складника сталого розвитку.

Ключові слова: сталий розвиток, глобальні ризики та загрози, соціальна сфера, освітня діяльність, якість освіти, людський капітал, соціальний капітал, закордонні співвітчизники

ВСТУП

Сучасний етап суспільного поступу характеризується якісними перетвореннями, провідним напрямом яких є забезпечення сталого розвитку як такого, що забезпечує збалансоване вирішення соціально-економічних завдань і проблем збереження сприятливого стану довкілля та природно-ресурсного потенціалу з метою задоволення життєвих потреб нинішнього і майбутнього поколінь. Сутність ідеї сталого розвитку як концептуальної основи для визначення напрямів подальшого суспільно-економічного прогресу полягає в узгодженні діяльності певних спільнот та людства загалом стосовно досягнення економічного успіху за максимального збереження цілісності природних систем, що має забезпечувати належні умови для людського розвитку. Відповідно процес сталого розвитку набуває без посереднього виявлення у трьох його складниках: економічному, екологічному та соціальному.

Сталий соціально-економічний розвиток держави залежить від багатьох чинників, важливе місце серед яких посідає освітньо-кваліфікаційний рівень та професіоналізм працюючих в національній економіці. Адже сьогодні в усьому світі відбувається перехід до високотехнологічного інформаційного суспільства. Тому рівень освіченості та загальної культури населення будь-якої країни набуває вирішального значення для її економіки та соціального розвитку. І нині конкурентоспроможність країни передусім визначається не природними і навіть не фінансовими ресурсами, а якістю людського потенціалу.

Проте сучасний період сповнений глобальних ризиків

та загроз, що кидають виклик усій людській цивілізації в її прагненні до соціально-економічного поступу на засадах сталого розвитку. Передусім – це ризики і загрози, пов'язані з природно-кліматичними змінами та фактичним руйнуванням міжнародної системи безпеки. Останнє для України набуло вираження в повномасштабній війні з російськими загарбниками.

І тому для України реалізація завдань сталого розвитку, на перший погляд, може видатись такою, яка не має першочергового значення. Проте необхідність узгодження із загально-цивілізаційними тенденціями зумовлює необхідність врахування його принципів. Водночас особливо важливою є роль освітньої діяльності у забезпеченні високого рівня якості людського потенціалу, без чого неможлива успішна відбудова після тих величезних втрат людських, матеріальних і фінансових ресурсів, які завдаються російською агресією. Також надзвичайно гостро постає проблема втрати людського потенціалу держави у зв'язку з масовим виїздом українців від війни за кордон, що також потребує пошуку шляхів вирішення.

МЕТА роботи – обґрунтувати на основі здійсненого аналізу наявних напрямів діяльності соціальної сфери України шляхи покращення її функціонування у процесі реалізації завдань сталого розвитку в умовах сучасних глобальних ризиків та загроз.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Дослідження здійснено із застосуванням: загальнонаукових методів аналізу, синтезу, системного підходу; таких методичних прийомів, як огляд, порівняння, узагальнення, проведення аналогій.

РЕЗУЛЬТАТИ

Сталий розвиток на сьогодні являє собою фактично єдину можливу парадигму, в рамках якої має відбуватися соціально-економічна діяльність людства в сучасних умовах, що характеризуються безпрецедентним зростанням антропогенного навантаження на довкілля [1, с. 9-12]. Одним з найбільш істотних наслідків цього є нинішні глобальні кліматичні зміни.

Зазначене є викликом, що постає нині перед усім людством, але й водночас сприяє активізації його прагнень до трансформації наявної економічної моделі в нову, побудовану на засадах сталого розвитку, що має усвідомлено здійснюватися у процесі завчасної цілеспрямованої роботи. Ще одним глобальним викликом сталому розвитку поряд з ризиками глобальних кліматичних змін є деградація міжнародної системи безпеки, що загрожує збройним протистоянням між різними блоками держав, найгострішим проявом якого нині є тривала російська агресія проти України.

Виходячи з наявності серйозних глобальних викликів, сьогодні осторононь проблем впровадження в реальне життя засад сталого розвитку не може бути жодна сфера соціально-економічної діяльності. У контексті реалізації завдань сталого розвитку важливе місце посідає його соціальний складник з його місією, якого, як відомо, насамперед зорієнтовано на збереження соціальної стабільності, недопущення руйнівних соціальних конфліктів, шляхом справедливого розподілу благ між усіма членами суспільства.

Безпосереднім втіленням соціального складника сталого розвитку в рамках національної економіки є соціальна сфера, що охоплює освіту, охорону здоров'я, культурно-мистецьку роботу; тобто ті види діяльності, які спрямовано на розвиток власне самої людини, її фізичних, та морально-духовних якостей. Названі якості зумовлюють здатність людини до суспільно корисної праці, являючи собою найважливіший економічний ресурс: людський капітал як індивідуальний стосовно кожної конкретної людини, так і сукупний стосовно всіх членів суспільства. Відповідно, в означеному контексті передумовою та водночас пріоритетним засобом досягнення сталого розвитку має бути визнано освіту.

Загалом серед нині актуальних 17 цілей сталого розвитку, ухвалених ООН, якісна освіта посідає одне з найперших місць [2]. Реалізація цієї мети має забезпечувати гарантії для отримання безкоштовної шкільної освіти всіма дітьми і підлітками. Її також спрямовано на забезпечення всіх видів доступності, зокрема й економічної доступності, стосовно отримання професійного навчання та якісної вищої освіти.

Українська освіта вищого рівня, як відомо, має досить високий авторитет у світі, однак сьогодні в Україні як вища освіта, так і вся освітня система переживає нелегкі часи. Це зумовлено складними суспільно-політичними та економічними обставинами завершення періоду трансформації від адміністративно-планової системи до ринкової демократичної, що сьогодні значно загострилися та ускладнилися у зв'язку з широкомасштабною російською агресією.

Вказаний стан справ являє собою значну загрозу для збереження людського капіталу з належними характеристиками, що в разі її реалізації матиме згубні наслідки для всієї національної економіки України. Згідно

з думкою засновника теорії людського капіталу Г. Беккера руйнація людського капіталу для потенціалу країни має більш серйозні наслідки, ніж втрата матеріальних цінностей [3, с. 25-34]. Адже з руйнацією великого обсягу знань, що зосереджено в людях чи у реалізованих технологіях, економіка втрачає основу для свого подальшого розвитку.

Означена ситуація вимагає здійснення цілеспрямованих заходів, що мають на меті збереження, розвиток та успішну реалізацію на благо всієї держави її інтелектуального потенціалу та людського капіталу. Вказане завдання неможливо вирішити без забезпечення належної якості освіти й насамперед фахової. Адже нині освіта не лише в житті людини, але також суспільства відіграє всезростаючу роль. Зокрема, з підвищенням освітнього рівня населення, зростанням питомої ваги осіб з вищою освітою люди стають більш заможнішими. Адже людина з вищою освітою виконує більш кваліфіковану працю, яка водночас є й більш оплачуваною. Загалом саме освіта слугує основою для розвитку цивілізації, прогресу усього людства, забезпечуючи гармонійне співіснування людського суспільства та навколишнього природного середовища [4, с. 25-38].

Все це означає, що в освітню сферу вигідно вкладати: час, сили, гроші. Дослідження багатьох американських науковців, зокрема Л. Леслі та П. Брінкмана, підтверджують, що інвестиції у вищу освіту в США приносять відчутні вигоди: вже за перший рік після закінчення закладу вищої освіти фахівці заробляють більше, ніж вкладено за весь період навчання [5].

Міжнародний досвід розвитку освіти та економіки, зокрема таких країн, як Велика Британія і США, свідчить, що для подолання кризової ситуації маючої місце в Україні та підвищення життєвого рівня населення, надзвичайно важливим є забезпечення суттєвого зростання інвестицій в освітню сферу. Адже різниця в доходах населення переважно зумовлюється саме його освітнім рівнем. Водночас зростання освітнього рівня населення значно полегшує пристосування робочої сили до характерних для сьогоднішнього постійно змінюваних умов виробництва. Інакше кажучи, освіта робить працю людини більш ефективною, а цінність високоосвіченого працівника на ринку праці – більш високою.

Цього неможливо досягти без забезпечення високої якості освіти завдяки дотриманню таких принципів управління зазначеним процесом як системність, соціальна обумовленість, перспективність та випереджаючий характер управління, його єдність та ієрархічність, а також неперервність, циклічність та динамічність, технологічність, гнучкість та оптимальність.

Реалізація зазначених принципів щодо досягнення високої якості освіти є результатом активної участі в цьому процесі держави, бізнесу, некомерційних організацій, зокрема стосовно розроблення навчальних планів і програм, державних освітніх стандартів як компонентів навчального процесу та його здійснення на основі сучасних передових освітніх технологій. Водночас важливо забезпечити активне використання передусім можливостей мережі Інтернет та суттєво розширюючи змістовий можливості навчальних програм, разом із посиленням єдності в системі «загальноосвітня школа – заклад вищої освіти – виробництво» [6, с. 125-164].

Такий підхід сприяє не лише формуванню люд-

ського капіталу, а й економіки, заснованої на знаннях як головного рушія суспільного прогресу.

Заразом в аспекті нинішньої екологічної ситуації, що характеризується наростанням негативних наслідків антропогенного впливу на довкілля, особливу роль відіграють екологічна освіта та екологічне просвітництво, діяльність яких має бути спрямована на формування суспільної культури життєдіяльності й передусім культури споживання адекватної сучасній вельми напруженій екологічній ситуації.

І в цьому зв'язку особливого значення набуває місія соціальної сфери як проєкції на структуру економічного комплексу соціального складника сталого розвитку, а саме її внесок у розвиток людського капіталу, передусім суспільного, колективного. Адже у взаємодії людей як свідомих громадян один з одним, високо розвинений суспільний людський капітал реалізується в соціальний капітал.

Загалом соціальний капітал, як відомо, являє собою здатність людей утворювати колектив і працювати у ньому заради загальної мети; й який формується сукупністю норм та соціальних відносин, що забезпечують умови для спільної праці з підпорядкуванням своїх інтересів інтересам колективу [7, с. 172-185]. Вказані характеристики соціального капіталу зумовлюють його значення як надзвичайно важливого чинника реалізації соціальної складової сталого розвитку. Власне саме наявність розвиненого активного громадянського суспільства як яскравого виявлення потужного соціального капіталу є запорукою реалізації й усіх інших напрямів сталого розвитку.

Однією з найгостріших глобальних загроз сьогодення, як зазначено вище, є підрив основ міжнародної безпеки унаслідок надзвичайного загострення економічних і політичних протиріч між провідними державами світу. Для України це вилилося в широкомасштабну російську агресію, а отже, що нині живе в умовах воєнного стану, питання забезпечення сталого розвитку можуть видаватися не першочерговими. У зв'язку з цим треба констатувати значну загрозу раніше сформованим передумовам сталого розвитку в Україні. Адже широкомасштабні військові дії та ворожа окупація значної частини території України завдають серйозної шкоди екологічному становищу в ній та її економічному потенціалу. Ворог піддає руйнації не лише промислові потужності та інфраструктурні об'єкти, але й об'єкти соціальної сфери – освітні, медичні та культурно-мистецькі заклади. Але найбільшою втратою є те, що гинуть мирні громадяни внаслідок злочинних дій ворога, які своєю масштабністю і цілеспрямованістю набувають характеру геноциду. Водночас мільйони українців вимушено виїхали за кордон через війну. Все зазначене вочевидь загрожує деградацією людського капіталу країни.

Проте цей виклик несе в собі як нові загрози, так і нові можливості. Насамперед треба зазначити, що характерний для сучасного періоду значний вплив за межі України її громадян поряд з міграційними хвилями в попередні періоди вже фактично перетворив українців на глобальну націю, подібну до тих, якими є ціла низка інших націй, що мають потужну діаспору закордонних співвітчизників у всьому світі. І наявність такої діаспори, зокрема, може стати важливим чинником економічного розвитку, коли представники закордонних спів-

вітчизників інвестують в країну свого походження значні кошти. А загалом мережева структура організованих діаспорних спільнот певного народу є на глобальному рівні доволі потужною опорою безпеки держави його походження, оскільки здатна більш чи менш справити вплив на держави проживання [8, с. 197].

Однак для цього потрібно, щоб ті, хто виїхав з країни як біженці, так і трудові мігранти, не втрачали зв'язок зі своєю батьківщиною й відчували її підтримку. Ключовим в цьому, як свідчить досвід країн з потужними, організованими та орієнтованими на історичну батьківщину діаспорами, є наявність в структурі урядів таких країн відповідного органу з роботи з діаспорою, що діє поряд з неурядовими організаціями працюючими на зміцнення зв'язків зі своїми зарубіжними співгромадянами. Важливим напрямом в цьому є функціональна спрямованість вказаного урядового органу на допомогу стосовно вирішення соціально-економічних та інших проблем співвітчизників, які перебувають за кордоном. Отже, завдяки всьому цьому на глобальному рівні відбувається інтеграція потенціалу закордонних співвітчизників до національних людського та соціального капіталів.

Нині в Україні збройна боротьба за власне виживання активувала українське громадянське суспільство і продемонструвала високий ступінь його зрілості загалом та його значний соціальний капітал, зокрема. Наступним кроком має стати усвідомлення українцями себе як глобальної нації, а відтак, й зміцнення зв'язків між собою на глобальному рівні задля підтримки своєї історичної батьківщини.

У цьому контексті видається доцільним вивчення досвіду країн зі значними діаспорами стосовно організації роботи з ними та можливостей застосування вказаного досвіду в Україні.

Наслідком цього має бути насамперед організація на державному рівні системної роботи з вирішення соціально-економічних проблем трудових мігрантів та біженців в рамках ефективної діяльності центрального органу виконавчої влади з відповідними функціями [8, с. 196-198]. Це повинно здійснюватися з урахуванням неуспішного досвіду створення Міністерства національної єдності України, функції якого нині передані Міністерству соціальної політики, сім'ї та єдності України. Відповідно, робота з інтеграції зарубіжних співвітчизників до національних людського та соціального капіталів має стати ще одним напрямом діяльності в соціальній сфері.

Отже, українці мають обернути нинішні несприятливі обставини та виклики на власну користь, використавши фактичне перетворення себе на глобальну націю внаслідок значного збільшення в світі української діаспори, і тим самим забезпечити подальше зміцнення національної безпеки та сталого розвитку своєї рідної країни – України.

ВИСНОВКИ

Забезпечення соціально-економічного поступу на засадах сталого розвитку неможливо без соціального складника сталого розвитку, що має передусім значення цілепокладання, оскільки в центрі її є людина як суб'єкт і власне мета цього розвитку. Серед напрямів діяльності соціального складника сталого розвитку над-

звичайно великого значення сьогодні набуває освіта, що зумовлено необхідністю для будь-якої країни відповідати вимогам сучасного інформаційного суспільства стосовно рівня освіченості та загальної культури громадян як вирішального чинника її конкурентоспроможності. Важливим в цьому є досягнення високої якості освіти за активної участі у вказаному процесі держави, бізнесу, некомерційних організацій. Все це сприяє формуванню людського капіталу, передусім колективного, який реалізується в соціальний капітал, що слугує підґрунтям для розвиненого громадянського суспільства. Для України в умовах триваючої російської агресії най-

більшою загрозою є втрата людського капіталу як внаслідок загибелі своїх громадян, так і тому, що мільйони українців виїхали за кордон через воєнні дії. Запобігання цій загрозі має слугувати ефективна діяльність урядової установи з роботи із закордонними співвітчизниками стосовно інтеграції потенціалу закордонних співвітчизників до національних людського та соціального капіталів. Важливе місце серед функцій названої установи є допомога у вирішенні їх соціально-економічних проблем під час перебування за кордоном. Це має стати ще одним напрямом діяльності соціальних галузей в рамках соціального складника сталого розвитку.

Список використаних джерел

1. Національна парадигма сталого розвитку України / за заг. ред. акад. НАН України, д.т.н., проф., заслуженого діяча науки і техніки України Б.С. Патона. Київ, 2016. 72 с.
2. 17 Цілей сталого розвитку. *Global Compact Network Ukraine*. URL: <https://globalcompact.org.ua/tsili-stijkogo-rozvytku/>
3. Becker G. Don't spare money for people. *BusinessWeek*. 1996. No. 6. pp. 24-34.
4. Гарашук О.В., Куценко В.І. Якісна освіта – інструментарій сталого розвитку (питання теорії та практики). Київ, 2019. 144 с.
5. Leslie L., Brinkman P. The Economic Value of Higher Education. New York, 1988. 288 p.
6. Адаптивне управління: сутність, характеристика, моніторингові системи: колективна монографія / Г.В. Єльнікова та ін.; за заг. ред. Г.В. Єльнікової. Чернівці, 2009. 572 с.
7. Соціальний капітал України: теоретико-методологічні основи формування / С.І. Бандур та ін. Київ, 2010. 210 с.
8. Анісімов В. Урядова установа по роботі з закордонними співвітчизниками: міжнародний досвід та українські реалії. *Воєнна еміграція (п'ята хвиля): надовго чи назавжди?: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (Київ, 25 квітня 2025 р.). Київ, 2025. С. 196-199. URL: <https://geo.knu.ua/wp-content/uploads/2025/05/zbirka-voyenna-emigracziya.pdf>

References

1. National paradigm of sustainable development of Ukraine / ed. by Academician of the National Academy of Sciences of Ukraine, Doctor of Technical Sciences, Professor, Honored Worker of Science and Technology of Ukraine B. Paton. Kyiv, 2016. 72 p. (in Ukrainian).
2. 17 Sustainable Development Goals. *Global Compact Network Ukraine*. URL: <https://globalcompact.org.ua/tsili-stijkogo-rozvytku/> (in Ukrainian).
3. Becker G. Don't spare money for people. *BusinessWeek*. 1996. No. 6. pp. 24-34.
4. Harashchuk O.V., Kutsenko V.I. Quality education – a toolkit for sustainable development (issues of theory and practice). Kyiv, 2019. 144 p. (in Ukrainian).
5. Leslie L., Brinkman P. The Economic Value of Higher Education. New York, 1988. 288 p.
6. Adaptive management: essence, characteristics, monitoring systems: collective monograph / H.V. Yelnikova et al. Chernivtsi, 2009. 572 p. (in Ukrainian).
7. Social capital of Ukraine: theoretical and methodological foundations of formation / S.I. Bandur et al. Kyiv, 2010. 210 p. (in Ukrainian).
8. Anisimov V. Government institution for work with compatriots abroad: international experience and Ukrainian realities. *Military emigration (fifth wave): for a long time or forever?: materials of the international scientific and practical conference* (Kyiv, April 25, 2025). Kyiv, 2025. pp. 196-199. URL: <https://geo.knu.ua/wp-content/uploads/2025/05/zbirka-voyenna-emigracziya.pdf> (in Ukrainian).

Olena HARASHCHUK

Doctor of Economics, Professor, Poltava State Agrarian University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5572-5357>

e-mail: mon7@ukr.net

Vira KUTSENKO

Doctor of Economics, Professor, Honored Worker of Science and Technology of Ukraine, Institute of Demography and Quality of Life Problems of the National Academy of Sciences of Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3102-0744>

e-mail: kutsenkovira@gmail.com

Vadym ANISIMOV

junior researcher, Institute of Demography and Quality of Life Problems of the National Academy of Sciences of Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0714-5216>

e-mail: anisimov103@gmail.com

SOCIAL COMPONENT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT AND ITS MISSION FOR UKRAINE IN THE CONTEXT OF MODERN GLOBAL CHALLENGES

The paper reveals the role and significance for the sustainable development of the social sphere, which represents its social component. The activities of this sphere are directly aimed at the development of a person, namely: his physical, moral and spiritual qualities, that is, human capital, both individual - in relation to each specific person, and collective - in relation to all members of society. Thus, collective human capital is realized in social capital, which serves as the basis for a developed civil society as a prerequisite for the implementation of all other areas of sustainable development. At the same time, the special role of education is noted and directions for ensuring its proper quality are indicated. Among them, in particular, adherence to such principles of activity for achieving high quality education as systematicity, social conditioning, perspective and anticipatory nature of management, its unity and hierarchy, as well as continuity, cyclicity and dynamism, technologicality, flexibility and optimality. This points to the existence of global threats, such as: natural and climate change and the breakdown of the international security system, the expression of the latter being Russia's armed invasion of Ukraine. The Russian attack has forced several million Ukrainian citizens to flee their country. As a result, there is a threat for Ukraine to lose a significant part of its national human and social capitals. To prevent this, approaches to targeted work with compatriots abroad within the framework of the social component of sustainable development are substantiated. Based on foreign experience, the key role in this is played by the creation of an effectively functioning government institution for working with compatriots abroad. An important function of the institution should be to help solve their socio-economic problems while abroad.

Keywords: sustainable development, global risks and threats, social sphere, educational activities, quality of education, human capital, social capital, foreign compatriots

Олександр Олександрович БРИГІНЕЦЬ

д.ю.н., професор, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4058-7566>

e-mail: BriginetsO@meta.ua

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТА У СФЕРІ МИТНОЇ СПРАВИ

У статті розкрито роль та проблематику визначення особливостей діяльності адвоката як представника у сфері митної справи як однієї з умов розбудови сучасного демократичного суспільства в Україні. Визначено, що далеко не кожен адвокат наважується працювати з правовими питаннями, пов'язаними з митними та міжнародними торговими операціями. Доведено, що адвокат у сфері митної справи зазвичай постає як фахівець, здатний розбиратися у широкому спектрі питань та супроводжувати зовнішньоекономічну діяльність організації від моменту вчинення зовнішньоторговельної угоди до випуску товарів митними органами нашої держави, мінімізуючи або повністю нівелюючи ризики здійснення зовнішньоекономічної діяльності.

Ключові слова: адвокат, правнича допомога, митна справа, митні правовідносини, суб'єкт митних правовідносин, адвокатура, адміністративне право, адміністративно-правове регулювання, митне право, митні платежі, регламентація публічного управління

ВСТУП

Повоєнний розвиток економіки України буде нерозривно пов'язано з використанням її унікального стратегічного положення на карті світу. Українські землі завжди знаходилися на перетині торгових шляхів та інтересів світових владних кіл. В різні історичні часи на наших землях вирішували свої питання провідні держави Європи та світу. Не стане осторонь такої тенденції і друга чверть XXI ст. Враховуючи розташування України поряд з ЄС, а в перспективі і вступ до нього, питання митного оформлення товарів, що будуть перетинати українські кордони, стає надважливим. Але в усі часи питання митної справи було досить корумпованим. В історії України такі випадки також були непоодинокі. З іншого боку, за рахунок ефективної роботи митних органів завжди наповнювалися кілька десятків відсотків дохідної частини Державного бюджету України. Тобто бізнес, переміщуючи товари через митний кордон, приймає значну участь у наповненні бюджету, і водночас бажає бути захищеним від свавілля з боку митних органів. Звісно, досить часто на вирішення спірних питань з митними органами може піти чимало часу й зусиль, що нерідко призводить до втрат коштів і товару, або зриву важливих угод. В такій ситуації практично єдиним суб'єктом, хто може ефективно захистити бізнес у митній справі є адвокат. Саме діяльність адвоката допомагає забезпечити баланс публічних та приватних інтересів у митній справі.

МЕТА СТАТТІ – визначення особливостей вирішення проблем діяльності адвоката як представника у сфері митної справи як однієї з умов розбудови сучасного демократичного суспільства в Україні.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Стаття базується на працях вітчизняних і зарубіжних вчених, а також на матеріалах періодичних видань, статистичних збірниках. У дослідженні застосовано методи аналізу і синтезу, порівняння та узагальнення, а також низку інших методів.

РЕЗУЛЬТАТИ

В діяльності адвоката справи, пов'язані з роботою митних органів можна віднести до найскладніших і найзаплутаніших. Далеко не кожен адвокат наважується працювати з правовими питаннями, пов'язаними з митними та міжнародними торговими операціями. Такі адвокати мають глибокі знання у сегменті митного права, міжнародних торговельних угод та податкових питань, що стосуються митних обов'язків. В роботі адвокати з митних справ постають як консультанти та представники клієнтів перед митними органами та в судах у справах, пов'язаних з імпортом-експортом товарів та іншими аспектами роботи митниць. Наприклад, такі адвокати надають консультації та правовий захист клієнтам у справах, що стосуються митних обов'язків, податків на мито, торговельних обмежень та інших аспектів митного права [1; 2].

Зазвичай до причин митних спорів відносять такі: неправомірні дії працівників митниці, які потягнули за собою вилучення цінностей, грошей, товарів, особистих речей; коригування митної вартості товару, заявленої під час складання митної декларації і наступний перерахунок митних платежів та зборів; наявність незадекларованих товарів, що потягло за собою несплату митних платежів; витребування документації, яку не може бути застосовано до такого випадку або її не передбачено законом; відмова у прийнятті митної декларації на оформлення чи пропуск вантажів на підставі не повністю зібраних документів; розбіжності відносно класифікації задекларованих товарів; відмова в наданні пілг та квот [3].

В роботі адвоката як представника у сфері митної справи важливим фактором є *soft skills* – вміння вести переговори, працювати з інформацією, виступати публічно, ефективно взаємодіяти з командою. Але ключовим для таких адвокатів є застосування *hard skills*, тобто професійних знань у галузі митної справи, законодавство в якій є одним з найменш стабільних. Саме тому, що обидві перелічені категорії навичок нероздільні і потребують постійного вдосконалення, якщо людина прагне відбутися як професіонал у галузі митної справи.

Найбільшою складністю в роботі адвоката як представника у сфері митної справи являється необхідність відстежувати та контролювати тенденції та оновлення у нормативному регулюванні, правозастосуванні, судовій практиці, а також у позиціях багатьох державних органів, які беруть участь у регулюванні та контролі зовнішньої торгівлі.

Для вирішення вищезгаданих питань адвокат виконує низку дій: консультація з клієнтом, тобто адвокат консультує клієнта стосовно результатів дослідження та рекомендує оптимальні дії та стратегії; аналіз митної документації, тобто адвокат ретельно перевіряє митну документацію та звіти, щоб виявити можливі порушення, помилки та невідповідності; аудит даних та фінансових записів, тобто адвокат проводить аналіз фінансових записів та даних клієнта, щоб визначити рівень митних обов'язків та ризиків; підготовка документів та аргументів, тобто адвокат готує необхідні документи, аргументи та правові позиції, які буде представляти перед митними органами або в суді. Адвокат може оскаржити постанови про порушення митних правил; оскаржити дії митниці стосовно визначення коду товару за УКТЗЕД, коригування митної вартості та повернути платникам митні платежі; довести відсутність в діях осіб порушення митних правил; у разі наявності підстав, повернути вилучений митниками товар; захистити права та інтереси в судових засіданнях з розгляду справ про порушення митних правил; визначити митні ризики у здійсненні операції; захистити у кримінальних справах. Адвокат може займатися проведенням збору доказів, що підтверджують правоту клієнта; забезпеченням експертизи товаро-супровідних документів; професійним складанням заяв, скарг, запитів, позовів та ін. правових документів; представництвом клієнта в суді та митних органах; оскарженням неправосудних рішень [1; 2; 4].

Адвокат з митних спорів допомагає оскаржити незаконно прийняті рішення та довести правоту дій клієнта. Досить поширеними у діяльності адвоката у сфері митної справи являються справи про порушення митних правил. Митний кодекс України (МКУ) передбачає право на оскарження рішення, дії або бездіяльність митних органів в досудовому порядку вирішення спору. Зокрема, регламентовано порядок дій з оскарження. Також виокремлено права скажника та врегульовано особливості оскарження справ про порушення митних правил [3]. Визначено, хто може бути захисником у справі про порушення митних правил, порядок підтвердження повноважень, визначено обсяг прав, яким наділено захисника. Відповідно до МКУ захисником є особа, яка в порядку, встановленому законом, уповноважена здійснювати захист прав і законних інтересів особи, яка притягується до адміністративної відповідальності за порушення митних правил, а у разі необхідності – свідка та надавати їм необхідну юридичну допомогу [3]. Відзначимо, що питання представництва у справах із притягнення до адміністративної відповідальності може бути врегульовано й на рівні галузевих актів. Підтвердженням повноважень адвоката на участь у справі є документи, що посвідчують повноваження адвоката на надання правової допомоги, відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [5]. Адвоката під час участі у справі наділено усіма правами, визначеними у ст. 498 МКУ, крім процесуальних прав, реалі-

зації яких здійснюється безпосередньо особою, яка притягується до адміністративної відповідальності за порушення митних правил, і не може бути доручена захиснику [3; 6].

Саме тому адвокат у сфері митної справи може допомогти клієнту вирішити низку різних питань та проблем, ключові з яких пов'язані з митними операціями, тобто дії адвоката направлені на: розв'язання митних спорів (адвокат представляє інтереси клієнта у спорах з митними органами і сприяє досягненню домовленостей чи виграшу у суді); захист прав клієнта (адвокат забезпечує захист прав клієнта перед митними органами та у суді, надаючи правовий захист від надмірних митних вимог і обтяжливих штрафів); мінімізацію митних обов'язків (адвокат допомагає клієнту знайти шляхи для зменшення митних витрат, застосовуючи законні методи звільнення від митних обов'язків та інші стратегії); підготовка до митних аудитів (адвокат допомагає підготувати клієнта до митних аудитів та перевірок, надаючи консультації з питань документації, обліку та інших аспектів, які можуть бути предметом аудиту) [1; 2]; робота з міжнародними торговельними угодами (адвокат допомагає клієнтам розробляти і реалізовувати міжнародні торговельні угоди, забезпечуючи їх відповідність законодавству, надає можливість дослідити договір та його умови, проконсультувати з відповідальності та надати поради, щодо особливостей його пунктів та умов).

ВИСНОВКИ

Вважаємо, що адвокат у сфері митної справи зазвичай постає як фахівець, здатний розбиратися у широкому спектрі питань та супроводжувати зовнішньоекономічну діяльність організації від моменту вчинення зовнішньоторговельної угоди до випуску товарів митними органами нашої держави, мінімізуючи або повністю нівелюючи ризики здійснення зовнішньоекономічної діяльності. Адвокат у сфері митної справи відіграє ключову роль у забезпеченні прав та інтересів клієнта у справах, пов'язаних із митними операціями та міжнародною торгівлею. Цей напрям вимагає глибоких знань митного права, міжнародних торговельних угод та податкового законодавства, а також навичок аналізу, аудиту та судової аргументації. Такі адвокати грають важливу роль у забезпеченні дотримання клієнтами вимог митних органів та оптимізації їхніх митних обов'язків [7].

Нині адвокатам досить важко якісно супроводжувати зовнішньоекономічну діяльність підприємств, мінімізувати ризики, пов'язані з взаємодією з митними органами. Поточна складна зовнішньополітична обстановка вимагає знання відповідних ризиків та вміння оперативно реагувати на непередбачені ситуації, що раптово виникають у зовнішній торгівлі, гнучко перебудовувати логістичні ланцюжки. В міру зростання зовнішньоторговельного обороту потреба в таких фахівцях лише наростатиме. Але у цій сфері практично немає високоякісних освітніх продуктів, до яких можемо відносити курси підвищення кваліфікації, вебінари, круглі столи, тренінги. Мова йде про дійсно якісні, а не поверхневі продукти. І цю проблематику не може бути вирішено досить оперативно внаслідок частого зміни як геополітичної ситуації, так і постійного переосмислення законодавчого поля України саме у митній сфері.

Список використаних джерел

1. Грисюк В.В. Теоретичні засади юридичних технологій здійснення адвокатської діяльності: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Одеса, 2021. 190 с.
2. Бірюкова А.М. Правовий статус адвоката і адвокатури: вітчизняна модель у контексті процесів глобалізації: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Київ, 2019. 348 с.
3. Митний кодекс України: Кодекс України; Закон, Кодекс від 13.03.2012 № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>.
4. Бригінець О.О. Адвокат як представник у сфері оподаткування та митної справи. *Економіка. Фінанси. Право*. 2025. № 12. С. 14-16.
5. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5076-17/page2>.
6. Боровик А.В., Шевчук В.С. Функціональні основи діяльності адвоката в адміністративному судочинстві: монографія. Одеса, 2024. 176 с.
7. Бригінець О.О. Адміністративно-правове забезпечення діяльності адвокатури як інституту, що надає правову допомогу на професійній основі. *Економіка. Фінанси. Право*. 2023. № 4. С. 6-8.

References

1. Hrysiuk V.V. Theoretical foundations of legal technologies for the implementation of legal activities: dis. ... PhD in law: 12.00.10. Odesa, 2021. 190 p. [in Ukrainian].
2. Biriukova A.M. Legal status of a lawyer and the bar: a domestic model in the context of globalization processes: dis. ... PhD in law: 12.00.10. Kyiv, 2019. 348 p. [in Ukrainian].
3. Customs Code of Ukraine: Code of Ukraine; Law, Code of 13.03.2012 No. 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>. [in Ukrainian].
4. Bryhinets O.O. Lawyer as a representative in the field of taxation and customs affairs. *Economics. Finances. Law*. 2025. No. 12. pp. 14-16. [in Ukrainian].
5. On the Bar and Legal Practice: Law of Ukraine dated 05.07.2012 No. 5076-VI. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5076-17/page2>. [in Ukrainian].
6. Borovyk A.V., Shevchuk V.S. Functional foundations of the lawyer's activity in administrative proceedings: monograph. Odesa, 2024. 176 p. [in Ukrainian].
7. Bryhinets O.O. Administrative and legal support for the activity of the bar as an institution providing legal assistance on a professional basis. *Economics. Finances. Law*. 2023. No. 4. pp. 6-8. [in Ukrainian].

Oleksandr BRYHINETS

Doctor of Legal Sciences, Professor, Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4058-7566>

e-mail: BriginetsO@meta.ua

FEATURES OF A LAWYER'S ACTIVITY IN THE FIELD OF CUSTOMS

The paper reveals the role and issues of determining the specifics of the lawyer's activity as a representative in the field of customs affairs as one of the conditions for building a modern democratic society in Ukraine. Business, moving goods across the customs border, takes a significant part in filling the budget, and, at the same time, wants to be protected from arbitrariness on the part of customs authorities. Of course, quite often, resolving disputes with customs authorities can take a lot of time and effort, which often leads to losses of funds and goods, or disruption of important agreements. It is determined that not every lawyer dares to work with legal issues related to customs and international trade operations. Such lawyers must have in-depth knowledge in the segment of customs law, international trade agreements and tax issues related to customs duties. In their work, customs lawyers act as consultants and representatives of clients before customs authorities and in courts in cases related to the import-export of goods and other aspects of the work of customs. E.g., such lawyers provide advice and legal protection to clients in cases related to customs duties, customs taxes, trade restrictions and other aspects of customs law. It has been proven that a customs lawyer usually acts as a specialist who is able to understand a wide range of issues and support the foreign economic activity of an organization from the moment of concluding a foreign trade agreement to the release of goods by the customs authorities of our state, minimizing or completely eliminating the risks of carrying out foreign economic activity. A customs lawyer plays a key role in ensuring the rights and interests of the client in cases related to customs operations and international trade. This area requires in-depth knowledge of customs law, international trade agreements and tax legislation, as well as skills in analysis, audit and judicial argumentation.

Keywords: lawyer, legal aid, customs, customs legal relations, subject of customs legal relations, advocacy, administrative law, administrative legal regulation, customs law, customs payments, regulation of public administration

Вікторія Олексіївна СЕМ'ЯНИК

студентка, Львівський національний університет імені І. Франка

ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-9968-8506>

e-mail: viktoriasemianyk@gmail.com

РОЗВИТОК ЕЛЕКТРОННИХ СЕРВІСІВ У СИСТЕМІ МИТНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ УКРАЇНИ

У статті досліджено сучасний стан і тенденції розвитку електронних сервісів у системі митного адміністрування України. Розкрито роль цифровізації у підвищенні прозорості митних процедур, зниженні адміністративного навантаження та забезпеченні ефективної взаємодії між бізнесом і державою. Проаналізовано ключові електронні сервіси: «Єдине вікно міжнародної торгівлі», електронний кабінет суб'єкта ЗЕД, систему NCTS та «Електронну чергу перетину кордону». Визначено основні проблеми впровадження цифрових рішень: технічну нерівномірність, недосконалість законодавства, недостатню інтеграцію з європейськими IT-системами та ризики кібербезпеки. Обґрунтовано перспективи створення інтелектуальної системи «Smart Customs», інтеграції з європейськими цифровими платформами та формування єдиного електронного простору митного адміністрування України.

Ключові слова: електронні сервіси, митне адміністрування, цифровізація, NCTS, Smart Customs, електронне декларування, зовнішньоекономічна діяльність

ВСТУП

Сучасні трансформаційні процеси в економіці України, інтеграція до світового економічного простору та реалізація євроінтеграційного курсу визначають необхідність підвищення ефективності державного управління, зокрема у сфері митного адміністрування. В умовах цифрової економіки важливим напрямом вдосконалення митної системи є впровадження електронних сервісів, які забезпечують прозорість процедур, спрощення митних формальностей, зниження рівня корупційних ризиків та покращення взаємодії між бізнесом і державою.

Проблематика розвитку електронних сервісів у митній сфері є надзвичайно актуальною, адже митниця виконує не лише фіскальну, але й регуляторну, аналітичну та сервісну функції. Від рівня цифровізації митних процесів залежить конкурентоспроможність національної економіки, інвестиційна привабливість країни та ефективність зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД).

Питанням удосконалення електронних сервісів у системі митного адміністрування присвячено праці багатьох українських і зарубіжних науковців, серед яких: В. Демченко, І. Бережнюк, О. Мельник, М. Копитко, С. Кравченко, Л. Гаєвська, В. Шевчук, а також міжнародні експерти Світового банку, МВФ, ЄС. В їхніх роботах досліджено теоретичні аспекти цифрової трансформації митниці, запровадження електронного декларування, аналіз ефективності митних процедур. Однак, попри певні досягнення, залишаються невирішеними питання інтеграції національних митних IT-систем до європейських платформ, забезпечення кібербезпеки, а також підвищення якості електронних послуг для бізнесу. Саме тому цю статтю спрямовано на дослідження сучасного стану розвитку електронних сервісів у митному адмініструванні України, аналіз ключових проблем та визначення перспектив їх подальшої цифровізації у контексті європейської інтеграції.

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ

Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові та спеціальні методи: аналіз, синтез, системно-структурний і порівняльний підходи, а також статистичний та документальний аналіз. Базою дослі-

дження є нормативно-правові акти України, а також офіційні звіти ДМСУ та Міністерства фінансів.

МЕТА статті – дослідження тенденцій і проблем розвитку електронних сервісів у системі митного адміністрування України, а також визначення шляхів підвищення їх ефективності у контексті європейської інтеграції.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Основним законодавчим актом, який регулює митну діяльність в Україні, є *Митний кодекс України*, що визначає правові, економічні та організаційні засади здійснення митної справи. Особливу увагу в документі приділено питанню цифровізації митних процедур. Кодексом передбачено обов'язкове використання інформаційно-телекомунікаційних систем для обміну даними та документами між митними органами, суб'єктами ЗЕД та іншими державними структурами. Це створює правові умови для функціонування електронного декларування, застосування електронного цифрового підпису, обміну митною інформацією в режимі реального часу, а також інтеграції національної митної системи у міжнародні цифрові платформи.

Важливим нормативним кроком стало ухвалення **розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 липня 2019 р. № 568-р «Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України»**. У цьому документі цифровізація митних процедур визначена одним із пріоритетних напрямів розвитку держави. Концепція передбачає створення умов для електронної взаємодії бізнесу та органів влади, скорочення бюрократичних процедур і запровадження принципу «paperless» у діяльності державних інституцій. У рамках цієї політики митниця розглядається як один з ключових елементів державного цифрового сервісу, який має забезпечувати швидкий, прозорий і безпечний обмін даними у ЗЕД [1].

Значним досягненням на шляху цифрової трансформації стало впровадження у 2020–2023 рр. **європейської системи спільного транзиту NCTS (New Computerised Transit System)**. Ця система забезпечує електронне оформлення транзитних операцій між країнами ЄС та державами-учасницями Конвенції про спі-

льний транзит. Її впровадження дало змогу гармонізувати митні процедури України із стандартами ЄС, підвищити рівень прозорості міжнародних перевезень і скоротити час оформлення вантажів. У 2022 р. Україна офіційно приєдналася до зазначеної Конвенції, що стало важливим етапом інтеграції в європейський митний простір та підтвердило відповідність національних електронних систем вимогам ЄС.

За офіційними даними *Державної митної служби України (ДМСУ)* станом на 2025 р. понад 98 % митних декларацій подаються в електронному вигляді, що свідчить про суттєвий прогрес у цифровізації митних процедур. Це дає змогу мінімізувати людський фактор, знизити корупційні ризики, підвищити швидкість митного оформлення та забезпечити кращу аналітику зовнішньоекономічних операцій.

В межах цифрової трансформації митної системи України ключову роль відіграють кілька електронних сервісів, які забезпечують автоматизацію процедур, спрощення взаємодії між бізнесом і державними органами, а також підвищення прозорості та ефективності митного контролю. Найбільш значущими серед них є такі:

1. Єдине вікно міжнародної торгівлі – це інтегрована державна електронна система, розроблена для оптимізації процесів митного контролю та міжвідомчої взаємодії. Платформа об'єднує понад 20 державних структур, серед яких ДМСУ, Державна прикордонна служба, Міністерство охорони здоров'я, Держпродспоживслужба, Держекоінспекція тощо. Її головна функція полягає у *централізованому поданні документів* від суб'єктів ЗЕД до всіх контролюючих органів через *єдиний електронний портал* без необхідності дублювання інформації у паперовій формі [4, с. 450].

Основними перевагами функціонування електронних сервісів у системі митного адміністрування є скорочення термінів митного оформлення (в середньому на 30–40 %), зменшення кількості фізичних контактів між бізнесом і митними органами, що мінімізує корупційні ризики, а також підвищення ефективності міжвідомчої взаємодії завдяки роботі всіх служб в межах єдиної платформи. Крім того, забезпечується цілодобовий доступ до сервісів, що робить митні процедури зручнішими та швидшими для учасників ЗЕД.

Застосування системи «Єдине вікно» відповідає міжнародним рекомендаціям *Світової митної організації (WCO)* та директивам ЄС, що є важливою умовою інтеграції України до єдиного цифрового митного простору ЄС.

2. *Електронний кабінет суб'єкта ЗЕД* є персоналізованим онлайн-сервісом, створеним для спрощення комунікації між підприємствами та митними органами. Через електронний кабінет суб'єкта ЗЕД користувачі можуть переглядати власні митні дані, контролювати статус оформлення в режимі реального часу, отримувати офіційні довідки та вести електронне листування з митницею. Всі операції засвідчуються кваліфікованим електронним підписом, що забезпечує юридичну чинність електронного документообігу. Запровадження цього сервісу забезпечило *високий рівень прозорості* діяльності митниці, адже кожна дія фіксується в електронній системі, а історія операцій доступна для аудиту. Для підприємств це також означає *зменшення адміністративного навантаження* і прискорення процесу вза-

ємодії з державними органами.

3. *NCTS* – це сучасна європейська система електронного транзиту, яка функціонує в Україні з 2022 р. в межах зобов'язань за *Конвенцією про процедуру спільного транзиту*. Вона забезпечує *єдиний електронний документообіг для переміщення товарів* територією кількох країн-учасниць (зокрема країн ЄС, Туреччини, Норвегії, Ісландії, Швейцарії та України) без необхідності повторного оформлення документів у кожній державі [3, с. 360].

Система NCTS надає можливість здійснювати транзит за єдиною декларацією, яка визнається всіма країнами-учасницями, що значно спрощує процедури перевезення. Її застосування дає змогу скоротити час простою на кордонах завдяки попередньому електронному обміну даними, зменшити фінансові витрати підприємств і забезпечити прозорість усіх операцій, що відстежуються в режимі реального часу. Крім того, інтеграція системи з європейськими базами даних сприяє гармонізації митного законодавства України з нормами ЄС.

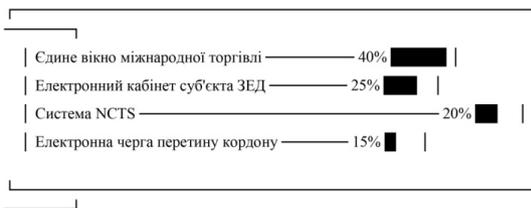
Система NCTS є стратегічно важливою для подальшої інтеграції України до *митного простору ЄС*. Згідно з даними ДМСУ, вже понад 10 000 компаній пройшли тестування системи або подали транзитні декларації через NCTS, що свідчить про її успішне практичне впровадження.

4. *Сервіс «Електронна черга перетину кордону»* запущено з метою оптимізації руху транспортних засобів на пунктах пропуску, зменшення часу очікування та навантаження на митні і прикордонні пункти. Його принцип дії полягає у *попередньому бронюванні часу прибуття* до пункту пропуску через вебсайт або мобільний застосунок *eCherha.gov.ua*. Користувач реєструє транспортний засіб, вибирає пункт пропуску, отримує електронний талон із зазначеним часовим інтервалом і прибуває у визначений період.

Станом на 2025 р. «Електронна черга» функціонує на більшості пунктів пропуску з Польщею, Угорщиною, Словаччиною, Румунією та Молдовою. У перспективі планується її повна інтеграція із системами митного контролю та автоматичним підтягуванням даних з *NCTS* та *Єдиного вікна* для спрощення комплексного оформлення транспортних засобів.

Впровадження цих цифрових інструментів дало змогу суттєво підвищити ефективність роботи митних органів. Час оформлення вантажів скоротився в середньому на 30–40%, обсяг паперових документів зменшився більш ніж вдвічі, а рівень задоволеності бізнесу взаємодією з митницею значно зріс. Крім того, цифровізація створила передумови для подальшої інтеграції України до *європейського митного простору*, де електронний обмін даними є обов'язковим стандартом управління міжнародною торгівлею [2, с. 100].

Попри відчутний прогрес у цифровізації митної системи, розвиток електронних сервісів в Україні супроводжується низкою системних проблем, які уповільнюють процес їх повноцінного функціонування та інтеграції в європейський цифровий простір. Однією з ключових проблем залишається *недостатня інтеграція українських митних IT-рішень з європейськими інформаційними системами*. Хоча Україна вже приєдналася до Конвенції про спільний транзит і впровадила систему NCTS, повна технічна сумісність із європейськими митними базами даних поки не досягнута. Це створює труд-

Пояснення: Діаграма відображає частку застосування кожного сервісу серед українських суб'єктів ЗЕД станом на 2025 р.

Рис. 1 – Структура використання ключових електронних сервісів митниці України (2025 р.) (аналіз даних ДМСУ)

Пояснення: Найактивніше сервіс використовується на кордоні з Польщею, що пов'язано з найбільшим товарообігом та кількістю пунктів пропуску.

Рис. 2 – Розподіл використання сервісу «Електронна черга» за країнами (2025 р.)

ДО ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННИХ СЕРВІСІВ (2018):

ПІСЛЯ ВПРОВАДЖЕННЯ (2025):

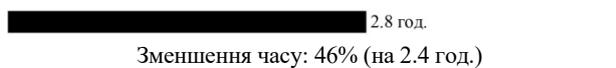

Рис. 3 – Середній час митного оформлення вантажу (години) (аналіз даних ДМСУ за період 2018-2025 рр.)

нощі в обміні інформацією у режимі реального часу, уповільнює транзитні перевезення та обмежує можливість контролю переміщення товарів у межах європейського митного простору.

Другою суттєвою проблемою є потреба в оновленні нормативно-правової бази, що регламентує використання електронних документів у митному процесі. Частину законодавчих актів ухвалено ще до активного розвитку цифрових технологій, тому в них не враховано сучасні реалії – наприклад, юридичної сили електронних документів, електронних митних гарантій або транс-кордонного обміну даними між інформаційними системами різних країн. Відсутність чітких законодавчих механізмів ускладнює юридичну фіксацію електронних операцій, створює ризики спорів і потребує гармонізації з європейськими регламентами, зокрема *Union Customs Code (UCC)* [1].

Ще однією проблемою залишається *нерівномірність технічного забезпечення митних постів*. Попри загальний прогрес, технічна база окремих митних пунктів, особливо у віддалених регіонах, залишається застарілою: відсутня сучасна комп'ютерна техніка, нестабільне Інтернет-з'єднання, відсутні резервні сервери для зберігання даних. У результаті деякі електронні сервіси працюють з перебоями або не охоплюють усі напрями митного контролю.

Важливою проблемою також є *низький рівень цифрової компетентності окремих працівників митниці*.

Не всі посадові особи достатньо володіють сучасними ІТ-інструментами, що призводить до формального застосування електронних систем або дублювання паперових процесів. Це знижує ефективність електронного адміністрування і вимагає посилення навчальних програм, підвищення кваліфікації персоналу та впровадження системи постійного професійного розвитку в умовах цифрової трансформації.

Одним із важливих викликів є *загрози кібербезпеки та необхідність підвищення рівня захисту даних*. Митні інформаційні системи містять великі обсяги конфіденційної інформації про учасників ЗЕД, вантажі, фінансові операції та логістичні маршрути. Збільшення кіберзагроз та спроб несанкціонованого доступу до баз даних митниці потребує створення комплексної системи інформаційної безпеки, застосування сучасних механізмів шифрування, резервного збереження даних і захисту від кібератак.

Загалом перелічені проблеми свідчать про те, що цифрова трансформація митниці перебуває на етапі активного розвитку, але потребує подальших інституційних, технологічних і кадрових рішень для забезпечення стабільної та ефективної роботи електронних сервісів.

Одним з ключових напрямів реформування *системи митного адміністрування України* визначено створення *інтелектуальної системи "Smart Customs"*, яка об'єднає всі наявні електронні сервіси в єдину цифрову екосистему. Основна мета цієї ініціативи полягає у забезпеченні повної автоматизації митних процесів, скороченні ручного втручання, посиленні аналітичної функції та підвищенні прозорості.

Недостатня інтеграція з європейськими системами

Технічна нерівномірність та застаріла інфраструктури

Загрози кібербезпеки та захист даних

Недосконалість законодавчої бази

Низький рівень цифрової компетентності персоналу

Пояснення: Діаграма відображає вагомість кожної проблеми за результатами опитування експертів ДМСУ та бізнес-асоціацій.

Рис. 4 – Основні проблеми цифровізації митної системи України (експертна оцінка, 2025 р.)

В межах концепції *"Smart Customs"* передбачене широке застосування технологій *Big Data*, *штучного інтелекту (AI)* та *Blockchain*. Завдяки цим інструментам митні органи зможуть автоматично аналізувати великі обсяги даних про товаропотоки, виявляти підозрілі операції, прогнозувати ризики та ефективніше протидіяти контрабанді й ухиленню від сплати митних платежів.

Ще одним перспективним напрямом є *інтеграція українських митних систем до європейських інформаційних платформ*, таких як *EU Customs Data Hub* та *UCC IT Systems*. Це дасть змогу здійснювати безперервний обмін даними між митними адміністраціями країн ЄС і України, уніфікувати процедури митного контролю, а також спростити участь українських підприємств у

міжнародних логістичних ланцюгах [2, с. 101].

У перспективі до 2030 р. також планується розширення функціоналу *електронного кабінету суб'єкта ЗЕД*, запровадження системи *єдиного цифрового профілю підприємства*, який міститиме всю інформацію про митну історію, статус ризиковості, гарантії та платежі. Це забезпечить повну прозорість відносин між бізнесом і державою, а також сприятиме побудові довірчих відносин на основі принципів «добросовісного декларанта».

ВИСНОВКИ

Розвиток електронних сервісів у системі митного адміністрування України є важливим чинником підвищення ефективності державного управління у сфері ЗЕД. Впровадження електронного декларування системи

«Єдине вікно», NCTS та інших інноваційних сервісів сприяє прозорості митних процесів, зменшенню адміністративного навантаження на бізнес і покращенню інвестиційного клімату. Однак для досягнення європейських стандартів цифровізації необхідно продовжити інтеграцію інформаційних систем, забезпечити кібербезпеку, удосконалити законодавче регулювання електронних процедур та розвивати кадровий потенціал.

Подальші наукові дослідження доцільно спрямувати на розроблення моделі «цифрової митниці» в Україні, аналіз економічного ефекту від впровадження електронних сервісів і розробку механізмів взаємодії з платформами ЄС.

Список використаних джерел

1. Блішчук К. Європейські вектори вдосконалення митної політики в Україні. *Економіка та суспільство*. 2023. № 48. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2221/2144>
2. Бондаренко Є., Угрин В. Новітні пріоритети розвитку митного контролю та митного оформлення в Україні. *Світ фінансів*. 2024. № 4. С. 89-101.
3. Борса В., Теребейчук І. Цифровізація митниці як чинник розвитку міжнародної торгівлі. *Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій*. 2024. № 2(14). С. 355-367.
4. Кудлай В.Г., Цхададзе Д.С. Цифровізація митної сфери в сучасному глобалізованому світі: реалії та перспективи. *Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції «Бізнес-аналітика: моделі, інструменти та технології»*. С. 448-455.

References

1. Blishchuk K. European vectors of improving customs policy in Ukraine. *Economy and Society*. 2023. № 48. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2221/2144> (in Ukrainian).
2. Bondarenko Ye., Ugryn V. Modern priorities for the development of customs control and clearance in Ukraine. *World of Finance*. 2024. № 4. pp. 89–101. (in Ukrainian).
3. Borsia V., Terebeichuk I. Digitalization of customs as a factor of international trade development. *European Scientific Journal of Economic and Financial Innovations*. 2024. № 2(14). pp. 355–367. (in Ukrainian).
4. Kudlai V.H., Tskhadadze D.S. Digitalization of the customs sphere in the modern globalized world: realities and prospects. *Proceedings of the 4th International Scientific and Practical Conference “Business Analytics: Models, Tools and Technologies”*. 2024. pp. 448–455. (in Ukrainian).

Viktorii SEMIANYK

student, Ivan Franko National University of Lviv
ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-9968-8506>
e-mail: viktoriasemianyk@gmail.com

DEVELOPMENT OF ELECTRONIC SERVICES IN THE CUSTOMS ADMINISTRATION SYSTEM OF UKRAINE

The paper analyzes the current state and development trends of electronic services within the customs administration system of Ukraine. The paper emphasizes the strategic role of digitalization in increasing the transparency of customs procedures, reducing administrative barriers for business entities, and strengthening interaction between enterprises and the state. Particular attention is paid to the analysis of the main digital tools currently used by Ukrainian customs authorities, such as the “Single Window for International Trade,” the electronic cabinet for foreign economic activity (FEA) entities, the New Computerized Transit System (NCTS), and the “Electronic Border Queue”. The paper identifies major challenges that hinder the efficient implementation of electronic customs services, including uneven technical development, gaps in legislation, limited interoperability with European information systems, and persistent cybersecurity risks. It is noted that overcoming these obstacles requires a comprehensive approach to digital transformation, modernization of IT infrastructure, and harmonization of Ukrainian customs regulations with EU standards. The paper substantiates the prospects for creating an intelligent “Smart Customs” ecosystem aimed at establishing a unified digital customs administration space. Such a system would enable real-time data exchange with European customs authorities, enhance analytical capabilities, and strengthen risk management and anti-corruption mechanisms. The implementation of innovative digital solutions is expected to contribute to improving the efficiency and transparency of customs operations, fostering a favorable business environment, and accelerating Ukraine’s integration into the European digital customs landscape. Ultimately, the success of this digital transformation hinges on a sustained commitment to public-private partnership, ensuring that the design and evolution of these systems directly address the real-world needs of businesses and logistics operators. This collaborative approach is essential for building a resilient, user-centric digital ecosystem that not only meets current EU standards but also possesses the adaptability to integrate future technological advancements and regulatory changes.

Keywords: electronic services, customs administration, digitalization, NCTS, Smart Customs, electronic declaration, foreign economic activity

Людмила **БУДНИК**

к.е.н., доцент, Західноукраїнський національний університет

ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-7762-5882>

e-mail: l.budnyk@wunu.edu.ua

Ольга **РОНСЬКА**

к.е.н., доцент, Західноукраїнський національний університет

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9856-3105>

e-mail: o.ronska@wunu.edu.ua

БЕЗПЕКОВІ АСПЕКТИ МІЖНАРОДНОЇ СПІВПРАЦІ У БОРОТЬБИ З КІБЕРЗЛОЧИННІСТЮ

У статті досліджено безпекові аспекти міжнародної співпраці у протидії кіберзлочинності в умовах зростання глобальних цифрових загроз. Проаналізовано сучасний стан кіберзлочинів, основні виклики транскордонної взаємодії та проблеми гармонізації правових підходів. Розкрито роль міжнародних організацій і механізмів інформаційного обміну у забезпеченні ефективного реагування на кіберінциденти. Визначено ключові ризики, пов'язані з політизацією співпраці, нерівномірністю технічного розвитку та відсутністю стандартизованих процедур. Запропоновано рекомендації із вдосконалення глобальних механізмів кібербезпеки та підвищення результативності міжнародної взаємодії.

Ключові слова: кіберзлочинність, міжнародна співпраця, кібербезпека, обмін інформацією, нормативно-правове регулювання

ВСТУП

Глобалізація інформаційного простору, швидкий розвиток цифрових технологій та інтеграція держав у світову кіберінфраструктуру створили нові виклики для національних систем безпеки. Кіберзлочини стали однією з найбільш загрозливих форм злочинності, що не визнає державних кордонів та здійснюється із застосуванням інноваційних технологічних засобів. Сучасні кіберзагрози характеризуються високим рівнем анонімності, складністю технічної реалізації та глобальністю наслідків впливу, що унеможливило повноцінну протидію їм в межах однієї держави. Саме тому питання міжнародної співпраці у сфері протидії кіберзлочинності набуває визначального значення.

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ

У дослідженні застосовано міжнародні нормативно-правові акти, аналітичні звіти провідних організацій з кібербезпеки та наукові публікації, що стосуються транснаціональної кіберзлочинності. Методологічною основою стала системно-аналітична оцінка механізмів міжнародної співпраці та безпекових підходів до протидії кіберзарозам. Для порівняння ефективності різних моделей міжнародної взаємодії застосовано компаративний метод. Крім того, проведено контент-аналіз практик обміну інформацією між державами та міжнародними інституціями.

МЕТА статті – аналіз безпекових аспектів міжнародної співпраці у боротьбі з кіберзлочинністю та визначення ключових механізмів підвищення ефективності такої взаємодії.

РЕЗУЛЬТАТИ

Сучасний стан кіберзароз визначено стрімким ускладненням технічних методів атак, високим рівнем автоматизації та здатністю шкідливих програм адаптуватися до механізмів захисту. Fortinet у своєму звіті вказав на ключові тенденції кіберзароз 2025 [1]. Кіберпростір став середовищем, в якому злочинці активно застосовують фішингові кампанії, програми-вимагачі, шкідливі програмне забезпечення, DDoS-атаки, компрометацію ланцюгів поставок, фінансові шахрайські схеми, викра-

дення персональних даних і промислове шпигунство. Все це перетворило кіберзлочинність на складний багатоконпонентний феномен, що не обмежується національними кордонами та характеризується значним потенціалом завдання шкоди державним інституціям, бізнесу та приватним особам. Особливе занепокоєння викликає той факт, що значна частина масштабних кібератак здійснюється транснаціональними злочинними угрупованнями, які часто мають приховану підтримку або толерантність з боку окремих державних структур. Це формує додатковий безпековий вимір і ускладнює процес атрибуції, адже визначення реального джерела атаки потребує не лише технічного аналізу, а й комплексного розгляду політичного контексту. Водночас технологічний ландшафт розвивається настільки швидко, що навіть найпідготовленіші правоохоронні органи багатьох країн не встигають адаптувати методики розслідування, а обмеження в ресурсах і відсутність висококваліфікованих фахівців лише поглиблюють проблему.

У межах міжнародної співпраці виникає низка викликів, які суттєво впливають на ефективність колективної протидії кіберзлочинності. Насамперед це різні правові стандарти, що визначають склад кіберзлочинів і встановлюють відповідальність за них, причому в окремих юрисдикціях такі злочини досі не виділено в окрему категорію кримінального права. До цього додається проблема атрибуції: встановити джерело атаки та зібрати доказову базу, достатню для судового переслідування, часто майже неможливо через застосування анонімізуючих технологій, багаторівневих проксі та кібератак «під чужим прапором». Значною перешкодою залишається нерівномірний рівень кіберзахисту різних держав: одні країни мають розвинені національні CERT- і CSIRT-структури, інші – відчувають дефіцит технічних ресурсів, що робить їх «слабкими ланками» глобальної цифрової безпеки. Політичні інтереси окремих держав також накладають свій відбиток, оскільки вони нерідко стримують обмін інформацією або ухиляються від співпраці, побоюючись розкриття власних внутрішніх кіберможливостей чи стратегічних вразливостей. У сукупності ці чинники свідчать про те, що боротьба з кібер-

злочинністю вимагає глобально скоординованих зусиль, заснованих на довірі, стандартизованих технічних підходах і ефективних каналах міжнародної комунікації.

Нормативно-правове регулювання міжнародної боротьби з кіберзлочинністю залишається фрагментарним, хоча наявні окремі важливі документи та інституційні платформи. Центральне місце серед них займає Будапештська конвенція 2001 р., що стала першим універсальним міжнародним актом, спрямованим на уніфікацію криміналізації кіберзлочинів і створення механізмів міжнародної взаємодії [2]. Водночас глобальна дієвість конвенції обмежується тим, що низка ключових держав з високим кіберпотенціалом відмовилися її підтримати, що створює значні прогалини у міжнародному правовому полі. У 2022 р. прийнято Другий додатковий протокол до Конвенції, який розширив можливості транскордонного доступу до електронних доказів і передбачив прямий обмін даними між компетентними органами та провайдерами, що суттєво пришвидшує реагування на кіберінциденти та підвищує ефективність розслідувань [3].

На глобальному рівні ООН продовжує пошук консенсусу з формування нової універсальної конвенції про кіберзлочинність, однак цей процес ускладнено суттєвими розбіжностями між країнами із трактування інформаційної безпеки, свободи слова, цифрових прав людини та меж міжнародного впливу в кіберпросторі. Регіональні ініціативи, хоч і демонструють вищий рівень практичності, також не забезпечують повного глобального охоплення. В Європі активно функціонують мережі кіберінформаційних центрів, Європол та ENISA, які координують розслідування, забезпечують технічну підтримку та організують обмін аналітикою [4]. У межах G7 реалізуються проекти з обміну інформацією та вироблення колективних механізмів реагування. США зі свого боку укладають двосторонні угоди, що дають змогу підвищити рівень координації з окремими державами. Проте навіть за наявності такої кількості інструментів фрагментарність і відсутність уніфікації залишаються головною проблемою міжнародної взаємодії.

Одним з найважливіших аспектів боротьби з кіберзлочинністю є ефективний обмін інформацією та організація міжнародних механізмів реагування. Держави повинні швидко отримувати, аналізувати та передавати дані про інциденти, щоб мінімізувати їхній масштаб і запобігати повторним атакам. Однак сучасна практика демонструє суттєві обмеження. Технічні бар'єри зумовлено тим, що не всі країни мають розвинені центри аналізу кіберзагроз, здатні працювати в режимі реального часу та застосовувати сучасні інструменти автоматизованого виявлення атак. Правові бар'єри виникають через розбіжності в підходах до захисту персональних даних, регулювання доступу до метаданих і вимог до збереження інформації у провайдерів [5].

Міжнародна координація супроводжується низкою безпекових ризиків, які потрібно враховувати у формуванні сучасної інфраструктури кіберспівпраці. Одним з головних ризиків є загроза витоку конфіденційної інформації, адже обмін оперативними даними часто включає

елементи державної таємниці або інформацію, що стоїть на критичній інфраструктурі. Якщо держава-партнер має недостатній рівень кіберзахисту, навіть одноразовий витік може завдати значної шкоди. Інший ризик пов'язаний з можливістю використання співпраці у політичних цілях, коли окремі країни маніпулюють даними або застосовують їх для тиску на партнерів. Додаткову небезпеку становить подвійне застосування технологій, створених в межах співпраці, адже інструменти захисту може бути застосовано й для наступальних кібероперацій.

На основі проведеного аналізу можна окреслити ключові напрями вдосконалення міжнародної співпраці. Першочерговим завданням є гармонізація законодавства у сфері кібербезпеки, розширення застосування Будапештської конвенції та її протоколів, а також розроблення нових універсальних норм до цифрових доказів і процедур збереження даних. Наступним стратегічним кроком має стати створення глобальної системи швидкого реагування на кіберінциденти – міжнародного центру або платформи, яка забезпечувала б координацію у разі масштабних атак і дозволяла оперативно мобілізувати ресурси. Важливим напрямом є підвищення рівня довіри між державами, що може бути досягнуто шляхом прозорих політик у сфері кібероперацій, регулярних спільних навчань, симуляційних вправ і механізмів підтвердження доброчесності партнерів. Значну увагу потрібно приділяти технічній сумісності, стимулюючи застосування однакових форматів обміну інформацією, відкритих стандартів та спільних платформ аналізу загроз. Окрему роль відіграє зміцнення партнерства між державою та приватним сектором, адже більшість цифрових ресурсів і критичної інфраструктури перебувають у руках приватних компаній, які мають власні інструменти виявлення та реагування на атаки. Посилення державних та приватних можливостей здатне створити більш стійку систему глобальної кібербезпеки та підвищити готовність до протидії найскладнішим сучасним загрозам.

ВИСНОВКИ

Міжнародна співпраця в боротьбі з кіберзлочинністю є стратегічним елементом глобальної безпеки, оскільки жодна країна не здатна самостійно протистояти високотехнологічним загрозам у цифровому середовищі. Аналіз показав, що сучасні механізми координації мають значний потенціал, але залишаються фрагментованими та обмеженими низкою політичних, правових і технічних бар'єрів. Найбільш перспективними напрямками вдосконалення міжнародної взаємодії є гармонізація законодавства, розбудова спільних інструментів технічного реагування, підвищення рівня довіри між державами та посилення приватно-публічного партнерства. Впровадження рекомендацій, визначених у статті, сприятиме формуванню більш стійкої та ефективної системи глобальної кібербезпеки. Тільки узгоджені дії держав на основі спільних стандартів і відповідальності здатні забезпечити належний рівень захисту в умовах зростання кіберзагроз та комплексності інформаційного простору.

Список використаних джерел

1. Загрози-2025: звіт Fortinet про майбутні тренди, ризики та рішення у галузі кібербезпеки. URL: <https://my->

itspecialist.com/zvit-fortinet-zagrozy-2025-kiberbezpeka

2. Конвенція про кіберзлочинність. Ратифікація від 07.09.2005. № 994_575 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_575#Text

3. Посилена співпраця та розкриття електронних доказів: 22 країни підписали новий Протокол до Конвенції про кіберзлочинність. URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/-/enhanced-co-operation-and-disclosure-of-electronic-evidence-22-countries-sign-new-protocol-to-cybercrime-convention>

4. Кривенко П. Зміцнення кіберзахисту Європи: найновіший арсенал у боротьбі з кіберзагрозами. URL: <https://cacds.org.ua/зміцнення-кіберзахисту-європи-найно/>

5. Попко В.В. Міжнародно-правова регламентація транснаціональної кіберзлочинності у кіберпросторі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2021. № 66. С. 276–283.

References

1. Zahrozy-2025: report of Fortinet on future trends, risks and solutions in the field of cybersecurity. URL: <https://myitspecialist.com/zvit-fortinet-zagrozy-2025-kiberbezpeka> (In Ukrainian).

2. Convention on Cybercrime. Ratification of 07.09.2005 No. 994_575. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_575#Text (In Ukrainian).

3. Enhanced cooperation and disclosure of electronic evidence: 22 countries signed a new Protocol to the Convention on Cybercrime. URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/-/enhanced-co-operation-and-disclosure-of-electronic-evidence-22-countries-sign-new-protocol-to-cybercrime-convention> (In Ukrainian).

4. Kryvenko P. Strengthening Europe's cyber defense: the latest arsenal in combating cyber threats. URL: <https://cacds.org.ua/зміцнення-кіберзахисту-європи-найно/> (In Ukrainian).

5. Popko V.V. International legal regulation of transnational cybercrime in cyberspace. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University*. 2021. No. 66. pp. 276–283. (In Ukrainian).

Liudmyla BUDNYK

PhD in Economics, Associate Professor, West Ukrainian National University

ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-7762-5882>

e-mail: l.budnyk@wunu.edu.ua

Olha RONSKA

PhD in Economics, Associate Professor, West Ukrainian National University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9856-3105>

e-mail: o.ronska@wunu.edu.ua

SECURITY ASPECTS OF INTERNATIONAL COOPERATION IN FIGHTING CYBERCRIME

The paper examines the security aspects of international cooperation in combating cybercrime, emphasizing the growing complexity and transnational nature of digital threats. The introductory section outlines how global digitalization and the rapid evolution of cyberattacks create challenges that no state can address independently. The materials and methods of the study are based on international legal instruments, analytical reports, and comparative and content analysis, enabling an assessment of existing cooperation mechanisms. The purpose of the paper is to analyze security-oriented approaches to international interaction and identify effective tools for strengthening collective resilience. The results demonstrate that cybercrime has evolved into a multilayered global phenomenon marked by advanced attack techniques, difficulties in attribution, uneven cybersecurity capacities, and political constraints that hinder information exchange. The study reviews key legal frameworks, including the Budapest Convention and its protocols, UN initiatives, and regional mechanisms of the EU, NATO, and G7, highlighting their fragmented implementation. It further analyzes technical, legal, and trust-related barriers to information sharing, alongside security risks such as data leaks, political misuse of shared intelligence, and the dual-use nature of cyber tools. Based on this assessment, the paper proposes harmonization of legislation, establishment of rapid-response mechanisms, enhancement of trust-building practices, improvement of technical interoperability, and expanded public-private partnerships as essential components of effective cooperation. The conclusions emphasize that only coordinated international action, grounded in shared standards and mutual responsibility, can ensure sustainable global cybersecurity in the face of escalating digital threats.

Keywords: cybercrime, international cooperation, cybersecurity, information, exchange, legal frameworks

Ірина Олександрівна ДЗЕРА

к.ю.н., доцент, Національний університет "Кієво-Могилянська академія"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3953-8409>

e-mail: iryna.dzera@ukma.edu.ua

УСПАДКУВАННЯ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ ТА ВКЛАДІВ У БАНКІВСЬКІЙ УСТАНОВІ: ПРОГАЛИНИ У ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇХ ПОДОЛАННЯ У ПРОЦЕСІ РЕКОДИФІКАЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

У статті досліджено особливості успадкування таких об'єктів як право на вклад у банку та віртуальні активи. Відзначено відсутність належного правового регулювання механізму успадкування віртуальних активів як в Законі «Про віртуальні активи», так і проєкті Книги Шостої Цивільного кодексу (ЦК) України. З метою заповнення цих прогалин має бути запроваджено відповідний механізм, який би враховував особливості різних видів віртуальних активів. Відзначено недоліки норми ст. 1228 ЦК, пов'язані з неможливістю реалізації на практиці спрощеного механізму успадкування права на вклад у банківській установі. Визначено переваги та недоліки заповідального розпорядження.

Ключові слова: спадкування, здійснення права на спадкування, заповідальне розпорядження, заповіт, віртуальні активи, цифрові речі, вклад у банку

ВСТУП

Спадкування є однією з поширених підстав набуття майна у власність фізичними особами. Правове регулювання спадкових правовідносин здійснюється Книгою Шостою Цивільного кодексу України (ЦКУ) [1], в якій визначено підстави та порядок прийняття та відмови від спадщини, момент, з якого спадщина належить спадкоємцеві, вимоги до заповіту та його види, підстави та порядок визнання недійсним заповіту тощо.

Протягом останніх десятиліть виникло чимало нових об'єктів цивільних прав: віртуальні активи, цифрові речі, штучний інтелект (AI) та створені за його допомогою об'єкти, репродуктивний біологічний матеріал тощо. Крім того, початок повномасштабного вторгнення в Україну та введення воєнного стану стали викликом для українського суспільства загалом та законодавства, яке повинно забезпечувати ефективний механізм здійснення та захисту цивільних прав громадян, зокрема у сфері спадкування.

На початку запровадження воєнного стану в Україні введено певні спрощені механізми для здійснення права на спадкування для спадкоємців [2], однак з часом законодавство почало змінюватися і повертатись до загальних правил спадкування. Такі дії, хоч і сприяють правовій визначеності у врегулюванні спадкових правовідносин, інколи призводять до складнощів у реалізації спадкоємців свого права на спадщину.

Цивільне законодавство України змінюється, пристосовуючись до стрімкого розвитку інформаційних та інших технологій. Однак, незважаючи на запровадження в цивільне законодавство України нового виду об'єктів цивільних прав: цифрових речей, до складу яких, зокрема, віднесено віртуальні активи, а також визначення їх основних ознак, питання спадкування таких активів досі залишається недостатньо врегульованим на законодавчому рівні. Це викликано тим, що до правового режиму віртуальних активів застосовуються загальні положення ЦКУ про речі, якщо інше не встановлено ЦКУ, законом або не впливає із сутності цифрової речі [1, ст. 179⁻¹]. Варто зазначити, що станом на сьогодні ні ЦКУ, ні Закон

України «Про віртуальні активи» не встановлює особливостей спадкування віртуальних активів. Певні спроби врегулювати успадкування цифрових речей наявні у Проєкті Книги Шостої нового ЦКУ.

Питанням спадкування віртуальних активів присвячено наукові праці українських науковців, зокрема, С.С. Аліни, С.Б. Булеци, М.З. Вовк, І.Ю. Гулейкова, Л.М. Загоруй, І.С. Загоруй, О.М. Калітенко, Ю.В. Кривенка, Д.І. Сироти, Сліпченка С.О. та ін. Однак такі дослідження переважно присвячено питанням цифрової спадщини на цифрові речі загалом та не враховують останні законодавчі акти зарубіжних країн та судову практику. Тому дослідження проблем спадкування віртуальних активів потребують подальших наукових досліджень. Питання спадкування права на вклад у банку також є предметом наукових досліджень таких науковців як Ю.В. Желіховська, Ю.О. Заїка, В.А. Кройтор, О.Є. Кухарев, С.Я. Фурса та ін. Однак, зважаючи на зміну правових позицій Верховного Суду у сфері успадкування права на вклад, а також тим, що вклад у банку є одним з найпоширеніших об'єктів спадкування, ці питання залишаються актуальними і в сучасний період.

Отже, зміст дослідження характеризується недостатнім станом нормативного і наукового розроблення.

МЕТА роботи – проаналізувати законодавство України у сфері спадкування віртуальних активів та вкладів у банківських установах, виявити прогалини та суперечності у їх врегулюванні та запропонувати шляхи їх усунення.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті застосовано комплекс загальнонаукових та спеціально-юридичних методів пізнання, що забезпечили об'єктивність і повноту розкриття теми. Зокрема, застосовано такі загальнонаукові методи: аналіз та синтез – для виявлення прогалин у законодавстві та узагальнення наукових позицій; індукція та дедукція – для формування висновків на основі окремих прикладів і загальних норм; порівняння – зіставлення українського законодавства із зарубіжним досвідом. У дослідженні

також застосовано такі спеціально-юридичні методи: формально-юридичний метод – аналіз норм ЦКУ, Закону «Про віртуальні активи», банківського законодавства; порівняльно-правовий метод – дослідження регулювання спадкування цифрових речей у різних країнах; системний підхід – розгляд спадкування віртуальних активів та банківських вкладів як частини єдиної системи цивільного права; аналіз судової практики – врахування позицій Верховного Суду стосовно спадкування банківських вкладів.

РЕЗУЛЬТАТИ

Однією з прогалин у законодавстві України є відсутність належного правового регулювання успадкування віртуальних активів, зокрема криптовалюти.

Порядок здійснення права на спадкування віртуальних активів залежить від кількох обставин. По-перше, залежно від наявності чи відсутності заповіту, по-друге, від того чи відомо спадкоємцям про наявність у складі спадщини віртуальних активів. Адже навіть у разі складання заповіту, але без зазначення, що у складі такого майна є віртуальні активи, факт їх наявності взагалі та факт їх належності спадкодавцеві досить складно встановити спадкоємцям. У разі якщо спадкоємцям відомо про наявність цих активів у складі спадщини та у разі складання заповіту із зазначенням такого об'єкта, нотаріус встановлює наявність віртуальних активів у складі спадщини та може видати свідоцтво про право на спадщину лише у разі наявності у спадкоємців фактичного доступу до таких активів. Це може бути здійснено, зокрема, шляхом передачі спадкоємцям приватного ключа віртуального активу, даних для доступу до гаманця віртуальних активів постачальника послуг або передачі віртуальних активів у вигляді фізичного носія разом з даними для доступу до нього, якщо спадкодавець саме на такому носії зберігає свій приватний ключ віртуального активу. Ще одним варіантом передавання даних для доступу може бути смарт-контракт.

У разі ж коли спадкодавець не забезпечив надання відповідних даних спадкоємцям, проте їм відома інформація про факт зберігання віртуальних активів у певного постачальника послуг та наявні підтвердуючі документи на володіння ними спадкодавцем, спадкоємці можуть звернутися до суду для встановлення факту володіння спадкоємцем цими активами, що буде підставою для звернення спадкоємців до відповідного централізованого посередника, який забезпечує зберігання віртуальних активів та/або ключів віртуальних активів спадкодавця.

Запровадження механізму успадкування віртуальних активів найбільш логічно було б врегулювати Законом «Про віртуальні активи». Однак у прийнятому, але не введеному в дію Законі «Про віртуальні активи» питання спадкування віртуальних активів не врегульовано. Так, в ч. 1 ст. 6 Закону зазначено: «Право власності на віртуальний актив набувається за фактом створення віртуального активу, вчинення та виконання правочину стосовно віртуального активу, на підставі норм закону або рішення суду і засвідчується володінням ключа такого віртуального активу, крім випадків, передбачених частиною третьою цієї статті» [3]. На нашу думку, зі змісту цієї статті безпосередньо не передбачено успадкування віртуальних активів, однак не суперечить змісту наведеної норми, зважаючи на наявність таких підстав, як

Закон або рішення суду. Однак цим Законом не врегульовано механізм набуття спадкоємцями віртуальних активів у власність, що повністю не вирішить проблем, пов'язаних з їх успадкуванням. Відтак, крім випадків складання заповіту, предметом якого є віртуальні активи та/або укладення смартконтракту зі спадкоємцем, питання успадкування віртуальних активів буде вирішено виключно у судовому порядку, але лише у разі, якщо спадкоємцям відомо про належні спадкодавцеві активи.

Необхідно також враховувати, що різні види віртуальних активів та цифрових речей можуть передбачати різний механізм їх успадкування. Так, наприклад, стосовно способу виявлення спадкоємцями віртуальних речей в комп'ютерних іграх, що належали спадкодавцеві, В.В. Маньковський пропонує створення розробником комп'ютерної гри відкритого реєстру правочинів з об'єктами віртуальної власності із зазначенням хоча б віртуальних імен покупців [4]. Такий варіант виявлення складу спадщини є не ідеальним, адже часто з'ясувати власне ім'я такого гравця досить складно, і то виключно на підставах, передбачених правилами розробника ігор.

Стосовно успадкування акаунтів у соціальних мережах, то зазвичай у правилах кожної соціальної мережі передбачається можливість надання права на управління сторінкою в такій мережі «спадкоємцю». Однак зазначення такої можливості не прирівнюється до заповіту, зважаючи на різну правову природу та вимоги до форми таких правочинів. На нашу думку, обрання можливості передавання права на управління сторінкою в соціальній мережі «спадкоємцеві» власника сторінки має багато схожих ознак із заповідальним розпорядженням вкладом у банківській установі, про що буде йти мова далі. Так само, певні особливості має і успадкування криптовалюти [5].

Досить цікавим є висновок І. Давидової, Л. Діденко, В. Томіної «Хоча логіни та паролі зазвичай не вважаються об'єктами власності, сама можливість їх успадкування не суперечить загальній нотаріальній практиці, але може суперечити правилам користування соціальною мережею, згідно з якими передача облікового запису третім особам суворо заборонена. У цьому разі користувач може успадкувати свій контент, такий як фотографії, аудіо та відео» (*власний переклад*) [6, с. 19-20]. Дійсно, більшість науковців не розглядають логіни та паролі як об'єкти права власності з огляду на те, що у своїй правовій природі є інформацією як об'єкт цивільних прав. Однак надалі з авторами публікації можна цілком погодитись в такому: «Також у цьому разі залишається невирішеною проблема права користування, оскільки це майнове право користувача. Питання віртуальної власності, якщо такі активи можна виразити у грошовому еквіваленті й спадкоємець має право доступу до них, вирішуються легше, оскільки вимагають нотаріальних процедур, які не відрізняються від доступу до коштів на банківському рахунку заповідача. Головною проблемою у сфері онлайн ігор та успадкування віртуальної власності в них залишається захист авторських прав розробників ігор» (*власний переклад*) [6, с. 20].

У зв'язку з рекодифікацією цивільного законодавства України було розроблено проєкт Книги Шостої ЦКУ, яким також оновлено норми у сфері спадкування. Так,

згідно зі ст. 1230¹ Проекту Книги Шостої ЦКУ: «1. До складу спадщини входять права на цифрові речі, які належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини, якщо інше не передбачено законом або умовами використання таких речей» [7].

Зазначена норма хоч і передбачає можливість успадкування цифрових речей, однак не містить механізму здійснення права на спадкування та не враховує специфіку спадкування окремих видів цифрових речей, а саме віртуальних активів, криптовалюти. Тому прийняття Проекту Книги Шостої ЦКУ не вирішить наявних проблем, пов'язаних з успадкуванням цифрових речей, віртуальних активів.

Зважаючи на відсутність врегулювання відносин спадкування віртуальних активів, Південним міжрегіональним управлінням Міністерства юстиції України в м. Одеса розроблено рекомендації для нотаріусів для вчинення нотаріальних дій з метою оформлення спадщини, у складі якої є криптовалюта. Так, у цих інструкціях зазначено:

«Складання заповіту на криптовалюту є можливим і доцільним, адже закон не встановлює обмежень щодо переліку майна, яке можна заповісти. Проте юридичне оформлення потребує технічного супроводу. Найефективніший спосіб виконання волі спадкодавця – включення до тексту заповіту згадки про наявність цифрових активів та інструкцій щодо місця зберігання приватних ключів або фрази відновлення. Це може бути:

– банківська скринька або домашній сейф із холодним гаманцем;

– зашифрований електронний файл із паролем» [8].

Слід відзначити, що зазначені роз'яснення є досить слушними і допоможуть нотаріусам й спадкоємцям в частині оформлення права на криптовалюту у прийнятті спадщини. Однак вони не є нормативно-правовим актом, і не враховують особливості інших видів віртуальних активів. Тому такі інструкції є першим кроком у комплексі подальших дій, що має бути здійснено у прийнятті відповідних нормативно-правових актів.

Питання спадкування віртуальних активів, цифрових речей вже врегульовано в деяких країнах, таких як США, Грузія, Естонія, Франція, Німеччина (на рівні судових прецедентів) тощо.

Найбільш вдало, на нашу думку, вирішено питання спадкування цифрових речей в США. Так, згідно зі ст. 16 Uniform Fiduciary Access To Digital Assets Act, зберігач повинен виконати вимогу відповідно до цього закону від довіреної особи або призначеного одержувача про розкриття цифрових активів або закриття рахунку протягом 60 днів після отримання необхідної інформації. У разі якщо зберігач не виконає цю вимогу, довірена особа або призначений одержувач може звернутися до суду з проханням видати наказ про виконання вимоги [9]. Такий підхід цілком може бути взят за основу для врегулювання спадкування цифрових речей в Україні.

Наступним видом об'єктів, що можуть входити до складу спадщини, є вклад у фінансовій установі. Є чимало суперечностей у випадках спадкування права на вклад у фінансовій установі. Так, згідно зі ст. 1228 ЦКУ вкладник має право розпорядитися правом на вклад у банку (фінансовій установі) на випадок своєї смерті, склавши заповіт або зробивши відповідне розпорядження банку (фінансовій установі). Водночас право на

вклад входить до складу спадщини незалежно від способу розпорядження ним. Ю.В. Жехіховська зазначає, що встановлення в законі можливості спадкування права на вклад на підставі відповідного розпорядження банку спрямоване на створення умов для спрощення спадкування зазначеного об'єкта [10, с. 139].

Стосовно предмета заповідального розпорядження, то як слушно відзначає О.Є. Кухарев: «... не всі права на гроші, що знаходяться в банку, можуть виступати предметом відповідного розпорядження вкладника. До них не відносяться гроші, які перебувають у банку на підставі договорів про надання індивідуального банківського сейфа, що охороняється банком (ст. 970 ЦК України) та 203 індивідуального банківського сейфа, що не охороняється банком (ст. 971 ЦК України). Така суттєва відмінність пов'язується тим, що на підставі вказаних договорів виникають правовідносини зі зберігання» [11, с. 202-203]. Отже у разі розпорядження спадкодавцем зазначених коштів, він може зробити це на підставі заповіту або закону, однак не на підставі ст. 1228 ЦКУ.

Врегульовано порядок здійснення заповідального розпорядження і банківським законодавством. Так, згідно з п. 17 Інструкції: «Фізична особа має право зробити відповідне розпорядження надавачу платіжних послуг щодо коштів, що їй належать, на випадок своєї смерті (далі – розпорядження). На розпорядженні користувача, яке складається у формі окремого документа або є додатком до договору, зазначається дата його складання. Розпорядження засвідчується підписом уповноваженого працівника надавача платіжних послуг і зберігається в порядку, установленому внутрішніми документами надавача платіжних послуг. Дія розпорядження може бути повністю або частково скасована заповітом відповідно до статті 1228 Цивільного кодексу України. Надавач платіжних послуг здійснює виплату вкладу (частини вкладу)/коштів спадкоємцю власника вкладного (депозитного)/поточного/ платіжного рахунку на підставі документів, визначених законодавством України» [12]. Зі змісту наведених норм можна зробити висновок, що спадкоємець має право звернутись до банку із заявою про переоформлення права на вклад на його ім'я у зв'язку зі смертю вкладника. Відтак, законодавством передбачено заповідальне розпорядження, яке має на меті спрощений порядок набуття права на вклад спадкоємцем. Однак таке заповідальне розпорядження не є видом заповіту, адже для заповіту встановлюються більш жорсткі вимоги до форми та порядку складання.

Такий спрощений порядок успадкування права на вклад підтверджувався і судовою практикою. Так, у справі № 201/14367/15-ц зазначено: «Заповідальне розпорядження на банківський вклад, зроблене вкладником безпосередньо в договорі банківського вкладу, має пріоритет перед загальним заповітом, що не містить прямої вказівки на такий вклад. Загальний заповіт не скасовує попереднє заповідальне розпорядження на банківський вклад. Особа, на користь якої зроблено заповідальне розпорядження в договорі банківського вкладу, є належним правонаступником за таким договором, незалежно від факту прийняття спадщини» [13].

На нашу думку, найбільш точно О.Є. Кухарев узагальнив умови для успадкування права на вклад. Так, він зазначає: «Спадкоємець отримує право на вклад у

банку за умови прийняття спадщини, з якою закон пов'язує: подання заяви про прийняття спадщини (ст. 1269 ЦК України); постійне проживання разом із спадкодавцем на час відкриття спадщини (ч. 3 ст. 1268 ЦК України); відсутність відмови від прийняття спадщини з боку малолітніх, неповнолітніх, недієздатних осіб, а також осіб, цивільна дієздатність яких обмежена (ч. 4 ст. 1268 ЦК України). У разі якщо особа, зазначена у розпорядженні вкладника, не прийняла спадщину в порядку, встановленому законом, вона позбавляється права на спадщину, в тому числі і щодо права на банківський вклад» [11, с. 202-203].

Однак, на практиці спадкоємцеві реалізувати своє право на успадкування права на вклад виявляється складніше. Так, законодавством передбачено документи, що має бути отримано спадкоємцем для пред'явлення вимоги банку. Це мають бути: свідоцтво про смерть вкладника, відомості про укладений між вкладником та банком договір банківського вкладу (сам договір або відповідь банку на запит нотаріуса), а також документи, що засвідчують право на отримання вкладу (наприклад, свідоцтво про право на спадщину або рішення суду). Крім того, спадкоємець може звернутись до нотаріуса із заявою про отримання частини вкладу до спливу строку для прийняття спадщини. Так, згідно зі ст. 1288 ЦКУ до закінчення строку на прийняття спадщини нотаріус може видати спадкоємцеві дозвіл на одержання частини вкладу спадкодавця у банку (фінансовій установі), якщо це викликано обставинами, які мають істотне значення.

Є також певні правила, які можуть ускладнити успадкування права на вклад, позбавити права на нього або зменшити його розмір. По-перше, у разі складання заповіту на все майно після складання заповідального розпорядження або зміни спадкоємця за заповітом (або визначення у заповіті іншого спадкоємця вкладу, ніж того, що зазначено у заповідальному розпорядженні, останнє втрачає чинність. По-друге, незважаючи на наявність складеного заповідального розпорядження, спадкоємець все одно повинен звернутися до нотаріуса для отримання свідоцтва про право на спадщину або подати нотаріусу заяву на одержання частини вкладу спадкодавця у банку (фінансовій установі).

У разі, коли вклад відкрито на ім'я спадкодавця, але належав на праві спільної сумісної власності подружжю, одним з яких був спадкодавець, незважаючи на заповідальне розпорядження, спадкоємець (якщо він не є другим з цього подружжя) зможе отримати виключно частину права на вклад (за загальним правилом – половину).

Також необхідно враховувати, що право на вклад входить до складу спадщини у визначенні права на обов'язкову частку. Хоча у ст. 1241 ЦКУ немає подібного застереження, однак в п. 19 постанови Пленуму ВСУ зазначено: «При визначенні розміру обов'язкової частки в спадщині враховуються всі спадкоємці за законом першої черги, увесь склад спадщини, зокрема, право на вклади в банку (фінансовій установі), щодо яких вкладником було зроблено розпорядження на випадок своєї смерті, вартість речей звичайної домашньої обстановки та вжитку, вартість заповідального відказу» [15].

У 2025 р. ВС відступив від усталеної правової позиції, уточнивши, що «Право на вклад входить до складу спадщини незалежно від способу розпорядження ним (заповіт чи заповідальне розпорядження банку). Якщо

особа, вказана в розпорядженні банку, не прийняла спадщину або відмовилася від її прийняття, то спадкування права на вклад здійснюється спадкоємцем за законом, який прийняв спадщину. Сама по собі вказівка особи в заповідальному розпорядженні банку не свідчить про прийняття такою особою спадщини» [14]. Тобто зазначена правова позиція фактично нівелювала спрощений порядок спадкування права на вклад. Відтак, норма ст. 1228 ЦКУ виявилася неефективною та призводить до необхідності вчинення спадкоємцями тих самих дій, що передбачені для успадкування будь-якого іншого майна за заповітом.

Отже, з урахуванням викладеного успадкування права на вклад у банківській установі на підставі заповідального розпорядження також має певні труднощі у його реалізації, та здійснення такого розпорядження вкладником не гарантує спадкоємцеві отримання цього вкладу у повному обсязі, або навіть у певній його частині.

Для з'ясування перспектив вирішення цієї проблеми у цивільному законодавстві необхідно проаналізувати норми проекту Книги Шостої ЦКУ. Згідно зі ст. 1228 цього Проекту «Вкладник має право розпорядитися правом на вклад у банку (фінансовій установі) на випадок своєї смерті, склавши заповіт» [7]. Інших норм, які б уточнювали співвідношення заповідального розпорядження з заповітом або входження права на вклад до складу спадщини в цій статті не передбачено. В інших статтях Проекту немає згадок про спадкування права на вклад або входження його до складу спадщини. Відтак, норми цього Проекту ще більше ускладнюють вирішення наявної проблеми та призведуть до різного тлумачення норми ст. 1228 ЦКУ та її застосування на практиці.

ВИСНОВКИ

Чинне цивільне законодавство України, врегульовуючи поняття цифрових речей у ЦКУ та закріплюючи правовий режим у Законі України «Про віртуальні активи», який поки не набрав чинності, не передбачає норм, що регулювали б спадкування віртуальних активів. Відтак, у цьому разі мають застосовуватися загальні положення про спадкування, які не враховують специфіку таких об'єктів та не закріплюють механізм доступу спадкоємців до інформації про такі активи, що могли б належати спадкодавцеві. Головною умовою для спадкування таких активів у разі наявності інформації про їх наявність у складі спадщини є передання приватних ключів від таких активів спадкоємцеві, що може бути зроблено спадкодавцем у заповіті, смарт-контракті або в інший спосіб. Наявність розроблених Міністерством юстиції України інструкцій для нотаріусів стосовно особливостей оформлення права на спадщину, у складі якої є криптовалюта, не заповнює наявної прогалини. Адже ці інструкції стосуються виключно криптовалюти та не стосуються інших видів віртуальних активів, а також не є нормативно-правовим актом. Закон «Про віртуальні активи» також не містить механізму успадкування таких активів. Відтак, найбільш оптимальним заповненням наявної прогалини у сфері спадкування віртуальних активів є запровадження відповідних норм у Книгу Шосту ЦКУ та/або Закон «Про віртуальні активи».

В результаті дослідження особливостей спадкування права на вклад у банку відзначається недієвість спрощеного механізму успадкування права на вклад у формі

заповідального розпорядження, адже для його успадкування спадкоємцеві необхідно звернутись до нотаріуса із заявою про прийняття спадщини, що фактично прирівнює порядок успадкування вкладу за заповітом та заповідальним розпорядженням. Крім того, наявність такого заповідального розпорядження не гарантує успадкування всього вкладу спадкоємцем, зважаючи на можливість врахування права на обов'язкову частку у спадщини для інших спадкоємців або належність вкладу на праві спільної сумісної власності подружжя.

Спільним, на нашу думку, способом розпорядження правом на вклад та правом на доступ до облікових записів в соціальних мережах у випадку надання такого розпорядження стосовно вкладу банку, а також права управління сторінкою в соціальній мережі компаніям-

власникам соціальних мереж з метою їх успадкування, є заповідальне розпорядження. Воно містить певні ознаки заповіту, однак не може бути визнане таким, зважаючи на те, що 1) таке заповідальне розпорядження може бути як одностороннім правочином, так і складовою частиною укладеного з банком (соц.мережею) договору; 2) різні вимоги до форми заповіту та заповідального розпорядження; 3) власники соціальних мереж можуть встановлювати заборону на успадкування права на керування обліковим записом спадкодавця або інші обмеження (строк, обмежений доступ до зміни сторінок тощо). На відміну від успадкування права на вклад та облікових записів для успадкування криптовалюти не передбачено такого заповідального розпорядження.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України: Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV: станом на 15 грудня 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
2. Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» від 28 лютого 2022 р. № 164. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/164-2022-%D0%BF#Text>
3. Закон України «Про віртуальні активи» від 17 лютого 2022 р. (не набув чинності). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#n54>
4. В.В. Маньковський. Поняття та види спадкування за цивільним законодавством України, Литви та Польщі: порівняльно-правовий аналіз: дис. ... д-ра філософії. Одеса, 2022. С. 58. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f43b9ba4-6508-4fad-9ae0-8579fc449006/content>
5. Дзера І.О. Спадкування криптовалют. *Нове українське право*. 2025. Вип. 3. С. 64-70. URL: <https://doi.org/10.51989/NUL.2025.3.8>
6. Davydova I., Didenko L., Tomina V. Legal nature and inheritance of virtual property in Ukraine and the world: current status, problems, prospects. *Revista de Derecho*. 2021. Vol. 10 (II). URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/0450a6b2-7a0a-41f2-9041-6b4cfc085bed/content>
7. Порівняльна таблиця до проекту Закону України «Про внесення змін до Цивільного кодексу України у зв'язку з оновленням (рекодифікацією) положень книги шостої». URL: <https://www.rada.gov.ua/uploads/documents/76361.pdf>
8. Спадкування віртуальних активів: інструкція для нотаріусів та власників крипти. Південне міжрегіональне управління Міністерства Юстиції України в м. Одеса. URL: <https://just-dnipro.gov.ua/spadkuvannia-virtualnykh-aktyviv-instruktsiia-dlia-notariusiv-ta-vlasnykiv-krypty/>
9. Uniform Fiduciary Access To Digital Assets Act, revised (2015). URL: <https://www.uniformlaws.org/viewdocument/final-act-with-comments-40?CommunityKey=f7237fc4-74c2-4728-81c6-b39a91ecdf22&tab=librarydocuments>
10. Желіховська Ю.В. Спадкування права на вклад у банку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету, Серія Право*. 2013. Випуск 22. Ч. I. Т. I. С. 138-142. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e0845cff-d6c2-42d9-9080-58e3af1d398e/content>
11. Кухарев О.Є. Спадкування права на вклад в банку. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2010. № 2. С. 199-207.
12. Інструкція про порядок відкриття та закриття рахунків користувачам надавачами платіжних послуг з обслуговування рахунків, затв. Постанова Правління Національного банку України 29.07.2022 № 162. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0162500-22#Text>
13. Постанова ВС у справі № 201/14367/15-ц від 25.08.2015 р. URL: <https://lpd.court.gov.ua/legal-position/12493>
14. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 30.05.2008 р. № 7 «Про судову практику у справах про спадкування» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-08#Text>
15. Постанова Верховного Суду від 02 червня 2025 року у справі № 201/14368/15-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128346949>

References

1. Civil Code of Ukraine: Code of Ukraine of January 16, 2003 No. 435-IV, as of December 15, 2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (in Ukrainian).
2. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine “Certain issues of notaries under martial law” of February 28, 2022 No. 164. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/164-2022-%D0%BF#Text> (in Ukrainian).
3. Law of Ukraine “On Virtual Assets” of February 17, 2022 (not in force). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#n54> (in Ukrainian).
4. V.V. Mankovskyi. Concept and types of inheritance under civil legislation of Ukraine, Lithuania and Poland: comparative legal analysis: diss. ... PhD. Odessa, 2022. p. 58. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f43b9ba4-6508-4fad-9ae0-8579fc449006/content> (in Ukrainian).
5. Dzera I.O. Inheritance of cryptocurrencies. *New Ukrainian Law*. 2025. Issue 3. pp. 64–70. DOI: <https://doi.org/10.51989/NUL.2025.3.8> (in Ukrainian).
6. Davydova I., Didenko L., Tomina V. Legal nature and inheritance of virtual property in Ukraine and the world: current status, problems, prospects. *Revista de Derecho*. 2021. Vol. 10 (II). URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/0450a6b2-7a0a-41f2-9041-6b4cfc085bed/content>
7. Comparative table to the Draft Law of Ukraine “On Amendments to the Civil Code of Ukraine in connection with the updating

(recodification) of the provisions of Book Six.” URL: <https://www.rada.gov.ua/uploads/documents/76361.pdf> (in Ukrainian).

8. Inheritance of virtual assets: instructions for notaries and crypto owners. Southern Interregional Department of the Ministry of Justice of Ukraine in Odesa. URL: <https://just-dnipro.gov.ua/spadkuvannia-virtualnykh-aktyviv-instruktsiia-dlia-notariusiv-ta-vlasnykiv-krypty/> (in Ukrainian).

9. Uniform Fiduciary Access to Digital Assets Act, revised (2015). URL: <https://www.uniformlaws.org/viewdocument/final-act-with-comments-40?CommunityKey=f7237fc4-74c2-4728-81c6-b39a91ecdf22&tab=librarydocuments>

10. Zhelikhovska Yu.V. Inheritance rights in bank deposits. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Law Series*. 2013. Issue 22, Part I. Vol. 1. pp. 138–142. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e0845cff-d6c2-42d9-9080-58e3af1d398e/content> (in Ukrainian).

11. Kukhariev O. Inheritance of the right to a bank deposit. *Bulletin of Kharkiv National University of Internal Affairs*. 2010. No. 2. pp. 199–207. (in Ukrainian).

12. Instruction on the procedure for opening and closing accounts for users by payment service providers servicing accounts, approved by Resolution of the Board of the National Bank of Ukraine of July 29, 2022 No. 162. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0162500-22#Text> (in Ukrainian).

13. Supreme Court ruling in case No. 201/14367/15-c of August 25, 2015. URL: <https://lpd.court.gov.ua/legal-position/12493> (in Ukrainian).

14. Resolution of the Plenum of the Supreme Court of Ukraine of May 30, 2008 No. 7 “On judicial practice in inheritance cases.” URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-08#Text> (in Ukrainian).

15. Supreme Court ruling of June 2, 2025 in case No. 201/14368/15-c. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128346949> (in Ukrainian).

Iryna DZERA

PhD in Legal Sciences, Associate Professor, National University of Kyiv-Mohyla Academy

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3953-8409>

e-mail: iryna.dzera@ukma.edu.ua

INHERITANCE OF VIRTUAL ASSETS AND DEPOSITS IN A BANKING INSTITUTION: GAPS IN UKRAINIAN LEGISLATION AND PROSPECTS FOR OVERCOMING THEM IN THE PROCESS OF RECODIFICATION OF THE CIVIL CODE OF UKRAINE

The purpose of the paper is to analyze the legislation of Ukraine in the field of inheritance of virtual assets and bank deposits, to identify gaps and contradictions in their regulation, and to propose ways of overcoming them. The paper employs a comprehensive set of general scientific and specialized legal methods of cognition, which ensured the objectivity and completeness of the research.

The study examines the peculiarities of inheriting such objects as the right to a bank deposit and virtual assets. It is noted that there is no proper legal regulation of the mechanism of inheritance of virtual assets. The adoption of the Law of Ukraine “On Virtual Assets”, which has not entered into force, does not eliminate this gap due to the absence of provisions regulating the inheritance of virtual assets. In the draft of Book Six of the Civil Code of Ukraine, proposed for public discussion, there is only one article that provides for the possibility of inheriting rights to digital property, without establishing a specific mechanism aimed at enabling heirs to formalize their rights to such property. Consequently, the proposed provision will not resolve the problem of inheritance of virtual assets in general, including cryptocurrencies, social media accounts, and other types of virtual assets.

To address the issue of inheritance of virtual assets, including cryptocurrencies, social media accounts, and other forms of digital property, an appropriate mechanism should be introduced. Such a mechanism would provide heirs with the private key to the virtual asset, access credentials to the digital wallet of a service provider, or the possibility of applying to the court for access to such assets through judicial proceedings.

The shortcomings of Article 1228 of the Civil Code are highlighted, particularly the impossibility of implementing in practice the simplified mechanism of inheritance of the right to a bank deposit. A comparative analysis is conducted of the inheritance of rights to a bank deposit under a will and under a testamentary disposition, both under the current legislation of Ukraine and under the draft of Book Six of the Civil Code. The advantages and disadvantages of testamentary disposition are identified.

Keywords: inheritance, exercise of the right to inheritance, testamentary disposition, will, virtual assets, digital things, bank deposit

Віктор Валерійович ЛАДИЧЕНКО

д.ю.н., професор, завідувач кафедри, Національний університет біоресурсів і природокористування України

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7823-7572>

e-mail: ndi_land_law@ukr.net

Людмила Миколаївна МОЗОЛЮК-БОДНАР

к.ю.н., доцент, Відокремлений структурний підрозділ ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна» Хмельницький інститут соціальних технологій

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8200-5651>

e-mail: lmbodnar@ukr.net

СТАНОВЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ДЕРЖАВ-ЧЛЕНІВ ЄС

У статті досліджено становлення механізмів юридичної відповідальності держав-членів ЄС у процесі еволюції європейського права від міжнародно-правової моделі до наднаціонального правопорядку. Особливу увагу приділено ролі Суду ЄС у формуванні принципів прямої дії та верховенства права ЄС, що стали основою відповідальності держав за порушення норм ЄС. Проаналізовано політичні та юридичні інструменти впливу, зокрема процедуру за ст. 7 Договору про ЄС, превентивні механізми та доктрину державної відповідальності за шкоду, завдану фізичним і юридичним особам. Підкреслено унікальність системи відповідальності в ЄС та її відхід від класичних моделей міжнародного права.

Ключові слова: Європейський Союз, європейське право, юридична відповідальність, верховенство права, євроінтеграція, механізми юридичної відповідальності, дієвість

ВСТУП

Європейська інтеграція є одним із найважливіших і найунікальніших політико-правових процесів сучасності, результатом якого стало створення ЄС – наддержавного утворення, що об'єднує 27 держав та відіграє ключову роль у глобальній геополітиці. Від самого початку цей процес характеризувався високим рівнем правового регулювання, що зумовило формування особливої правової системи – права ЄС, що функціонує поряд з національними правовими системами та міжнародним правом і забезпечує ефективність європейської інтеграції.

МЕТА роботи – проаналізувати механізми юридичної відповідальності держав-членів ЄС та роль Суду ЄС у забезпеченні верховенства права й захисті конституційного ладу Союзу.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У дослідженні застосовано комплекс методів, таких як аналіз та синтез для вивчення механізмів юридичної відповідальності та ролі Суду ЄС; порівняльно-правовий метод для зіставлення досвіду держав-членів і норм ЄС; а також системний підхід, що дав змогу розглянути європейську інтеграцію як взаємопов'язану політико-правову систему.

РЕЗУЛЬТАТИ

Необхідно зазначити, що європейська інтеграція від самого початку (з моменту заснування трьох Європейських співтовариств у 1951-1957 рр.) характеризувалася настільки високим рівнем правового регулювання, що, як наслідок, сутність цього процесу неможливо з'ясувати без належного розуміння такого феномену сучасності, як європейське право у вузькому розумінні цього терміну, або, як його ще називають, право ЄС – особливої правової конструкції, що функціонує поруч з національними правовими структурами держав-членів ЄС та системою міжнародних правових організацій, що наявні в Європі, а також системою міждержавного співробітництва [4, с. 191].

Йдучи своїм корінням у міжнародне право, європейське право від самого початку свого існування не мало ані систематизованих актів, ані навіть особливих розділів, які б регулювали юридичну відповідальність держав-членів інтеграційного об'єднання в разі порушення ними норм права ЄС. Однак від моменту свого зародження європейське право, дедалі більше перетворюючись на самостійну правову систему, планомірно відмежовувалося від класичних моделей і принципів міжнародного права (незважаючи на те, що таке відокремлення зустріло на перших порах досить істотний опір з боку низки держав-членів). Таку еволюційну трансформацію зумовлено тим, що з самого початку Суд ЄС став відігравати роль не лише арбітражного органу для врегулювання міждержавних спорів, а й фактичного конституційного суду нового правового утворення. Саме він поступово сформулював основні принципи верховенства та прямої дії норм права ЄС, які стали необхідним підґрунтям як для забезпечення ефективності права ЄС, так і для формування підстав юридичної відповідальності держав-членів. У низці основоположних рішень – насамперед у справах *Van Gend en Loos* (1963) та *Costa v. ENEL* (1964) – Суд визнав, що право Європейських співтовариств створює «новий правопорядок», в межах якого держави обмежили частину свого суверенітету. Це означало, що держави-члени не можуть безкарно порушувати взяті на себе зобов'язання, а відповідальність за такі порушення має бути не декларативною, а реально діючою.

Такий відхід наочно проявився у правовому регулюванні питань юридичної відповідальності держав-членів ЄС, стосовно яких на основі нинішніх базових правових актів європейської інтеграції: Договору про ЄС (ДЕС) і Договору про порядок функціонування ЄС (ДФЄС), виділяють такі найважливіші відмінні риси: можливість притягнення до юридичної відповідальності держав-членів ЄС за порушення спільних засад конституційного ладу ЄС; юридична відповідальність державних органів ЄС; можливість притягнення держав-членів ЄС

до юридичної відповідальності за порушення загальних засад конституційного ладу ЄС; юридична відповідальність державних органів ЄС; юридична відповідальність державних органів ЄС.

Важливо також зазначити, що, крім політичних механізмів відповідальності, поступово виникла й окрема доктрина юридичної відповідальності держав-членів за шкоду, завдану фізичним та юридичним особам внаслідок порушення норм ЄС. У справах *Francovich* (1991), *Brasserie du Pêcheur* (1996) та *Köbler* (2003) Суд ЄС сформулював принцип, згідно з яким держава несе відповідальність за будь-яке серйозне порушення права ЄС, незалежно від того, який саме орган (уряд, парламент чи національний суд) це порушення допустив. Така практика стала безпрецедентною, оскільки у класичному міжнародному праві громадяни зазвичай не мають можливості напряму вимагати компенсації від держави за невиконання нею міжнародних зобов'язань.

Відповідальність держав-членів ЄС за порушення загальних принципів конституційного ладу ЄС. Як відомо, відправною точкою європейської інтеграції стала декларація Шумана від 9 травня 1950 р., яка відкрито закликала уряди західноєвропейських держав до побудови європейської федерації. Так, від самого початку процес об'єднання Європи розглядався як щось більше, ніж звичайне міжнародно-правове співробітництво [3, с. 98]. Показовим у зв'язку з цим став висновок Суду ЄС від 14 грудня 1991 р. № 1/91 про те, що основоположні акти європейської інтеграції, хоча й укладені у формі міжнародної угоди, являють собою конституційну хартію правового співтовариства. У цьому контексті виникла ідея, що європейські цінності та основні принципи – демократія, повага до прав людини, свобода і верховенство права – не є суто декларативними, а мають обов'язковий характер, порушення якого потребує дієвих інструментів реагування.

Іншим важливим кроком у процесі розвитку європейської інтеграції стало ухвалення Амстердамського договору від 2 жовтня 1997 р., який у повній відповідності до вищевказаного висновку Суду ЄС включив до ДЄС такі фундаментальні засади конституційного ладу: принципи свободи, демократії, поваги до прав людини та основоположних свобод, а також правової держави. До того ж Амстердамський договір від 2 жовтня 1997 р. юридично закріпив можливість притягнення до відповідальності держав-членів ЄС за нехтування цими принципами. Вперше в історії європейської інтеграції створено політико-правовий механізм, який дає змогу не лише констатувати факт порушення, а й застосувати до держави санкції у вигляді обмеження її прав, зокрема права голосу в Раді ЄС. Цей механізм суттєво віддаляв ЄС від класичної міжнародної моделі, де держави рідко погоджуються на санкції, здатні порушити їх суверенні повноваження.

Правовою базою застосування санкцій до держав-порушників є ст. 7 ДЄС, згідно з якою в разі серйозного і систематичного порушення засад ЄС, Рада (ухвалюючи одногосно за пропозицією однієї третини держав-членів або Європейської комісії (далі – Єврокомісія)) за згодою Європейського парламенту вправі констатувати наявність такого порушення та притягнути державу-порушницю до відповідальності у формі призупинення певних прав, які впливають з членства в ЄС (і передусім права

на участь у процесі ухвалення рішень, а також на участь у процесі ухвалення рішень) [5, с. 78]. Водночас практика ЄС останніх років показала, що процедура за ст. 7 може виконувати й превентивну функцію – слугує політичним тиском на державу-члена, спонукаючи її переглянути внутрішні реформи, які суперечать принципу верховенства права. Такий підхід особливо проявився у справах стосовно Польщі та Угорщини, де механізми ст. 7 застосовуються для реагування на загрози судовій незалежності, свободі засобам масової інформації та демократичним інститутам.

Необхідно зазначити, що, коли на початку 2000 р. 14 держав-членів ЄС (що тоді складався з 15 держав-членів) застосували дипломатичні санкції до Австрії (де до складу коаліційного уряду ввійшли представники вкрай правої політичної партії на чолі з Є. Гайдером), вони багато в чому ґрунтували свою позицію на ст. 7 ДЄС. Сам ЄС не встиг встановити жодних заборон, оскільки вже в лютому 2000 р. Й. Гайдер пішов з посади голови партії, і незабаром залагоджено конфлікт, що виник. Однак цей інцидент став першим серйозним випробуванням механізмів реагування на політичні девіації в державах-членах і наочно продемонстрував потребу у створенні чіткої, процедурно вивірної системи санкцій. Він також показав, що держави-члени готові, хоча й неохоче, обговорювати питання обмеження прав іншої держави-члена, якщо її політичний курс загрожує спільним цінностям ЄС.

Однак цей інцидент слугував підставою для ініціювання новел у ДЄС. Згідно з Ніщьким договором від 26 лютого 2001 р. до вищевикладеної процедури притягнення до відповідальності держав-членів ЄС за порушення загальних засад конституційного ладу ЄС як факультативну опцію передбачено можливість проведення попереднього етапу. Згодом цей попередній етап став одним з ключових механізмів превентивного впливу, спрямованого на недопущення перетворення окремих політичних рішень на системні порушення. Такий запобіжник дозволив Раді ЄС зменшити політичний характер процедури та посилити її юридичну раціональність, а також створив підстави для більш гнучкого реагування на ранніх етапах.

Згідно з цим доповненням Рада (ухвалюючи більшістю в чотири п'ятих своїх членів на підставі вмотивованої пропозиції однієї третини держав-членів, Європейського парламенту або Єврокомісії) після винесення позитивного висновку Європейським парламентом може констатувати, що є явна загроза серйозного порушення будь-якою державою-членом основоположних принципів ЄС. У цьому разі Рада має право надіслати цій державі відповідні рекомендації, які хоча й не є юридично обов'язковими, але можуть у разі їх невиконання стати підставою для застосування інститутами ЄС більш ефективних заходів впливу [2, с. 37]. Сучасна практика показує, що превентивний механізм дедалі активніше застосовується до держав, в яких спостерігаються тенденції до згортання демократичних інституцій, тоді як санкційний механізм залишається крайнім і політично чутливим заходом. Паралельно з цим активно функціонує й процедура порушення за ст. 258-260 ДПФЄС, яка дозволяє Єврокомісії порушувати справи проти держави-члена за невиконання конкретних норм права ЄС та накладати фінансові санкції. Цей інструмент сьогодні є одним з най-

ефективніших, оскільки застосовується регулярно і забезпечує реальне виконання державами своїх зобов'язань.

ВИСНОВКИ

Отже, становлення механізмів юридичної відповідальності держав-членів ЄС стало результатом поступового відходу від традиційної міжнародно-правової

доктрини, формування наднаціонального правопорядку та зміцнення ролі Суду ЄС. Сучасна система поєднує політичні та юридичні інструменти, що взаємодіють між собою та забезпечують ефективність європейського права, роблячи його унікальною правовою конструкцією, яка не має повних аналогів у світі.

Список використаних джерел

1. Бородин І.І., Варава І.П. Теоретико-правова ідея становлення Європейського Союзу. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*. 2020. № 3(56). С. 49-55. URL: <https://doi.org/10.18372/2307-9061.56.14890>
2. Микuleць В.Ю. Сучасне інформаційне право і демократичний дискурс. *Law Journal «Air and Space Law»*. 2022. № 1 (62). С. 35-40. URL: <https://doi.org/10.18372/2307-9061.62.164793>
3. Трегуб О.І. Теоретичні засади європейської інтеграції. *Грані*. 2013. № 9. С. 148-153. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Grani_2013_9_26
4. Палагнюк Ю. Процес інтеграції на європейському континенті: теоретичні та історичні аспекти. *Демократичне врядування*. 2013. Вип. 12. URL: <https://surl.li/cecnkf>
5. Яковюк І.В. Правові основи інтеграції до ЄС: загальнотеоретичний аналіз. Харків, 2013. 760 с. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi76/0056887.pdf>

References

1. Borodin, I.I., Varava, I.P. Theoretical and legal idea of the formation of the European Union. *Scientific works of the National Aviation University. Series: Legal Bulletin "Air and Space Law"*. 2020. № 3(56). pp. 49-55. URL: <https://doi.org/10.18372/2307-9061.56.14890> [in Ukrainian].
2. Mikulets V.Yu. Modern information law and democratic discourse. *Law Journal «Air and Space Law»*. 2022. № 1 (62). pp. 35-40. URL: <https://doi.org/10.18372/2307-9061.62.164793> [in Ukrainian].
3. Trehub O.I. Theoretical foundations of European integration. *Hrani*. 2013. № 9. pp. 148-153. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Grani_2013_9_26 [in Ukrainian].
4. Palahniuk Yu. The process of integration on the European continent: theoretical and historical aspects. *Democratic governance*. 2013. № 12. URL: <https://surl.li/cecnkf> (accessed: 08.12.2025) [in Ukrainian].
5. Yakoviuk I.V. Legal foundations of EU integration: general theoretical analysis. Kharkiv, 2013. 760 p. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi76/0056887.pdf> [in Ukrainian].

Viktor LADYCHENKO

Doctor of Legal Sciences, Professor, Head of the Department, The National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7823-7572>
e-mail: ndi_land_law@ukr.net

Liudmyla MOZOLIUK-BODNAR

PhD in Legal Sciences, Associate Professor, Khmelnytskyi institute of social technologies of University «Ukraine»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8200-5651>
e-mail: lmrodnar@ukr.net

ESTABLISHMENT OF LEGAL LIABILITY MECHANISMS OF EU MEMBER STATES

Introduction. One of the most significant and unique politico-legal phenomena in contemporary international relations is European integration. This process has resulted in the creation of the European Union (EU), a supranational entity currently comprising 27 member states and serving as a powerful geopolitical center of the modern world. European integration from its inception (with the establishment of the three European Communities in 1951–1957) was characterized by a high level of legal regulation. Consequently, the essence of this process cannot be fully understood without examining the specific phenomenon of European law, or EU law, which functions alongside national legal systems and existing international legal frameworks in Europe.

The purpose of the paper is to analyze the formation and development of the mechanisms of legal responsibility of EU member states, emphasizing the evolution of EU law as an independent legal system. The study explores the role of the Court of Justice of the European Union (CJEU) in establishing the principles of supremacy and direct effect of EU norms, which underpin both the effectiveness of EU law and the grounds for holding member states legally accountable.

Results. The analysis highlights landmark CJEU cases, including *Van Gend en Loos* (1963), *Costa v. ENEL* (1964), *Francovich* (1991), *Brasserie du Pêcheur* (1996), and *Köbler* (2003), which collectively shaped the EU's unique legal order and the doctrine of state liability for violations of EU law. The study examines the politico-legal instruments of accountability, particularly the application of sanctions under Article 7 of the Treaty on European Union and preventive mechanisms introduced by the Amsterdam and Nice Treaties. The practical application of these mechanisms is analyzed through cases involving Poland, Hungary, and Austria, demonstrating how political and legal instruments interact to ensure compliance with fundamental EU principles. Furthermore, the procedures under Articles 258–260 of the Treaty on the Functioning of the European Union are investigated as effective instruments for financial and legal accountability of member states for breaches of EU law.

Conclusion. The research demonstrates that the mechanisms of legal responsibility of EU member states have emerged through a gradual departure from classical international law, the development of a supranational legal order, and the strengthening of the CJEU's role. The EU's system uniquely combines political and legal instruments to ensure the supremacy and effectiveness of EU law, providing a framework of accountability that has no full equivalent in the global legal practice.

Keywords: European Union, European law, legal responsibility, rule of law, European integration, mechanisms of legal responsibility, effectiveness

DOI: <https://doi.org/10.37634/efp.2026.1.12>
УДК 343.013

Антон Володимирович ЧУБ
д.ю.н., завідувач кафедри, Національна академія управління
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6900-4865>
e-mail: a.chub.advokat@gmail.com

Віталій Олександрович КАРПІЧКОВ
к.ю.н., доцент, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8529-1246>
e-mail: n.zagrebelna@ukr.net

ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У КІБЕРПРОСТОРИ: АНАЛІЗ ЗАРУБІЖНИХ ДОКТРИН

У статті досліджено теоретико-правові засади юридичної відповідальності у кіберпросторі на основі аналізу зарубіжних доктрин. Висвітлено специфічні риси Інтернету, що ускладнюють традиційне регулювання: транскордонність, децентралізація та відсутність фізичного контакту. Проаналізовано підходи Е. Катша, Д. Поста, С. Бреннер та С. Хевен до юрисдикції та національних принципів відповідальності. Особливу увагу приділено теорії Л. Лессіґа про програмний код як регулятор поведінки. Обґрунтовано роль Будапештської конвенції у гармонізації міжнародних стандартів боротьби з кіберзлочинністю.

Ключові слова: юридична відповідальність, кіберпростір, Інтернет, правопорушення, зарубіжна доктрина, цифрове середовище, діджиталізація, міжнародне співробітництво, інформаційні технології, цифрові права

ВСТУП

У сучасних умовах цифровізація суспільства та стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій створюють нові виклики для правової системи та механізмів юридичної відповідальності. Особливо актуальним стає питання протидії правопорушенням у мережі Інтернет, де традиційні моделі регулювання часто виявляються недостатніми через динамічність, децентралізовану структуру та транскордонний характер цифрового середовища.

МЕТА дослідження – сформулювати комплексне наукове уявлення про правові механізми юридичної відповідальності у кіберпросторі на основі аналізу зарубіжних доктрин.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методи дослідження включають систематичний аналіз зарубіжних наукових джерел та нормативно-правових актів, що регулюють питання юридичної відповідальності в кіберпросторі. Застосовано порівняльний метод для вивчення різних правових систем і підходів до регулювання правопорушень в мережі Інтернет. Також застосовано міждисциплінарний підхід, що поєднує правові, соціальні та технічні аспекти для всебічного осмислення теми.

РЕЗУЛЬТАТИ

Зарубіжний досвід у сфері правового регулювання цифрового середовища є надзвичайно цінним для наукового аналізу проблематики, оскільки США, Велика Британія, Канада, Японія та країни Західної Європи стали центрами формування правових підходів у пост-індустріальну інформаційну епоху ще на зламі 1980-1990-х рр. У цих юрисдикціях відбулася рання трансформація громадянського суспільства під впливом економічних, соціальних та політичних чинників, що зумовило розвиток концепцій регулювання цифрового простору та встановлення юридичної відповідальності за порушення у ньому. На думку Е. Катша, необхідність регулювання Інтернет-відносин полягає в тому, що пра-

вові питання стають актуальними у новому цифровому світі, де право починає рухатися у нових напрямках та втрачає свою традиційну форму, переходячи з паперу на екрани. В роботі «Law in digital world» Е. Катша вказує на те, що правові норми поширюються на рухливі та мобільні простори, де індивідуальні та колективні можливості комунікації ростуть, і де право вступає в контакт з новими визначеннями та очікуваннями, оптимально складним втіленням якого є мережа Інтернет [1, с. 84].

Д. Пост вважає, що мережа Інтернет априорі не піддається централізованому регулюванню чи регламентації, тому правопорушення, що вчиняються у цьому цифровому середовищі, мають розглядатися казуально, зокрема із застосуванням принципу *sui generis*. З одного боку, така позиція має право на існування. Водночас, як ми вже зазначили та наводили в розрізі репрезентації результатів досліджень інших науковців, динаміка кількості правопорушень в мережі Інтернет зростає шаленими темпами, що зокрема спричинено ступенем сучасної діджиталізації. Тобто юстиція за кожним окремим випадком приречена на безнадійність в розумінні функціонування судової й правоохоронної систем, що суперечить положенням Європейської конвенції з прав людини [2] та принципу *Judicis est jus dicere non dare*.

Праця цього дослідника, крім іншого, містить достатньо повний та всебічний опис специфічних рис:

1. Інтернет є загальнодоступним і необмежений географічними кордонами. Це дає користувачам можливість змінювати юрисдикційну компетенцію і переходити під більш вигідні правила або контроль. Інтернет дає змогу відносно легко переходити від однієї юрисдикційної компетенції однієї держави до іншої або уникати втручання регулятора, що призводить до створення «вільного ринку» нормативних режимів.

2. Деякі види діяльності в Інтернет можуть бути неконтрольованими і закодованими, що ускладнює відслідковування та перехоплення комунікацій з боку держави.

3. Наукова література не має загальноприйнятого поняття, пов'язаного з регулюванням інформації та Інтернет.

4. Невідомо, як вплив Інтернет-права вплине на свободу розповсюдження інформації і чи може воно стати інструментом для введення цензури.

5. Нині не створено механізми впровадження і реалізації національного права у віртуальному просторі, й ефективність цих механізмів є невідомою. Спірним є питання, які установи можуть встановлювати правила в Інтернет та забезпечувати їхній захист.

6. Неясно, як Інтернет-право має застосовуватися, оскільки важко визначити точний момент здійснення акту або певної події в цьому середовищі. Крім того, можливості покарання правопорушників в Інтернет обмежено необхідністю ідентифікації правопорушника і вимогами до матеріального здійснення правопорушення [3].

Підтримала цей погляд й американська дослідниця Suzan V. Brenner. Вона підкреслює, що найбільш проблемною характеристикою Інтернет з погляду юрисдикційної політики є те, що він стирає межу між внутрішньодержавною і міжнародною передачею інформації [4, с. 349]. Також Suzan V. Brenner диверсифікує такі ознаки правопорушень в мережі Інтернет:

- вони не вимагають фізичного контакту між жертвою та злочинцем у момент вчинення злочину;

- часто є автоматизованим за своєю природою вчинення. Це означає, що суб'єкт злочину за допомогою комп'ютерних технологій може протягом короткого періоду часу вчинити багато правопорушень, що значно збільшує їх кількість;

- суб'єкт правопорушення в мережі Інтернет необмежений фізичними обставинами, які є в реальному світі.

Неординарний підхід запропонувала С. Neven. Вчена переконана й наводить аргументи на користь того, що логічно регулювати Інтернет подібно до інших глобальних просторів, які використовуються на користь всіх країн і не піддаються військовій мілітаризації. Вона запропонувала встановити відповідальність у кіберпросторі відповідно до національного принципу кримінальної юрисдикції, діючий на території інших загальнодоступних територій. Це означає, що особа, яка вчинила злочин у кіберпросторі, підлягатиме відповідальності перед країною свого громадянства. Вона також вказує на необхідність узгодження загальних правил користування Інтернет на міжнародному рівні та впровадження принципу обов'язкового співробітництва між країнами у розслідуванні злочинів, вчинених в кіберпросторі [5, с. 64]. Зауважимо, що у разі реалізації схожої концепції світ зіткнувся зі схожою проблемою, котра часто виражається у міжнародному публічному праві: держави регулярно під виглядом благих намірів просто лобіюють власні інтереси, що у підсумку не сприяє адекватному розв'язанню проблеми. Як результат, у разі правового регулювання мережі Інтернет та встановлення якихось одних планетарних стандартів і засад регламентації правопорушень в мережі Інтернет, юридичної відповідальності за них був би високий рівень монополізації та нав'язування позиції сили більш технологічно розвинутими державами.

А. Stein, розглядаючи проблематику юрисдикційності в контексті правопорушень в мережі Інтернет, дійшов висновку, що унормування юридичної відповідальності можливе лише на рівні кожної окремої держави з урахуванням специфіки правової системи, формалізованих джерел права та практики правозастосування. Водночас

автором не заперечується позиція стосовно створення наднаціональних (проте не глобальних) інструментів захисту і відповідно інструментів примусу відносно правопорушників за посягання в мережі Інтернет [6, с. 424].

У сучасному науковому осмисленні правопорушень у мережі Інтернет значно зростає увага до комплексного міждисциплінарного підходу, що поєднує правові, технічні та соціальні аспекти. Так, дослідники підкреслюють, що цифрове середовище характеризується високою динамічністю, децентралізованою структурою та тісним зв'язком з технічними протоколами, що створює нові виклики для класичних правових парадигм. З огляду на це, коментатори Інтернет-права зауважують, що традиційні юридичні моделі часто виявляються недостатніми для ефективного регулювання поведінки в цифровому просторі, оскільки технологічні реалізації можуть мати регуляторний ефект, який не завжди охоплюється формальними нормами права.

Однією з фундаментальних робіт у цій галузі є монографія Lawrence Lessig «Code and Other Laws of Cyberspace» та її оновлене видання «Code: Version 2.0» (2006), де автор розглядає спосіб, у який програмний код і технічні стандарти формують поведінку у цифровому середовищі подібно до юридичних норм. Lessig підкреслює, що поряд із законодавством архітектура інформаційних систем є вагомим регулятором, що впливає на те, що саме є можливим або забороненим у мережі.

Крім того, сучасні дослідження Інтернет-права зосереджено на проблемах юрисдикції та міжнародного співробітництва у випадках правопорушень, що мають транснаціональний характер. У багатьох країнах суди та науковці стикаються з питаннями, як визначити компетентну правову систему у спорах, що виникають у глобальній мережі, та які критерії мають застосовуватися для встановлення юрисдикційної належності. Дискусії охоплюють як територіальні принципи застосування права, так і підходи, які враховують місце виникнення юридично значимих наслідків правопорушення або значний зв'язок з певною правовою системою.

На рівні міжнародного співробітництва з протидії кіберзлочинності значну увагу привертає Будапештська конвенція Ради Європи про кіберзлочинність, яка встановлює рамкові стандарти криміналізації певних діянь у кіберпросторі та механізми міжнародної правової допомоги та координації. Ця конвенція є прикладом того, як міжнародний правовий режим може сприяти узгодженню різних національних підходів до питань юридичної відповідальності за правопорушення в мережі.

В межах сучасного наукового дискурсу питання протидії правопорушенням у мережі Інтернет та встановлення юридичної відповідальності за дії в цифровому середовищі широко досліджуються як у рамках національного, так і міжнародного права. Це пояснюється тим, що трансформація громадянського суспільства під впливом глобальної цифровізації спричинила появу нових видів правопорушень, які виходять за межі традиційних правових категорій. З огляду на це закордонна наукова думка концентрує увагу на комплексному аналізі правових, технологічних і соціальних аспектів функціонування правопорушників у цифровому середовищі.

Одним з ключових елементів міжнародної системи правового регулювання у сфері кіберзлочинності є Будапештська конвенція Ради Європи про кіберзлочин-

ність (2001), що встановлює загальні стандарти криміналізації окремих діянь у кіберпросторі, а також механізми міжнародного співробітництва у розслідуванні та притягненні до відповідальності за такі правопорушення. Цей документ широко цитується у науковій літературі як базовий міжнародний правовий інструмент, що сприяє узгодженню різних національних правових систем у сфері боротьби з кіберзлочинністю.

Теоретичні дослідження у сфері Інтернет-права також звертають увагу на проблеми юрисдикції та застосування права у глобальному цифровому середовищі. Так, у класичному аналізі юридичних наслідків функціонування Інтернет автори наголошують, що традиційні підходи до встановлення юрисдикції (територіальні принципи, місце реєстрації сервера чи проживання сторін) не завжди адекватні для цифрового простору, де правовідносини часто мають транскордонний характер і не обмежуються фізичними кордонами. Це питання активно досліджується у працях з порівняльного та міжнародного права. Загалом зарубіжні дослідження у цій сфері підкреслюють необхідність міжнародної коорди-

нації правових норм, спрямованих на захист прав і свобод у цифровому середовищі, а також формування ефективних механізмів відповідальності за правопорушення в Інтернет. У цьому контексті науковці звертають увагу на важливість інтеграції національного законодавства з міжнародними стандартами, зокрема у питаннях взаємної правової допомоги та обміну доказами між державами.

ВИСНОВКИ

Отже, іноземна доктрина в розрізі проблематики правопорушень в мережі Інтернет має більш глибоке коріння та тривалу історію становлення. Висловлені закордонними авторами позиції переважно не резонують з вітчизняними дослідженнями. Багато в чому цей факт спричинений спільною рецепцією ідей та концепцій для їхнього подальшого розроблення. Водночас в закордонних джерелах є більш розлогий плюралізм стосовно самого базису регулювання мережі Інтернет та юридичної відповідальності за правопорушення в цій мережі відповідно.

References

1. Katsh M.E. Law in a Digital World. Oxford, 1995. pp. 81-94. URL: <https://surl.li/ektqmr>
2. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (with protocols) (European Convention on Human Rights): International Convention of Nov. 4, 1950: as of Aug. 1, 2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text [in Ukrainian].
3. Post D.G. Anarchy, State, and the Internet: An Essay on Law-Making in Cyberspace. *Journal of Online Law*. 1995. URL: <https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/iljuta29&div=81&id=&page>
4. Brenner S.V. Toward a Criminal Law for Cyberspace: A New Model of Law Enforcement? *Rutgers Computer & Technology Law Journal*. 2004. Vol. 30. Iss. 1. pp. 342-357. URL: <https://surl.lu/umanzy>
5. Heaven C.P. A Proposal for Removing Road Blocks from the Information Superhighway By Using an Integrated International Approach to Internet Jurisdiction. *Minnesota Journal of Global Trade*. 2001. Vol. 10. pp. 373-384. URL: <https://scholarship.law.umn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1120&context=mjil>
6. Stein A.R. Symposium: Personal Jurisdiction and the Internet: Seeing Due Process Through the Lens of Regulatory Precision. *Northwestern University Law Review*. 2004. Vol. 98. pp. 411-454. URL: [http://dx.doi.org/10.21511/bbs.16\(1\).2021.07](http://dx.doi.org/10.21511/bbs.16(1).2021.07)

Anton CHUB

Doctor of Legal Sciences, Head of the Department, National Academy of Management

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6900-4865>

e-mail: a.chub.advokat@gmail.com

Vitalii KARPICHKOV

PhD in Legal Sciences, Associate Professor, Taras Shevchenko National University of Kyiv

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8529-1246>

e-mail: n.zagrebelna@ukr.net

LEGAL LIABILITY IN CYBERSPACE: ANALYSIS OF FOREIGN DOCTRINES

Introduction. In current conditions characterized by the rapid digitalization of society and the development of information and communication technologies, new challenges arising before the legal system are analyzed, in particular regarding the mechanisms of legal liability for offenses committed in the Internet space. The relevance of this topic is determined by the growing complexity of traditional models of legal regulation, which often do not correspond to the dynamic and decentralized nature of the digital environment, providing new opportunities for criminal activity.

The purpose of the paper is to form a comprehensive scientific understanding of the legal mechanisms of legal liability in cyberspace based on the analysis of foreign doctrines.

Results. In the study, the views of such authors as E. Katsch, D. Post, S. Brenner, A. Stein and S. Haven were studied, who express unique considerations regarding legal liability for offenses committed in the Internet space. It was found that the Internet, limited only by conditional borders, allows offenders to avoid jurisdictional norms, making their identification difficult. The constant growth of the number of automated actions on the Internet confirms the need to adapt legal norms to the conditions of the new digital environment. The specifics of offenses in cyberspace, which often occur without physical contact between subjects, are studied. It is noted that such offenses are mostly automated, which significantly increases the level of threat to society and requires new regulatory approaches. The need to integrate national legislation with international standards is also analyzed, in particular in the context of the Budapest Convention, which promotes the establishment of common norms and mechanisms of liability for cybercrimes.

Conclusions. The studied positions of foreign authors reveal significant differences with domestic research, which emphasizes the need for a further integrative approach to legal mechanisms of liability. The importance of pluralism of foreign concepts and their adaptation to the domestic context is emphasized.

Keywords: legal responsibility, cyberspace, Internet, offenses, foreign doctrine, digital environment, digitalization, international cooperation, information technology, digital rights

Marianna KOSHCHYNETS

PhD in Economics, Associate Professor, Professor of department, National Academy of Internal Affairs

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9301-0432>

e-mail: marianna80@ukr.net

Ivanna PROSKURIAKOVA

PhD in Law, lecturer, National Academy of Internal Affairs

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-9075-6708>

e-mail: Proskuriakova.IM@gmail.com

FINANCIAL CONTROL IN THE SECURITY AND DEFENSE SECTOR: FOREIGN EXPERIENCE AND DEVELOPMENT PROSPECTS

Introduction. Given the exceptional role of the security and defense sector, the current dynamic trends of its financial side, it is highly likely that control now plays a rather peculiar and specific role in the functioning of its institutions.

The purpose of the paper is a critical analysis of the features of the functioning of the financial control system in the security and defense sector to identify problematic aspects and identify possible ways to overcome shortcomings and improve current control practices in this area.

Results. As a result of the study, the need to strengthen the control system in the security and defense sector was substantiated and the main important industry features and specific features that affect it were identified. Among them: increased secrecy; the use of modernized procurement procedures and relevant platforms, not all procurements are open; European integration processes and the development of international cooperation and assistance, etc. Based on a critical analysis of existing foreign experience, proposals for improving control in the security and defense sector were summarized. In particular, the feasibility of using alternative types of control, including internal audit, is substantiated. The advantages of using analytical methods in control in the security and protection sector are proven and their list is identified, the feasibility of using benchmarking and using life cycle analysis of weapons and equipment is substantiated.

Conclusions. To implement such innovations, the Ukrainian financial control system should implement various areas of its own development. In particular, it should be aimed at developing control institutions and analytical infrastructure (creating independent bodies, involving the public, introducing analytical centers, etc.). In addition, it is necessary to actively develop the digitalization of control, work towards strengthening its orientation towards ensuring the efficiency of resource use.

Keywords: financial control, control institutions, security and defense sector, features, efficiency, budget funds, foreign experience, analytical methods, improvement

INTRODUCTION

The modern development of financial control in the security and defense sector is characterized by a number of specific features and peculiarities, which are mainly related to the current situation, in particular the Russian military aggression against Ukraine. In addition to transformational changes in approaches to control, e.g., such as the use of electronic documents, such control has its own attributes and properties when it comes to the security and defense sector of the country. The study of such issues has a double meaning. On the one hand, it makes it possible to develop more advanced, effective and efficient control methods and tools. On the other hand, it contributes to the rationalization and optimization of the use of budget funds for defense purposes.

The difficulties in the issues of financial control in the above-mentioned sector, which are associated not only with war, but also with the need to comply with a number of important principles of its functioning, activate and actualize research searches for opportunities to improve the performance of control functions by the relevant institutions.

Given the exceptional role of the security and defense sector, modern dynamic trends in its financial side, it is likely that control now plays a rather peculiar and specific role in the functioning of its institutions.

The **PURPOSE** of the paper is a critical analysis of the features of the functioning of the financial control system in the security and defense sector to identify problematic aspects and identify possible ways to overcome shortco-

mings and improve current control practice in this area.

RESEARCH METHODS

General scientific and special research methods were used in the research process. In particular, critical analysis is used in the literature review to identify problematic aspects of financial control in the security and defense sector, as well as to study foreign experience in its implementation. Statistical and graphical methods were used in the process of substantiating the need to strengthen and improve the control system. Based on the analysis and generalization, the main important industry features and specific features that affect the control system were identified: increased secrecy; the use of modernized procurement procedures and relevant platforms, not all procurements are open; European integration processes and the development of international cooperation, and assistance, etc. Based on the critical analysis of existing foreign experience, proposals for improving control in the security and defense sector were summarized. In particular, the feasibility of using alternative types of control, including internal audit, was substantiated; the advantages of using analytical methods in control in the security and defense sector were proven and their list was identified, the feasibility of using benchmarking and the use of life cycle analysis of weapons and equipment was substantiated.

RESULTS

The issues related to the implementation of financial control in this area in recent years, and the conduct of

scientific research in this area are represented in many publications. Among the scientists and practitioners who actively research the problems of financial control in the security and defense sector, the following should be mentioned: I.V. Vovkochin [1], L.M. Kasianenko [1], M.V. Kovaliv [2], R.I. Samsin [3], E.Yu. Sobol [4], N.P. Khrystynchenko [2], O.I. Tseluiko [5], et al.

N.P. Khrystynchenko, M.V. Kovaliv rightly state that: “control here acts as a means that contributes to the establishment of proper discipline and legality, transparency and openness of the defense industry, and is also a guarantee of the introduction of the best European and world standards into the defense sector” [2, p. 2].

Focusing on the importance of the security and defense sector, L.M. Kasianenko, I.V. Vovkochin draw attention to the fact that “control over the use of funds allocated to this area is not carried out in full and with concealment of real data” [1, p. 93].

It follows from this that there is an objective need to develop and improve both the control system itself in the organizational and institutional context, and the tools and methods for implementing control actions, as well as documenting their results. Since control in this sector is mainly associated with the use of budget funds, it is identified as financial in the vast majority of publications.

N. Masson, L. Andersson, M. Salah Aldin believe that “financial control in the security sector is a tool for ensuring control over the fact that state funds allocated to ensure people’s security are spent in conditions of transparency and accountability” [8, p. 12].

Without going into the development of the polemic on issues of categorical definition, we note that the current Ukrainian legislation does not provide a direct definition of financial control. Its identification is possible due to the signs, subjects, objects and other characteristics that are given in legal acts of a higher instance (Laws, Codes). In the practical plane, the implementation of the current principles of the functioning of the financial control system, its tasks, directions, as well as recommendations for conducting control actions, together with objects and subjects, allows us to assert that the definition of this concept can be quite multifaceted (which is observed in modern professional literature and scientific research). However, the main features of such control are the use of all available, including innovative, tools and methods to identify shortcomings or abuses in the use of budget funds to ensure their targeted, rational and effective spending. It is the focus on ensuring rational, effective, and most importantly targeted use of budget funds that is a priority task of financial control, as an important management function.

And instead, taking into account the existing gaps in the implementation and implementation of the results of financial control, an urgent modern research task is to develop recommendations aimed at strengthening the existing financial control system in all possible ways, in particular through the development of its modern tools and the study of positive foreign experience. In addition, both the status of the industry and the attention to its financial support, which is implemented in conditions of martial law, significantly actualize the need to ensure the formation of a high-quality and effective control system. In particular, the draft budget of Ukraine for 2025 provides for expenditures on institutions in the security and defense sector in the total amount of UAH 2,073.01 billion (Fig. 1).

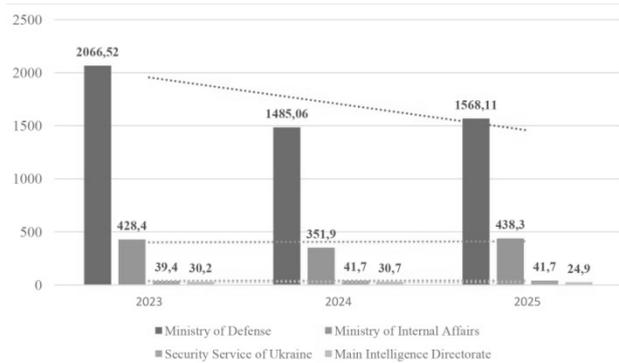

Fig. 1. Expenditures on the security and defense sector in the budget of Ukraine, billion UAH [6]

According to the Budget Declaration for 2026-2028, “in the coming years, financing the defense sector will remain the main item of the state budget... In the event of the occurrence of the baseline scenario with a ceasefire in 2026, the government will be faced with the task of preserving the state’s defense capability. The projected state budget expenditures on security and defense will amount to: UAH 1.817 trillion in 2026, UAH 1.439 trillion in 2027, and UAH 1.384 trillion in 2028” [7].

Given the exceptional nature of the situation, the financial control system, like no other, can play a key role in rationalizing the spending of budget funds. However, it should be taken into account that it has a number of modern specific features caused by martial law.

The first such feature is the increased secrecy and limited access to financial information due to its belonging to the state secret. This, of course, affects the availability of audit, public control or journalistic investigations, etc. However, in terms of state financial control, such issues are clearly regulated. At the same time, a balance is ensured between transparency and security, the result of which is the achievement of targeted use of budget funds.

The second feature is the objective value of the funding volumes, which, due to high spending on the security and defense sector, actualizes the task of ensuring efficiency, targeted use of budget funds, as well as preventing corruption.

An equally notable feature that affects control in the security and defense sector is the fact of using modernized procurement procedures and relevant platforms, in particular Prozorro. Given the secrecy of the industry, not all procurements are open, which creates an increased risk of abuse. The control system must have appropriate levers and tools to minimize such risks. In addition, the relevant institutions (such as the National Anti-Corruption Commission, the National Anti-Corruption Bureau, etc.), whose activities are focused on exposing schemes of abuse and embezzlement of budget funds, must have not only the appropriate powers, but also have high-quality human resources capable of detecting such threats. That is, in modern conditions, the importance of anti-corruption control is particularly increasing.

Another feature is the European integration processes and the development of international cooperation and assistance in the security and defense sector. The former initiated the introduction of internal audit, which is based on risk assessment and ensuring efficiency, and the use of the EU standard and the PIFC (Public Internal Financial Control) model in control. The latter contributed to the expansion of the audit of international institutions (including the World

Bank, etc.) to financial transactions in foreign currency and its receipts. In both cases, changes and development of control tools and institutional capacity of its subjects (both internal and external, in particular the State Audit Service, the Accounting Chamber, etc.) took place. In addition, mandatory accountability for grants or technical programs received was introduced for the controlled entities themselves. This, of course, affects the transparency of spending, and also affects the efficiency of using funds received from foreign partners.

Given the growth of instability and increasing its impact on the security and defense sector, the control system has undergone certain transformational changes in its historical development. In particular, the emphasis has changed and the transition from formal control to the active use of analytical methods in its implementation, including a risk-based approach.

State financial control, thus, in modern conditions has new tasks, specifics and components. O.I. Tseluiko notes that to increase efficiency it is necessary to organize these components into a certain, clearly verified system, to consolidate this system in legislative and other regulatory and legal acts [5, p.5].

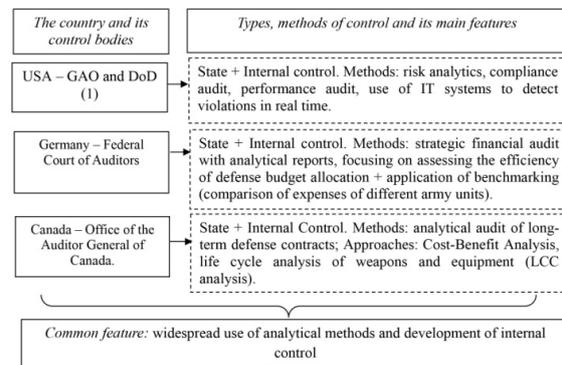
To improve and develop the financial control system, it is reasonable to generalize and critically analyze the existing foreign experience of its organization and implementation. From the available regulatory and literary sources, it is possible to single out the most significant characteristic features inherent in control systems in the studied area of developed countries. The most common experience is the presence of alternative types of control and the active use of internal audit (Fig. 2).

As for the possibilities of using foreign experience in Ukraine, it can be stated with great confidence that a positive result of control in the security and defense sector will be a more active use of analytical methods when conducting control measures and actions (which should be studied in more detail in the future). Also for the considered developed countries, in addition to the existence of state control, the use of such a type as audit (both external and internal) is characteristic.

In addition, it is necessary to positively assess, in particular, the advantages of the audit of the financial statements of the US Department of Defense, which in official documents are divided into financial and operational.

The former are manifested in at least two results: saving money and avoiding unproductive losses (1); improving the ability to use funds (2). As examples, the following information can be cited (data taken from an official report). In the first case (1), the following is confirmed, in particular:

– as of 2024, the Navy has identified 4 systems that are planned to be decommissioned, which, according to preliminary estimates, will allow avoiding costs of almost \$ 103 million;

(1) – Government Accountability Office and the US Department of Defense; author's generalization based on critical analysis [9-13]

Fig. 2. Main features of control systems in the security and defense sector of the USA, Germany and Canada

– in fiscal year 2023, the US Air Force reported the use of such an analytical method as machine learning, which made it possible to identify liabilities in the amount of \$ 653 million, which can be applied in such a way as to preserve future purchasing power [12].

The second (2) highlights: improving financial systems and data; increasing the informativeness of data on assets and inventories; reducing cybersecurity risks; increasing the efficiency of processes (Table 1).

Such experience is also desirable and appropriate for Ukrainian practice of control in the security and defense sector. It is especially relevant in today's unstable conditions.

As for the German and Canadian experience, the most appropriate in it is the use of benchmarking (Germany) and the use of life cycle analysis of weapons and equipment (Canada). The introduction of such approaches into control practice in Ukraine will contribute to increasing the informativeness of control results in the context of optimizing resource use.

In general, to improve and strengthen control in the security and defense sector in Ukraine, it is advisable to use such analytical methods as: risk analysis (Risk-Based Auditing); Data mining and Big Data analytics; cohort analysis of costs (comparison of costs of different brigades and units); Cost-Effectiveness Analysis (CEA) – analysis and comparison of the effectiveness of various programs and projects; use of BI systems (visualization, dashboards, cost monitoring).

To implement such innovations, the Ukrainian financial control system should initiate various directions of its own development. In particular, it is necessary to develop control institutions and analytical infrastructure (create independent bodies, involve the public, form analytical centers, etc.).

In addition, it is necessary to actively develop the digitalization of control, work towards strengthening its orientation towards ensuring the efficiency of resource use.

This requires appropriate training of the control system's personnel. In the context of the latter, in the most concise

Table 1 – Operational benefits of auditing the financial statements of the US Department of Defense [12]

Advantages	Implementation example
Improving financial systems and data	To standardize data, the Ministry of Defense developed an advanced analytics platform that helped reconcile balances with the Ministry of Finance and avoid potential improper payments worth about \$ 5.5 billion.
Reducing cybersecurity risks	In 2023, the Air Force partially implemented an identity, credential, and access management tool, which reduced cybersecurity risks, e.g., by improving user access control.
Improving process efficiency	In fiscal year 2023, according to an official report from the Ministry of Defense, 79 applications were implemented to automate processes, including 14 for financial systems, which resulted in savings of 5,600 work hours.

formulation, the main requirements for a specialist should be knowledge of IT, analytics, and control methods.

CONCLUSIONS

Thus, financial control in the security and defense sector in modern conditions is characterized by high requirements in terms of ensuring the efficiency of the use of budget funds and their targeted use. To this end, it should operate with methods and tools that are justified in complex and unstable conditions and provide proper transparency, balanced with national security. In addition, all components and elements of this system must be flexible enough to properly fulfill their role in the control process and overcome high loads and difficulties associated with the modern control environment, including the influence of martial law.

Ensuring synergy in the implementation of control functions in the security and defense sector requires the coordi-

nation of the actions of the institutional structure, the availability of modern technical equipment and software products with high analytical capabilities. Together with the use of positive foreign experience, it is possible to significantly improve the organizational, methodological and instrumental components of the current Ukrainian control system. Innovation in issues of further improvement and development of financial control in the future requires reviewing the requirements for personnel and exploring ways to increase the level of its training, including by higher education institutions. No less relevant is the study and critical assessment of analytical methods in the context of their use for control purposes. An active search for ways to improve will contribute to increasing the efficiency and quality of financial control in the security and defense sector, and will also contribute to the rational spending of budget funds.

References

1. Kasianenko L.M., Vovkochyn I.V. State control over budget expenditures for the security and defense sector. *Irpın Legal Journal*. 2021. No. 1(5), S.89-96. URL: [https://doi.org/10.33244/2617-4154.1\(5\).2021.89-96](https://doi.org/10.33244/2617-4154.1(5).2021.89-96) (in Ukrainian).
2. Khrystynchenko N.P., Kovaliv M.V. Democratic civilian control of the security and defense sector: concept, content, forms of implementation in today's realities. *Problems of modern transformations*. 2023. No. 8. S.1-6. URL: <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2023-8-01-13> (in Ukrainian).
3. Samsin R.I. Financial control over national defense spending. *Law and society*. 2019. No. 5. pp. 213-218. (in Ukrainian).
4. Sobol Ye.Yu. The role of financial control in the security and defense sector of Ukraine: administrative and legal aspect. *Our right*. 2023. № 1. pp. 212-216. URL: <https://doi.org/10.32782/NP.2023.1.34> (in Ukrainian).
5. Tseluiko O.I. Peculiarities of state financial control in ensuring the national security of Ukraine. *Public administration: improvement and development*. 2018. No. 4. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/4_2018/100.pdf (in Ukrainian).
6. Prysiazhniuk N. Draft state budget-2025: how defense spending has changed. *LIGA.net*. URL: <https://finance.liga.net/ua/infographic-of-the-day/infografica/proiekt-derzhbiudzhetu-2025> (in Ukrainian).
7. Skoryk Yu. Budget Declaration 2026-2028: Tax Increases and Changes in Banking Secrecy. *FINWAY*, 2025. URL: <https://finway.com.ua/byudzhetna-deklaratsiya-2026-2028-zrostannya/>. (in Ukrainian).
8. Masson N., Andersson L., Salakh Aldin M. Strengthening financial control in the security sector. Zheneva, 2011. 73 p. (in Ukrainian).
9. Bundesrechnungshof. Memorandum of Understanding zur Datenanalyse und Künstlichen Intelligenz in der Wirtschaftsprüfung. Bonn, 2024. URL: <https://www.bundesrechnungshof.de/SharedDocs/Kurzmeldungen/EN/2024/mou-datenanalyse-en.html>
10. German army must use new funds responsibly, auditors say. *Reuters*. 2025. URL: <https://www.reuters.com/business/aerospace-defense/german-army-must-use-new-funds-responsibly-auditors-say-2025-05-27>.
11. United States Government Accountability Office. Department of Defense Audit Progress: FY 2023 Audit Results and Lessons Learned: Report GAO-24-107478. *GAO*, 2024. URL: <https://www.gao.gov/products/gao-24-107478>.
12. United States Government Accountability Office. DOD Financial Management: Progress and Challenges in Audit Readiness: Report GAO-24-106890. *GAO*, 2024. URL: <https://www.gao.gov/products/gao-24-106890>.
13. United States Government Accountability Office. DOD Fraud Risk Management: Enhanced Data Analytics Can Help Manage Fraud Risks: Report GAO-24-105358. Washington, 2024. URL: <https://www.gao.gov/products/gao-24-105358>

Список використаних джерел

1. Касьяненко Л. М., Вовкочин І. В. Державний контроль за видатками бюджету на сектор безпеки та оборони. *Ірпінський юридичний часопис*. 2021. № 1(5). С. 89-96. URL: [https://doi.org/10.33244/2617-4154.1\(5\).2021.89-96](https://doi.org/10.33244/2617-4154.1(5).2021.89-96).
2. Христинченко Н. П., Ковалів М. В. Демократичний цивільний контроль сектору безпеки і оборони: поняття, зміст, форми реалізації в реаліях сьогодення. *Проблеми сучасних трансформацій*. 2023. № 8. URL: <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2023-8-01-13>.
3. Самсін Р. І. Фінансовий контроль за витратами на національну оборону. *Право і суспільство*. 2019. № 5. С. 213-218.
4. Соболь Є. Ю. Роль фінансового контролю у секторі безпеки і оборони України: адміністративно-правовий аспект. *Наше право*. 2023. № 1. С. 212-216. URL: <https://doi.org/10.32782/NP.2023.1.34>.
5. Целуйко О. І. Особливості державного фінансового контролю у забезпеченні національної безпеки України. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2018. № 4. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/4_2018/100.pdf
6. Присяжнюк Н. Проект держбюджету-2025: як змінилися видатки на оборону. *LIGA.net*. 2025. URL: <https://finance.liga.net/ua/infographic-of-the-day/infografica/proiekt-derzhbiudzhetu-2025>
7. Скорик Ю. Бюджетна декларація 2026-2028: зростання податків і зміни у банківській таємниці. *FINWAY*. 2025. URL: <https://finway.com.ua/byudzhetna-deklaratsiya-2026-2028-zrostannya/>
8. Массон Н., Андерсон Л., Салах Алдін М. Зміцнення фінансового контролю у секторі безпеки. Женева, 2011. 73 с.
9. Bundesrechnungshof. Memorandum of Understanding zur Datenanalyse und Künstlichen Intelligenz in der Wirtschaftsprüfung. Bonn, 2024. URL: <https://www.bundesrechnungshof.de/SharedDocs/Kurzmeldungen/EN/2024/mou-datenanalyse-en.html>
10. German army must use new funds responsibly, auditors say. *Reuters*. 2025. URL: <https://www.reuters.com/business/aerospace-defense/german-army-must-use-new-funds-responsibly-auditors-say-2025-05-27>.
11. United States Government Accountability Office. Department of Defense Audit Progress: FY 2023 Audit Results and Lessons

Learned: Report GAO-24-107478. GAO, 2024. URL: <https://www.gao.gov/products/gao-24-107478>.

12. United States Government Accountability Office. DOD Financial Management: Progress and Challenges in Audit Readiness: Report GAO-24-106890. GAO, 2024. URL: <https://www.gao.gov/products/gao-24-106890>.

13. United States Government Accountability Office. DOD Fraud Risk Management: Enhanced Data Analytics Can Help Manage Fraud Risks: Report GAO-24-105358. Washington, 2024. URL: <https://www.gao.gov/products/gao-24-105358>

Маріанна Ігорівна КОЩИНЕЦЬ

к.е.н., доцент, професор кафедри, Національна академія внутрішніх справ

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9301-0432>

e-mail: marianna80@ukr.net

Іванна Михайлівна ПРОСКУРЯКОВА

доктор філософії в галузі права, викладач, Національна академія внутрішніх справ

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-9075-6708>

e-mail: Proskuriakova.IM@gmail.com

ФІНАНСОВИЙ КОНТРОЛЬ В СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Вступ. Зважаючи на виняткову роль сектору безпеки та оборони, сучасні динамічні тенденції його фінансової сторони, можна з великою ймовірністю вважати, що контроль зараз відіграє досить своєрідну й специфічну роль в функціонуванні його інституції.

Мета статті – критичний аналіз особливостей функціонування системи фінансового контролю в секторі безпеки та оборони для виявлення проблемних аспектів та ідентифікація можливих шляхів подолання недоліків й удосконалення чинної контрольної практики у цій галузі.

Результати. В результаті обґрунтовано потребу в посиленні системи контролю в секторі безпеки та оборони й ідентифіковано основні важливі галузеві особливості і специфічні риси, які на неї впливають. Серед них: підвищена секретність; застосування модернізованих процедур закупівель і відповідних платформ, не всі закупівлі є відкритими; євроінтеграційні процеси та розвиток міжнародної співпраці й допомоги тощо. На основі критичного аналізу наявного зарубіжного досвіду узагальнено пропозиції з удосконалення контролю в секторі безпеки та оборони. Зокрема, обґрунтовано доцільність застосування альтернативних видів контролю, зокрема внутрішнього аудиту. Доведено переваги застосування під час контролю в секторі безпеки та охорони аналітичних методів й ідентифіковано їх перелік, обґрунтовано доцільність застосування бенчмаркінгу та аналізу життєвого циклу озброєнь й техніки.

Висновки. Для реалізації таких інновацій українська система фінансового контролю має реалізувати різні напрями власного розвитку. Зокрема, його має бути спрямовано на розвиток інституцій контролю та аналітичної інфраструктури (створення незалежних органів, залучення громадськості, запровадження аналітичних центрів тощо). Крім цього, активно слід розвивати цифровізацію контролю, працювати в напрямі посилення його орієнтації на забезпечення ефективності ресурсовикористання.

Ключові слова: фінансовий контроль, інституції контролю, сектор безпеки та охорони, особливості, ефективність, бюджетні кошти, зарубіжний досвід, аналітичні методи, удосконалення

Дмитро Валентинович **КУЦЕВОЛ**

аспірант, Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова НАН України; адвокат

ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-0504-8130>

e-mail: kutsevol@assyria.com.ua

ПРАВОВИЙ СТАТУС СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ У СФЕРІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ АЗАРТНИХ ІГОР

Предметом дослідження є правовий статус суб'єктів господарювання у сфері організації та проведення азартних ігор, його зміст та особливості. Виділено у суб'єктів господарювання у сфері організації та проведення азартних ігор загального, спеціального та локального правового статусів залежно від рівня нормативного регулювання. Надано визначення правового статусу суб'єкта господарювання у сфері організації та проведення азартних ігор та акцентовано на негативному характері редагування правового статусу за допомогою нормативних актів особливого призначення в умовах воєнного стану.

Ключові слова: азартні ігри, суб'єкт господарювання, правовий статус, суспільні відносини, організатор азартних ігор, права та обов'язки, правосуб'єктність

ВСТУП

Розвиток азартних ігор (АІ) на фоні бурхливого розвитку сучасних електронних технологій, формування цього бізнесу в галузь економіки, зумовлює залучення до цього процесу як інвесторів, так і обертання фокусу уваги з боку держави, зокрема як до потенційного фіскального джерела. Об'єкти розваг, такі як казино та гемблінгові центри, є також одним з важливих елементів індустрії світового туризму – вони є як її складником, так і фактором стимулювання розвитку [1]. В умовах війни суб'єкти господарювання у сфері організації та проведення АІ є партнерами здійснення заходів з безпеки та оборони держави. Водночас в силу специфіки власності таких суб'єктів та їх соціального значення вони мають вплив і на національну безпеку загалом. З огляду на це динамічно розвивається й законодавство, що регулює діяльність таких суб'єктів.

Однак, попри наявність значного масиву нормативно-правових актів (НПА), що регулюють відносини в цій сфері, актуалізуються питання визначення правового статусу суб'єктів господарювання у сфері організації та проведення АІ з огляду на динамічний характер правового режиму їх функціонування та певну неузгодженість правового матеріалу щодо правового положення окремих суб'єктів АІ-ринку.

Стан дослідження теми

Окремі питання визначення правового статусу суб'єктів господарювання у сфері організації та проведення АІ в межах адміністративно, кримінального та господарсько-правового регулювання досліджено такими вченими як К.В. Профатіло, О.С. Сердюков, В.В. Туманов, С.О. Шатрава та ін. Однак в більшості наукових розвідок зміст та особливості правового статусу означених суб'єктів досліджувалися фрагментарно та відповідно до норм законодавства, які вже втратили чинність, що актуалізує необхідність сучасного погляду на обраний для дослідження предмет.

МЕТА дослідження – систематизація підходів до визначення правового статусу суб'єктів у сфері організації та проведення АІ, надання безпосередньо визначення правового статусу суб'єкта господарювання цієї сфери, а також збагачення наукової доктрини у сфері правового регулювання діяльності означених суб'єктів.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Для дослідження застосовано науково-публіцистичний і нормативно-правовий матеріал, який опрацьовано за допомогою загально-теоретичних та спеціальних методів юриспруденції (аналіз, синтез, системний, формально-логічний, порівняльно-правовий, соціологічний).

РЕЗУЛЬТАТИ

Початок цього дослідження необхідно здійснити із визначення критерію, що в науковому середовищі являє собою правовий статус певного суб'єкта. Це дасть відправну точку, яка в поєднанні з рештою понятійного апарату приведе до отримання належного інструментарію з опрацювання поставлених завдань.

Як зазначає В. Макарчук, термін «правовий статус» в юридичній літературі застосовується достатньо широко, однак, попри це, немає єдності розуміння змісту цієї категорії та одноманітності застосування її в законодавчій та правозастосовчій практиці [2, с. 20].

Правовий статус є складною категорією, що характеризується системністю, універсальністю та комплексністю. Вона відіграє надзвичайно важливу роль в організації суспільних відносин, оскільки шляхом встановлення прав, обов'язків, а також гарантій їх реалізації визначає основоположні принципи взаємодії суб'єктів правовідносин та визначає місце конкретного суб'єкта в суспільстві. Слід також відзначити, що правовий статус має універсальний характер, адже поширюється на всіх суб'єктів [3, с.96].

Поряд з категорією «правовий статус» в юридичній літературі також застосовуються суміжні за змістом категорії «правове положення» та «правове становище». В доктрині також є думка, що поняття правового статусу є більш вузьким та включає лише права, обов'язки та відповідальність, а правове положення (становище), крім власне правового статусу, включає також правосуб'єктність, місце в системі, принципи, гарантії реалізації і захисту прав [4, с.37].

Н. Якимчук приходить до висновку, що ці поняття не є тотожними, враховуючи те, що поняття «правовий статус» вказує на місце суб'єкта в системі правовідносин, що характеризується передусім його правами й обов'язками, а поняття «правове положення», зі свого боку, відображає функціональну роль та вказує місце суб'єкта в

системі суспільних відносин [5, с.12].

Так, розглядаючи питання визначення правового статусу суб'єктів господарювання у сфері організації та проведення АІ, слід виходити з визначення правового статусу як явища об'єктивного права, тобто потенційного місця загального суб'єкта відповідних правовідносин.

Так, передусім у визначенні специфіки правового статусу суб'єктів господарювання у сфері організації та проведення АІ слід враховувати, що відповідно до Закону України «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор» (далі – Закон про АІ) організаторами АІ можуть бути виключно юридичні особи [6]. Виключний характер формулювання норми з визначення організатора АІ дає змогу відкинути можливість фізичних осіб, їх об'єднань займатися відповідною діяльністю, а отже, у визначенні особливостей правового статусу досліджуваних суб'єктів прийматимемо до уваги виключно характерні риси правового статусу колективних суб'єктів.

Як зазначає О. Соїч, оновлення ролі та правового статусу колективних суб'єктів права (до яких відносяться і суб'єкти господарювання у сфері організації та проведення АІ) зумовлюється тенденцією розвитку соціальних відносин. Автор, беручи до уваги широку специфіку таких господарюючих суб'єктів та належність таких суб'єктів до різних сфер суспільних відносин, наголошує, що саме цей факт зумовлює відмінності у порядку створення та припинення, у визначенні прав та обов'язків, підстав та порядку відповідальності, у визначенні правового статусу та повноважень посадових осіб відповідних суб'єктів права [7, с. 44].

Крім того, особливістю досліджуваних суб'єктів є їх неодмінний статус резидента України, адже відповідно до п.1 ч.1. ст. 14 Закону про АІ організатором АІ може бути виключно юридична особа, яка утворена та провадить діяльність на території України в установленому Законом порядку [6]. О. Сердюков вважає, що недопущення іноземних представників до ведення діяльності щодо організації АІ в Україні є найбільш суперечливою вимогою, з огляду на те, що така заборона значно скорочує відсоток надходжень до державного бюджету від міжнародних компаній-організаторів АІ [8].

На противагу цієї думки, необхідно зазначити, що в умовах збройної агресії відносно України, встановлення на законодавчому рівні фільтрів стосовно національної приналежності організатора/засновника АІ має раціональне підґрунтя. Господарська діяльність у сфері АІ має суттєвий вплив на суспільство, його ціннісні орієнтири, соціальний і матеріальний стан, зокрема і через ігрову залежність. Мобілізація бюджетних надходжень через цей вид господарської діяльності внаслідок відкриття ринку для допуску іноземних суб'єктів господарювання та/або суб'єктів господарювання, серед засновників яких є фізичні/юридичні особи держави-агресора, не може бути пріоритетом перед загрозами національної безпеки.

На рівні закону визначення терміна «суб'єкт господарювання» містилося в ч. 1 ст. 55 Господарського кодексу України (ГКУ). Так, за ГКУ суб'єктами господарювання визнавалися учасники господарських відносин, які здійснюють господарську діяльність, реалізуючи господарську компетенцію (сукупність господарських прав та обов'язків), мають відокремлене майно і несуть

відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах цього майна, крім випадків, передбачених законодавством [9]. Цей документ нині втратив чинність кодифікованого законодавчого акта, проте в теоретичному аспекті має значний потенціал до застосування, оскільки містить доктринальні положення, які ще не знайшли свого поступового розвитку в нормативно-правовій базі. Слід зазначити, що ГКУ був єдиним НПА, який містив таке визначення загального характеру. Решта визначень суб'єктів господарювання містяться в чинних законодавчих і підзаконних НПА (відомчих наказах та інструкціях) й базуються на колишніх положеннях ГКУ, тому не являють цінності для аналізу через їх похідний характер і дубляж.

Законодавець, регулюючи діяльність окремих суб'єктів господарювання, у визначенні логіки, структури та формулюванні нормативного матеріалу зосереджується на тих елементах правового статусу, які є найважливішими з погляду об'єкта регулювання [7, с. 44].

П. 37 ч.1 ст. 1 Закону про АІ містить визначення організатора АІ, а саме організатор АІ – юридична особа – резидент України, що на підставі отриманої ліцензії має право здійснювати зазначений у такій ліцензії вид діяльності з організації та проведення АІ відповідно до вимог цього Закону [6].

З наведеного визначення основними характеристиками правового статусу суб'єкта господарювання у сфері організації та проведення АІ, як зазначалося вище, є вітчизняне резидентство та наявність ліцензії на впровадження цього виду господарської діяльності.

Ст. 14 Закону про АІ містить основні вимоги до організатора АІ [6]. Узагальнення дає можливість їх згрупувати за такими критеріями:

- організаційно-правові (наявність статусу юридичної особи, вимоги до засновників та/або їх кінцевих бенефіціарних власників);
- організаційно-майнові (вимоги до статутного капіталу організатора АІ);
- адміністративні (вимоги щодо відсутності заборон на здійснення діяльності у сфері АІ, зокрема, санкційних);
- репутаційні (вимоги до ділової репутації організатора АІ його засновників, адміністративного персоналу організатора АІ);
- інші (такі вимоги є відсильними за своєю правовою природою), які встановлено в інших НПА.

Також варто звернути увагу на ст. 14-1 Закону про АІ [6], де окремо наведено вимоги до надавачів послуг у сфері АІ, які у своїй суті й природою є ідентичними вимогам до організаторів АІ. Законодавство про АІ нині не містить визначення терміна – надавача послуг у сфері АІ. Аналіз Закону про АІ та дотичних підзаконних НПА, зокрема з питань ліцензування господарської діяльності у сфері АІ, свідчить, що це стосується розроблення і постачання програмного забезпечення, що безпосередньо застосовується у сфері організації та проведення АІ. Водночас законодавством не передбачено, що такий перелік є вичерпним і, можливо, має ширший характер, який може потенційно включати й інші види діяльності. Відсутність критерію відношення зумовлює правову невизначеність, – в чому полягає господарська діяльність надавачів послуг у сфері АІ й які форми її здійснення, що потенційно може створити правові колізії, зва-

жаючи на схожість формулювань і вимог. Так, питання приведення спеціального законодавства до належних логічних кондицій не є зайвим формалізмом, а нагальною необхідністю.

Згідно з Положенням про здійснення фінансового моніторингу суб'єктами первинного фінансового моніторингу, державне регулювання і нагляд за діяльністю яких здійснює Міністерство фінансів України (затверджено наказом Міністерства фінансів України від 07.06.2024 № 282), суб'єктом господарювання, який проводить АІ, визнається суб'єкт господарювання, який відповідно до вимог законодавства провадить діяльність з організації та проведення АІ у гральних закладах казино, АІ казино в мережі Інтернет, АІ у залах гральних автоматів, АІ у покер у мережі Інтернет, букмекерську діяльність у букмекерських пунктах та/або в мережі Інтернет [10].

Визначальною ознакою, що характеризує правовий статус суб'єкта господарського права, є його правосуб'єктність. Проте для повної характеристики правового статусу суб'єктів господарського права велике значення мають й інші ознаки, що впливають на обсяг господарської компетенції та її характер [11, с. 39-40].

В сучасних наукових дослідженнях обсяг господарської правосуб'єктності учасників господарських правовідносин зазвичай ототожнюється з правовим статусом або характеризують через призму правової категорії господарської компетенції [12, с.124]. Цей факт пов'язано з вже згадуваною специфікою статусу колективних суб'єктів, які в силу свого похідного характеру створення не мають первинних статусів, належних особі. В окремих випадках правосуб'єктність суб'єктів господарювання трактується як компонент правового статусу.

Загальна практика застосування термінів, слів та словосполучень в юриспруденції виходить з того, що під господарською компетенцією слід розуміти сукупність господарських прав та обов'язків, встановлених чинним законодавством для певного виду господарських організацій [13]. Господарська компетенція виникає у господарській організації з моменту її офіційного створення і є видовою, тобто аналогічною для господарських організацій певного виду [13].

Враховуючи, що попередньо в межах дослідження встановлено, що правовий статус суб'єктів господарювання у сфері організації та проведення АІ є явищем об'єктивного права, важливим для з'ясування залишається питання, чим саме визначається правовий статус таких суб'єктів (формальне закріплення меж правового статусу).

Для відповіді на це питання необхідно структурувати джерела встановлення правового статусу досліджуваних суб'єктів господарювання. За загальним правилом правовий статус будь-якого суб'єкта права встановлюється міжнародними нормами, внутрішнім законодавством, а також іншими актами, які закріплюють сукупність прав та обов'язків, а також юридичну відповідальність та гарантії для певного суб'єкта права. Зокрема, правовий статус суб'єкта права формується на основі Конституції України та міжнародних конвенцій та угод, які визначають загальні засади участі суб'єкта у відносинах із суспільством і державою. Так, передусім загальні засади правового статусу суб'єктів господарювання у сфері організації та проведення АІ (як і будь-яких інших суб'єктів права) визначаються загаль-

ними принципами права (як тими, що закріплено в міжнародно-правових актах, так і сформованими національним законодавцем).

На другому рівні правовий статус досліджуваних суб'єктів формалізується в нормах господарського права, адже суб'єкти господарювання, які здійснюють свою діяльність у будь-якій сфері господарювання не можуть здійснювати останню поза межами загального для всіх суб'єктів господарювання правового статусу суб'єкта господарювання (тобто в межах загальної господарської компетенції). Крім того, враховуючи специфіку господарюючих суб'єктів у сфері АІ та соціальну значущість кола відносин, що виникають в цій сфері, важливе значення для визначення правового статусу суб'єктів господарювання у сфері організації та проведення АІ мають норми санкційного, а також основи регуляторної політики держави в сфері АІ, які знаходять своє вираження в спеціальному законодавстві – відповідних Законах України, підзаконних НПА (серед яких важливо згадати норми актів регулятивних органів в сфері АІ). Деякі інші спеціальні впливи також мають норми антимонопольного, антикорупційного та податкового законодавства.

Крім вищезазначених нормативних джерел на локальному рівні правовий статус окремих суб'єктів господарювання в досліджуваній сфері може визначатися індивідуально-правовими актами уповноваженого органу у сфері організації та проведення АІ, а також такими локальними актами, як договори та правила, що укладаються або встановлюються самими суб'єктами господарювання. Так, наприклад, між суб'єктами господарювання у сфері АІ можуть укладатися договори з метою стимулювання відповідальної гри або формування добросовісної конкуренції, згідно з якими суб'єкти господарювання свідомо звужують обсяг своїх прав або беруть на себе додаткові обов'язки з метою перешкоджання зловживання правами та формування прозорого ринку та культури гемблінгу.

Крім того, правовий статус суб'єкта господарювання у відносинах з гравцями може бути деталізовано у правилах організатора АІ. Законом встановлено, що правила організатора АІ – це затверджений організатором АІ локальний акт, що визначає за кожним окремим видом діяльності, встановленим ч. 1 ст. 2 Закону про АІ, детальний опис порядку та особливостей здійснення такої діяльності організатора АІ (зокрема порядок визначення результату АІ, розрахунку та здійснення виплат вигравів (призів), умови взаємодії організатора АІ з гравцями та іншими особами) та інші умови, які передбачено законодавством [6]. Визначення у Законі про АІ локального характеру такого кола актів свідчить про його належність до правового статусу таких суб'єктів та можливість реалізації дискреційних повноважень організатором АІ.

Слід також відзначити, що на локальному рівні можна говорити лише про обмеження прав та накладення обов'язків, що не суперечить загальному та спеціальному законодавству. Якщо ж мова йде про розширення кола прав, то таким правам кореспондує не обов'язок держави, а зобов'язання локального суб'єкта ринку АІ.

Підсумовуючи вищевказане, можна виділити наявність у суб'єктів господарювання у сфері організації та проведення АІ загального, спеціального та локального пра-

вового статусів залежно від рівня формалізації меж такого правового статусу.

Як вже зазначено, зміст правового статусу суб'єкта права визначають передусім його права, законні інтереси, обов'язки та юридична відповідальність. Важливим елементом правового статусу є також правосуб'єктність як можливість мати права та обов'язки та гарантії правового статусу.

Розглядаючи питання специфіки правосуб'єктності суб'єктів господарювання у сфері організації та проведення АІ, слід відзначити, що до набрання чинності Закону про АІ діяла заборона АІ, впроваджена в 2009 р. Порушення встановлених обмежень тягнула відповідальність суб'єктів господарювання, які організують і проводять на території України АІ, у вигляді фінансових санкцій (штрафу) у розмірі 8 тис. мінімальних заробітних плат з конфіскацією грального обладнання, а прибуток (дохід) від проведення таких АІ підлягав перерахуванню до Державного бюджету України [14]. Так, правовий статус відповідних суб'єктів обмежувався виключно юридичною відповідальністю через заборону такої діяльності в період з 2009 р. до 2020 рр. Наявність заборони, зі свого боку, ставила під сумнів правосуб'єктність таких суб'єктів господарювання та можливість виникнення «звичайних» для господарської діяльності прав та обов'язків, виключаючи зобов'язальні, фінансові, трудові тощо.

Права суб'єктів господарювання у сфері організації та проведення АІ не перераховано в окремій статті спеціального законодавства. Отже, сукупність прав, що визначають правовий статус досліджуваних суб'єктів, формалізується розрізненими нормами вищезазначеного Закону та нормами інших НПА. Так, відповідно до п.п. 37-42 ст. 1 Закону про АІ, якими визначено поняття організатора АІ в залах гральних автоматів, організатора казино та АІ, казино та покер в мережі Інтернет, організатора букмекерської діяльності, загалом суб'єкти господарювання у сфері організації та проведення АІ мають право на здійснення господарської діяльності з організації та проведення АІ відповідного напрямку та виду [6].

Одночасно з цим Законом передбачено такі загальні для всіх суб'єктів господарювання в цій сфері вимоги та права:

- запитувати у гравця додаткові документи з метою проведення ідентифікації (верифікації, встановлення даних) гравця в мережі Інтернет (ч. 5 ст. 17 Закону);
- збільшити мінімальний вік гравця для участі в АІ (ч. 11 ст. 18 Закону про АІ) [6].

Для окремих категорій організаторів АІ закріплено право застосовувати певні обмеження у відносинах з гравцями: вилучати події з переліку подій з обов'язковим поверненням зроблених гравцями ставок; відмовляти у здійсненні виплат вигравів (призів) особі, яка не є гравцем та не має права отримувати такий вигреш або ставку; відмовляти у здійсненні виплат вигравів (призів) та у поверненні гравцю зроблених ним ставок за наявності підстав, передбачених Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення»; забороняти або обмежувати доступ гравцям, які порушують громадський порядок, перешкоджають

укладенню пари, здійсненню ставок або стосовно якої виникла обґрунтована підозра у застосуванні методів, технологій, програм, прийомів, що може вплинути на результати виграшу тощо [6].

Крім того, права досліджуваних суб'єктів включають традиційні для будь-якого суб'єкта господарювання прав на укладання договорів, володіння та розпорядження майном, а також право на захист своїх інтересів в судовому та позасудовому порядку.

Обов'язки суб'єктів господарювання у сфері організації та проведення АІ закріплено у ст. 15 Закону про АІ. Відповідно до перерахованих у статті обов'язків організатора АІ, крім загальних умов дотримуватися законодавчих вимог (зокрема положень Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення»), можна виділити такі групи обов'язків суб'єктів господарювання у сфері організації та проведення АІ:

- обов'язки з дотримання ліцензійно-дозвільних та сертифікаційних процедур: проводити виключно дозволені цим Законом види АІ лише після отримання ліцензії на організацію та проведення відповідного виду діяльності у сфері організації та проведення АІ; своєчасно вносити плату за відповідну ліцензію або ліцензії, які отримав такий організатор АІ; повідомляти Уповноважений орган про будь-які зміни даних, зазначені у документах організатора АІ; у встановленому порядку забезпечити проведення сертифікації та інспектування грального обладнання суб'єктами сертифікації, не використовувати несертифіковане гральне обладнання;

- обов'язки, пов'язані з дотриманням принципів відповідальної гри та забезпечення дотримання суспільних інтересів: не вчиняти дії, що можуть мати вплив на результати АІ; дотримуватися принципів відповідальної гри, встановлених Уповноваженим органом; застосовувати в організації та проведенні АІ онлайн-системи, що виключає можливість несанкціонованого втручання в їх роботу або створення умов для заздалегідь визначеного результату гри; вживати заходів для недопущення до гральних закладів та до участі в АІ осіб, які не досягли 21-річного віку, та осіб, стосовно яких наявні обмеження; вживати заходів для боротьби з ігровою залежністю (лудоманією);

- обов'язки з контролю та моніторингу: фіксувати в онлайн-системі операції прийняття, повернення ставок, виплати виграшу, обміну коштів на ігрові замітники гривні та навпаки тощо; забезпечити зберігання у гральному закладі таких документів або їх копій: документи про право власності або користування приміщенням (свідоцтво про право власності, договір купівлі-продажу, договір оренди тощо), в якому здійснюється організація та проведення АІ, документи про право власності або користування гральним обладнанням (договір купівлі-продажу, договір оренди, видаткова накладна тощо), документи на гральне обладнання та відповідні сертифікати; подавати до Уповноваженого органу звітність у встановлених формі та порядку; надавати інформацію та документи, що стосуються діяльності з організації та проведення АІ та/або реклами АІ, на запит Уповноваженого органу);

- обов'язки, пов'язані зі здійсненням діяльності з

організації та проведення АІ: розміщувати гральні заклади з дотриманням вимог, передбачених законодавством; встановлювати та застосовувати гральне обладнання, що виключає можливість несанкціонованого втручання в його діяльність або створення умов для заздальгідь визначеного результату АІ; дотримуватися правил проведення АІ; вести облік вигравів (призів), величина яких постійно зростає і залежить від кількості внесених ставок; провадити ігрових заміників гривні облік у разі їх використання;

– обов'язки, пов'язані із взаємодією з гравцями: встановлювати та розробляти правила організатора АІ; обов'язок своєчасної та повної виплати (видачі) виграву (призу) у готівковій та безготівковій формі на вимогу гравця; обов'язок не допускати виплати (видачі) виграву (призу), повернення ставок або повернення коштів третім особам замість гравця, зокрема особам, на користь яких гравець пропонує здійснити виплату або повернення, за певними виключеннями згідно із Законом; обов'язок розмістити у гральному закладі в доступному для гравців та відвідувачів місці відомості про рішення про видачу ліцензії (дата та номер рішення, строк дії ліцензії) на організацію та проведення АІ, правила організатора АІ, правила відвідування грального закладу, правила проведення АІ, викладені державною мовою та перекладені на англійську мову, повідомлення про можливий програш та втрату коштів; обов'язок вживати заходів для запобігання порушенню законодавства гравцями, відвідувачами, працівниками організатора АІ; не допускати прийняття ставки на користь гравця та/або поповнення ігрового балансу гравця третіми особами; розглядати скарги гравців та інших осіб, зокрема в електронній формі, надавати на них відповіді у строки, визначені правилами проведення АІ [6].

Перелік обов'язків, зазначених у статті, не є вичерпним. З огляду на наявність застереження, що організатор АІ зобов'язаний виконувати інші обов'язки, передбачені відповідним Законом та іншими актами законодавства про АІ [6], а також зазначені вище особливості правового статусу досліджуваних суб'єктів, є можливість встановлювати додаткові обов'язки на локальному рівні.

Зокрема, Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження вимог щодо боротьби з вираженою ігровою залежністю (лудоманією)» від 29.10.2025 р. № 1370, зокрема закріплено такі обов'язки досліджуваних суб'єктів, пов'язані з соціально важливою функцією боротьби з ігровою залежністю:

- відстежувати поведінку гравців і припиняти участь у грі в разі виявлення ознак лудоманії;
- блокувати можливість гри на вимогу гравців;
- не допускати безмежної стосовно часу та участі гри, контролювати дотримання таких лімітів;
- регулярно інформувати гравців про тривалість гри та суму витрат;
- надавати консультації та інформувати про ризики стосовно ігрової залежності [15].

Такі деталізовані обов'язки суб'єкта господарювання у сфері організації та проведення АІ, які стосуються дотримання принципів «відповідальної гри» є невід'ємною частиною правового статусу та важливим елементом дотримання суспільного правопорядку. Водночас для ефективного правозастосування певного обов'язку, особливо в такій сфері як АІ, має передба-

чатися певна міра відповідальності за його недотримання, що не завжди відповідає реаліям спеціального законодавства. Такі вади спеціального законодавства несуть в собі ризики порушення функцій правового регулювання господарської діяльності у сфері АІ.

Наведені позиції, аналіз нормативного та наукового матеріалу, дають змогу запропонувати таке визначення поняття терміна «правовий статус суб'єкта господарювання у сфері організації та проведення АІ» – це юридична особа резидент України, що має необхідний рівень господарської правосуб'єктності, що полягає в наявності ліцензії на провадження такого виду діяльності, відповідності встановленим організаційно-правовим, організаційно-майновим, адміністративним, репутаційним та іншим вимогам, й має сукупність нормативно встановлених і формально закріплених прав, обов'язків загального, спеціального та локального правового рівня, а також відповідальності за недотримання таких обов'язків.

Крім того, важливо зазначити, що в умовах воєнного стану склалася практика формування основ та редагування правового статусу за допомогою нормативних актів особливого спеціального призначення. Так, наприклад, рішенням Ради національної безпеки і оборони України від 20 квітня 2024 р. «Щодо протидії негативним наслідкам функціонування азартних ігор в мережі Інтернет», що введено в дію Указом Президента України [16], до суб'єктів ринку АІ застосовано додаткові вимоги, що відобразилися на їх правовому статусі. На жаль, доводиться констатувати позаправовий механізм формування правового статусу суб'єктів господарювання у досліджуваній сфері з огляду на надзвичайні обставини регулювання цієї сфери суспільних відносин.

Питання визначення змісту правового статусу суб'єктів господарювання у сфері організації та проведення АІ, через нетривалий час відновлення цього виду господарської діяльності, залишилися поза межами наукових розвідок та потребують подальших досліджень. В умовах динамічних змін підходів до правового регулювання, важливим виглядає консолідація нормативного матеріалу та формування загальних засад та детального визначення правового статусу господарюючих суб'єктів у цій сфері суспільних відносин.

ВИСНОВКИ

Встановлено:

- наявність у суб'єктів господарювання у сфері організації та проведення АІ загального, спеціального та локального правового статусів залежно від рівня формалізації меж такого правового статусу. Правовий статус досліджуваних суб'єктів формалізується у нормах господарського права, спеціального та іншого законодавства. Важливе значення для визначення правового статусу суб'єктів господарювання у сфері організації та проведення АІ, крім наведених, мають норми ліцензійного та санкційного законодавства, а також основи регуляторної політики держави;

- наявність спільних групових рис, що містяться у вимогах до суб'єктів господарювання у сфері організації та проведення АІ в Законі про АІ як елементів правового статусу;

- негативний характер тенденції до формування основ та редагування правового статусу за допомогою нормативних актів особливого спеціального призна-

чення в умовах воєнного стану;

– необхідність розгляду питань проблеми спеціального правового статусу суб'єкта АІ повинно виходити із загального визначення правового статусу як явища об'єктивного права, тобто потенційного місця суб'єкта відповідних правовідносин.

Визначено:

– особливості встановлення правового статусу:

а) окремих суб'єктів господарювання у сфері АІ на локальному рівні, що може визначатися індивідуальними НПА уповноваженого органу у сфері організації та проведення АІ і локальними актами;

б) суб'єкта господарювання у відносинах зі споживачем АІ, що може бути конкретизовано у правилах організатора АІ;

– особливості досліджуваних суб'єктів права, що мають колективний характер, неодмінний статус резидента України, наявність ліцензії як необхідний рівень господарської правосуб'єктності у сфері організації та проведення АІ;

– такі групи обов'язків суб'єктів господарювання у сфері організації та проведення АІ: про дотримання ліцензійно-дозвільних та сертифікаційних процедур; пов'язані з дотриманням принципів доброчесності, відповідальності гри та забезпечення дотримання суспільних інтересів; про сприяння контролю та моніторингу; по-

в'язані з безпосереднім здійсненням діяльності з організації та проведення АІ; пов'язані з безпосередньою взаємодією з гравцями.

Обґрунтовано, що перелік обов'язків суб'єкта господарювання у сфері організації та проведення АІ, зазначений у статті профільного Закону як складник правового статусу останніх не є вичерпним та має постійну тенденцію до трансформації.

Запропоновано:

– застосовувати доктринальні положення Господарського кодексу України для характеристик суб'єктів господарювання, який, незважаючи на втрату чинності, має теоретичне значення і придатність для наукового пошуку і подальшого обґрунтування наукових досліджень;

– внести правки в Закон про АІ з метою усунення стану правової невизначеності та можливих правових колізій, де надати визначення терміна «надавача послуг у сфері АІ», що буде сприяти приведенню Закону про АІ до логічних кондицій та зменшить коло ймовірних зловживань;

– визначення поняття «правовий статус суб'єкта господарювання у сфері організації та проведення АІ», що включає характеристики та особливості, що дає змогу його відмежувати від решти термінів, які застосовуються в теоретичній і практичній площині.

Список використаних джерел

1. Кирпиченкова О., Литвинець Л., Ущиповський А. Вплив легалізації грального бізнесу на розвиток готельної індустрії. *Економіка та суспільство*. 2023. № 51. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2500>
2. Макачук В.В. Поняття «правовий статус особи» в теоретично-правовій літературі. *Право. ua*. 2015. № 3. С. 18-22.
3. Панчишин А.В. Поняття, ознаки та структура категорії «правовий статус». *Часопис Київського університету права*. 2010. № 2. С. 95-98.
4. Степанова Т.В. Щодо співвідношення поняття «правового статусу» та суміжних категорій. *Правова держава*. 2015. № 19. С. 35-40.
5. Якимчук Н. Поняття "правовий статус", "правове положення", "правовий модус" та "правовий режим": теоретико-правовий аналіз. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2013. № 3. С. 11-18.
6. Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор: Закон України від 14.07.2020 № 768-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/768-20#Text>
7. Соїч О.В. Колективні суб'єкти як особливий різновид суб'єктів права. *Правова держава*. 2018. № 32. С. 44-50.
8. Сердюков О.С. Вимоги до організаторів азартних ігор: зарубіжний та вітчизняний досвід. *Наукові записки. Серія: Право*. 2022. № 12. URL: <https://pravo.cusu.edu.ua/index.php/pravo/article/view/189>
9. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV (втратив чинність на підставі закону № 4196-IX від 09.01.2025 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
10. КРАІЛ звертає увагу щодо набрання чинності Положенням про здійснення фінансового моніторингу суб'єктами первинного фінансового моніторингу, державне регулювання і нагляд за діяльністю яких здійснює Міністерство фінансів України. URL: <https://www.gc.gov.ua/ua/InfoNormReg/35542.html>
11. Попадинець Г.О. Особливості правового статусу суб'єктів господарювання у сфері господарських правовідносин. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. № 2. Том 1. С. 39-42.
12. Починок К., Сировець М. Аналіз поняття «господарська компетенція» в правовому вимірі. *Молодий вчений*. 2021. № 5 (93). С. 124-127.
13. З практики застосування термінів, слів та словосполучень у юриспруденції. *Ліга закон*. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/TS000178>
14. Про заборону грального бізнесу в Україні: Закон України від 15.05.2009 № 1334-VI (втратив чинність на підставі закону № 768-IX від 14.07.2020 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1334-17#Text>
15. Про затвердження вимог щодо боротьби з вираженою ігровою залежністю (лудоманією): Постанова Кабінету Міністрів України; Вимоги від 29.10.2025 № 1370. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-vymoh-shchodo-borotby-z-vyrazhenoiu-ihrovoiu-zalezhnistiu-ludomaniieiu-k1370>
16. Щодо протидії негативним наслідкам функціонування азартних ігор в мережі Інтернет: Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 квітня 2024 року (введено в дію Указом Президента України від 20 квітня 2024 року № 234/2024). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0005525-24#Text>

References

1. Kyrpichenkova O., Lytvynets L., Ushchapovsky A. The impact of legalization of gambling on the development of the hotel industry. *Economy and Society*. 2023. No. 51. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2500> (in Ukrainian).
2. Makarchuk V.V. The concept of "legal status of a person" in theoretical and legal literature. *Pravo.ua*. 2015. No. 3. pp. 18-22. (in

Ukrainian).

3. Panchyshyn A.V. The concept, features and structure of the category "legal status". *Journal of the Kyiv University of Law*. 2010. No. 2. pp. 95-98. (in Ukrainian).

4. Stepanova T.V. On the correlation of the concept of "legal status" and related categories. *Law-governed state*. 2015. No. 19. pp. 35-40. (in Ukrainian).

5. Yakymchuk N. The concepts of "legal status", "legal position", "legal modus" and "legal regime": theoretical and legal analysis. *Bulletin of the National Academy of the Prosecutor's Office of Ukraine*. 2013. No. 3. pp. 11-18. (in Ukrainian).

6. On state regulation of activities related to the organization and conduct of gambling: Law of Ukraine dated 14.07.2020 No. 768-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/768-20#Text> (in Ukrainian).

7. Soich O.V. Collective entities as a special type of legal entities. *Lawful State*. 2018. No. 32. pp. 44-50. (in Ukrainian).

8. Serdyukov O.S. Requirements for organizers of gambling games: foreign and domestic experience. *Scientific notes. Series: Law*. 2022. No. 12. URL: <https://pravo.cusu.edu.ua/index.php/pravo/article/view/189> (in Ukrainian).

9. Commercial Code of Ukraine dated 16.01.2003 No. 436-IV (repealed by Law No. 4196-IX dated 09.01.2025). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (in Ukrainian).

10. KRAIL draws attention to the entry into force of the Regulation on the implementation of financial monitoring by primary financial monitoring entities, the state regulation and supervision of which is carried out by the Ministry of Finance of Ukraine. URL: <https://www.gc.gov.ua/ua/InfoNormReg/35542.html> (in Ukrainian).

11. Popadynets G.O. Peculiarities of the legal status of business entities in the sphere of economic legal relations. *Current problems of domestic jurisprudence*. 2018. No. 2. Volume 1. P. 39-42. (in Ukrainian).

12. Pochynok K., Syrovets M. Analysis of the concept of "economic competence" in the legal dimension. *Young scientist*. 2021. No. 5 (93). P. 124-127. (in Ukrainian).

13. On the practice of using terms, words and phrases in jurisprudence. *Liga Zakon*. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/TS000178> (in Ukrainian).

14. On the prohibition of gambling in Ukraine: Law of Ukraine dated 15.05.2009 No. 1334-VI (repealed by Law No. 768-IX dated 14.07.2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1334-17#Text> (in Ukrainian).

15. On approval of requirements for combating severe gambling addiction (ludomania): Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine; Requirements dated 29.10.2025 No. 1370. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-vymoh-shchodo-borotby-z-vyrazhenoiu-ihrovoiu-zalezhnisti-ludomaniieiu-k1370> (in Ukrainian).

16. Regarding countering the negative consequences of the functioning of gambling on the Internet: Decision of the National Security and Defense Council of Ukraine dated April 20, 2024 (enacted by Decree of the President of Ukraine dated April 20, 2024 No. 234/2024). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0005525-24#Text> (in Ukrainian).

Dmytro KUTSEVOL

postgraduate student, V. Mamutov Institute of Economic and Legal Research of NAS of Ukraine; lawyer

ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-0504-8130>

e-mail: kutsevol@assyria.com.ua

LEGAL STATUS OF BUSINESS ENTITIES IN THE SPHERE OF ORGANIZATION AND CONDUCT OF GAMBLING GAMES

The subject of the paper is the legal status of business entities in the field of organizing and conducting gambling, its content and features. Consideration of issues of the topic should be based on the definition of legal status as a phenomenon of objective law, that is, the potential place of the general subject of the relevant legal relations. The following features of the studied legal entities were noted: their collective nature and the need for the status of a resident of Ukraine and a license for the latter. Business entities in the field of organizing and conducting gambling are distinguished into general, special, and local legal statuses, depending on the level of regulatory regulation. At the local level, the legal status of individual business entities in the studied area may also be determined by individual legal acts of the authorized body in the field of organization and conduct of gambling, as well as by such other local acts. The legal status of a business entity in relations with players can be specified, in particular, in the rules of the gambling organizer. The definition of the legal status of a business entity in the field of organizing and conducting gambling is provided. "Legal status of a business entity in the field of organizing and conducting AI" is a legal entity resident of Ukraine that has the necessary level of economic legal personality, which consists in having a license to conduct such activities, compliance with established organizational and legal, organizational and property, administrative, reputational and other requirements, and has a set of normatively established and formally enshrined rights, obligations of the general, special and local legal level, as well as liability for failure to comply with such obligations. In addition, attention is focused on the negative nature of editing legal status through special regulatory acts under martial law.

Keywords: gambling, business entity, legal status, public relations, gambling organizer, rights and obligations, legal personality

Viktor KRYKUN

Doctor of Legal Sciences, Associate Professor, Professor of the department, State Tax University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5160-5964>

e-mail: v.krikun68@gmail.com

Maksym ZVIEZDICHEV

postgraduate student, State Tax University

ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-7705-1937>

e-mail: limval55555@gmail.com

SUBSIDIARY LIABILITY AND PIERCING THE CORPORATE VEIL IN GERMAN LAW

The paper provides a comprehensive scientific and legal analysis of the institution of subsidiary liability and the doctrine of lifting the corporate veil in German law as one of the most developed and conceptually balanced mechanisms for reconciling the principle of limited liability of a legal entity with the imperative of effective protection of creditors' rights. The study focuses on the exceptional nature of these legal instruments and their role in counteracting abuses of the corporate form that undermine the foundations of civil turnover and economic stability. The paper examines the doctrinal foundations of Durchgriffshaftung as a legal response to situations where the formal separation between a company and its participants or management is used in bad faith. Particular attention is devoted to the genesis and subsequent evolution of the concept of liability for the intentional destruction of a company's economic basis (Existenzvernichtungshaftung), as developed in the case law of the German Federal Court of Justice. The research traces the gradual transformation of this concept from a quasi-corporate liability mechanism into a construction grounded in general tort law, which significantly influenced its scope and practical application. Special emphasis is placed on the analysis of landmark judicial decisions (including Autokran, Bremer Vulkan and Trihotel), which played a decisive role in shaping the limits, criteria and legal nature of subsidiary liability in German jurisprudence. It is argued that the judicial reorientation of Existenzvernichtungshaftung towards tort liability contributed to preserving the autonomy of legal entities, strengthening legal certainty and predictability, and preventing an unjustified and arbitrary expansion of liability of shareholders and corporate managers. The paper concludes that the modern German model of subsidiary liability functions as an exceptional corrective instrument applied only in cases of manifest abuse of rights and gross violation of the principle of good faith (Treu und Glauben). It is substantiated that this model represents a conceptual compromise between the formal autonomy of the corporate structure and the requirements of substantive justice and creditor protection. The expediency of adapting selected doctrinal approaches and judicial standards of German law for the improvement of Ukrainian corporate and bankruptcy legislation is justified, taking into account the specific features of national law enforcement practice.

Keywords: subsidiary liability, corporate veil, limited liability, creditor protection, corporate autonomy

INTRODUCTION

In the current context of the development of the national legal system, the adaptation and implementation of best European practices in the field of commercial, corporate, and civil law is of particular importance. One of the key categories ensuring a balance of interests between the state, business, and creditors is, as already mentioned, the institution of subsidiary liability. Its study in the law of European countries is of considerable practical and theoretical importance for Ukraine, which is in the process of harmonizing its legislation with the *acquis* of the EU and strives to form an effective legal system in the field of economic relations.

Subsidiary liability in European legal doctrine is an instrument for ensuring the principle of fairness in contractual and corporate relations. In many EU countries, including Germany, this institution is used to prevent abuse by members of business associations and their managers. Analysis of the practices of this country allows Ukraine to improve its own mechanisms for holding accountable persons who, using formal limitations of their own liability, cause damage to creditors or the state.

The importance of the study also lies in improving the protection of creditors' rights. In the context of war and economic crisis, accompanied by an increase in corporate insolvency, the issue of expanding the grounds for subsidiary liability of managers and beneficiaries becomes particularly relevant. European experience in this area demonstrates examples of the effective application of preventive and compensatory measures that restore the balance of interests between debtors and creditors.

Studying the European model is important for Ukraine's

further integration into the EU legal space. The use of the doctrine of subsidiarity and relevant legal instruments will contribute to the harmonization of national legislation with European corporate governance standards and create the conditions for a transparent and predictable business environment. This, in turn, will have a positive impact on the investment climate, which is a strategic objective of the state.

The **PURPOSE** of the paper is to comprehensively analyze the doctrinal foundations, evolutionary stages, and functional mechanisms of subsidiary liability and piercing the corporate veil in German law, as well as to identify their role in balancing the principle of limited liability with the need for effective creditor protection. The study aims to systematize judicial approaches and doctrinal concepts shaping this institution and to assess their theoretical and practical significance for the development of corporate and insolvency law, including the possibility of adapting key elements of the German model to other legal systems.

METHODS

The study employs a complex of general scientific and special legal research methods. In particular, the dialectical method is used to analyse the evolution of subsidiary liability and piercing the corporate veil in German law in their interrelation with the development of corporate and obligations law. The formal legal method is applied to examine the norms of German corporate, civil, and tort law, as well as to interpret the provisions of the GmbHG and the BGB.

The comparative legal method makes it possible to compare different doctrinal approaches and judicial practices concerning subsidiary liability and Durchgriffshaftung and

to assess their relevance for other legal systems. By means of the systemic and structural method, subsidiary liability is considered as a complex multi-level legal mechanism combining the principles of legal entity autonomy, good faith, and creditor protection. The method of case-law analysis is used to generalize the decisions of the Federal Court of Justice of Germany (in particular, the *Autokran*, *Bremer Vulkan*, and *Trihotel* cases), which allows for identifying the main patterns and directions of the doctrinal development of this institution.

RESULTS

An analysis of the practice of applying subsidiary liability in EU countries shows that the experience of Germany, France, and Poland is most relevant for Ukraine. These countries have developed effective models that combine the protection of creditors' rights, the promotion of transparent corporate governance, and a balance of interests between the state and business.

The German experience is of fundamental importance due to its developed doctrine of corporate law. In Germany, the institution of subsidiary liability is closely linked to the principle of "Durchgriffshaftung" (piercing the corporate veil), which allows company participants and managers to be held liable in cases of abuse of legal entity status. This approach could be useful for Ukraine, where there are widespread cases of corporate structures being used to evade obligations or withdraw assets.

In the German private and corporate law system, the institution of subsidiary liability (*subsidiäre Haftung*) occupies a special place as a mechanism for ensuring a fair balance between the principle of limited liability of legal entities and the need to protect the rights of creditors. Its development has been closely linked to the doctrine of *Durchgriffshaftung* (piercing the corporate veil), which allows the court to hold participants or managers of an enterprise liable in cases of abuse of the company's legal personality.

The theoretical basis of the German model is the concept of legal entity autonomy, enshrined in § 13 GmbHG [1], according to which the participants of the company are not liable for its debts in excess of the amount of their contribution to the authorized capital. At the same time, judicial practice and special rules provide for exceptions to this rule when limited liability becomes a tool for fraud or unfair management.

It should also be noted that when considering the institution of subsidiary liability in German law, one cannot limit oneself to its positive legal dimension. In this case, a complex multi-level structure emerges, which, on the one hand, is based on the fundamental principles of legal entity autonomy (*Trennungsprinzip*) and, on the other hand, reflects doctrinal evolution and judicial creativity that developed in response to the challenges of economic practice. In this context, it appears that subsidiary liability in German law is not only a technical legal means of protecting creditors, but above all an instrument of conceptual balance between the formal limitation of business risks and substantive justice in the field of corporate relations.

Thus, the first step towards forming the doctrine was the well-known decision of the BGH in the *Autokran* case, where the court recognized the removal of the corporate veil (*Durchgriffshaftung*) as permissible in cases of obvious mixing of the assets of the participants and the company. In this case, the Federal Supreme Court ruled that the controlling

company was liable to the lessor of the dependent companies for unpaid rent. Seven limited liability companies leased construction cranes from the plaintiff. Due to non-payment of rent, the lessor went to court and obtained a judgment in his favor for a total amount of DM 700,000, but in the course of enforcement of the judgment, he received only DM 40,000. The plaintiff went to court, demanding payment of the balance by the company that controlled the tenants. The claim was upheld. The court found that the controlling company had a significant influence on the activities of the tenants. Under the agreements, it could receive funds directly from the tenants' customers and was entitled to the profits of the dependent companies. The court ruled that, under these circumstances, the controlling company should also be liable for the tenants' debts [*Piercing the corporate veil*]. Thus, it was demonstrated that absolute adherence to the principle of legal entity separation cannot be applied where it becomes an instrument of manipulation and violates the nature of the legal order itself.

The further development of the institution is linked to the doctrine of *Existenzvernichtungshaftung* (liability for destruction of existence), conceptually formulated in the *Bremer Vulkan* case [2-3]. Here, it was not just a matter of formal mixing of assets, but of deliberately undermining the economic basis of the company's existence by withdrawing its capital without proper compensation. This doctrine enshrined in German law the idea that a participant who abuses the corporate form and destroys the company's ability to function loses the advantage of limited liability.

However, in the *Trihotel* decision [4], the Federal Court took a significant step towards systematising and doctrinally organising this practice by transferring *Existenzvernichtungshaftung* to the realm of tort liability under § 826 BGB [5]. Thus, the court departed from the doctrine of lifting the corporate veil, noting that liability for the "destruction of the existence" of a company is an internal liability, and only the administrator in insolvency proceedings, not the creditor, can file a corresponding claim with the court. In addition, the previous individual approach to resolving liability issues was replaced by a tortious one [5].

This meant a fundamental rethinking: from now on, the claim is not a direct right of the creditor, but is realized as a claim of the company itself, which significantly reduces the risk of destroying the autonomy of the legal entity and is consistent with the general logic of civil law.

From a scientific perspective, this evolution is extremely revealing. It demonstrates how judicial practice, without going beyond the limits of positive law, gradually builds a coherent structure of subsidiary liability, which at the same time limits the arbitrariness of participants and preserves the attractiveness of the corporate form for entrepreneurship. Thus, in the German legal system, subsidiary liability is not a permanent sanction, but an exceptional legal remedy that is applied only in cases of obvious abuse of rights and violation of the principle of good faith.

Thus, modern doctrine defines the limits of *Durchgriffshaftung* (piercing the corporate veil). The Federal Court clearly articulates that its use is permissible only in exceptional cases: when there is a commingling of assets, gross abuse of corporate form, or intentional evasion of obligations. Thus, German law maintains a balance between excessive rigidity and the danger of arbitrarily expanding the scope of liability.

Theoretically, this evolution marks a departure from the

idea of subsidiary liability as a “bypass rule” to its perception as an instrument of systemic harmonization. After all, Existenzvernichtungshaftung (liability for destruction of existence) is now considered not in isolation, but in conjunction with the principle of good faith (Treu und Glauben), tort law, and the general logic of creditor protection. This allows the institution to be kept within the bounds of legal certainty without turning it into a source of legal uncertainty or “casuistische Rechtsprechung” (casuistic justice).

Thus, the modern doctrine of subsidiary liability in Germany embodies the idea of limited but consistent removal of the corporate veil, applied as a last resort when other legal mechanisms prove ineffective. It reflects a mature compromise between the need to ensure the predictability of corporate law and the requirement to prevent its abuse. In a theoretical context, this doctrine is a prime example of how a legal system based on formal legal precision can incorporate corrective instruments that guarantee not only formal but also substantive justice in the sphere of corporate relations.

CONCLUSIONS

The conducted analysis demonstrates that the German model of subsidiary liability represents a conceptually balanced and doctrinally mature mechanism for reconciling the principle of limited liability with the imperative of effective creditor protection. Its evolution, from the early judicial recognition of Durchgriffshaftung in cases of asset

commingling to the refined doctrine of Existenzvernichtungshaftung illustrates how judicial practice can gradually construct a coherent system without undermining the autonomy of the legal entity. By relocating liability for the “destruction of corporate existence” into the sphere of tort law and confining the right of action primarily to insolvency administrators, German law has succeeded in limiting arbitrary expansions of liability while preserving legal certainty and the economic attractiveness of the corporate form. Subsidiary liability thus functions not as a routine sanction, but as an exceptional corrective instrument grounded in good faith and the prevention of abuse.

From a comparative perspective, this experience is of particular relevance for Ukraine, where challenges related to asset stripping, abuse of corporate structures, and formal adherence to limited liability remain widespread. The German approach offers a methodological framework for developing a national doctrine of subsidiary liability that avoids mechanical transplantation and instead emphasizes systemic coherence, judicial restraint, and conceptual clarity. Incorporating such principles into Ukrainian law could contribute to strengthening creditor confidence, enhancing corporate governance standards, and ensuring a fair balance between entrepreneurial freedom and responsibility, thereby aligning domestic practice with advanced European legal traditions.

References

1. Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung (GmbHG). URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/gmbhg/BJNR004770892.html>
2. Insolvenzordnung – InsO. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_inso/englisch_inso.html
3. 7BGH, Urteil vom 17. 9. 2001. II ZR 178/99. URL: <https://lexetius.com/2001,1224>
4. BGH, Urteil vom 16. 7. 2007 – II ZR 3/04 – TRIHOTEL. URL: <https://lexetius.com/2007,1959>
5. Bürgerliches Gesetzbuch (BGB). § 826 Sittenwidrige vorsätzliche Schädigung. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/bgb/_826.html

Віктор Борисович КРИКУН

д.ю.н., доцент, професор кафедри, Державний податковий університет

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5160-5964>

e-mail: v.krikun68@gmail.com

Максим Олександрович ЗВЄЗДІЧЕВ

аспірант, Державний податковий університет

ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-7705-1937>

e-mail: limval55555@gmail.com

СУБСИДІАРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ТА ПРОНИКНЕННЯ ЗА КОРПОРАТИВНУ ЗАВІСУ В НІМЕЦЬКОМУ ПРАВІ

У статті здійснено комплексний науково-правовий аналіз інституту субсидіарної відповідальності та зняття корпоративної вуалі в німецькому праві як одного з найбільш розвинених механізмів забезпечення балансу між принципом обмеженої відповідальності юридичної особи та необхідністю ефективного захисту прав кредиторів. Досліджено доктринальні засади формування Durchgriffshaftung як виняткового засобу реагування на зловживання корпоративною формою, а також еволюцію підходів судової практики Федерального суду Німеччини до відповідальності за умисне знищення економічної основи наявності компанії (Existenzvernichtungshaftung). Особливу увагу приділено аналізу ключових судових рішень (Autokran, Bremer Vulkan, Trihotel), які відіграли визначальну роль у концептуалізації меж застосування субсидіарної відповідальності та її системному включенні до загальної логіки цивільного і деліктного права. Обґрунтовано, що трансформація Existenzvernichtungshaftung у сферу деліктної відповідальності сприяла збереженню автономії юридичної особи та підвищенню правової визначеності, одночасно обмеживши ризики надмірного та довільного розширення відповідальності учасників і менеджменту. Зроблено висновок, що сучасна німецька модель субсидіарної відповідальності має характер виняткового коригуючого інструменту, що застосовується лише у разі очевидного зловживання правом і порушення принципу добросовісності. Доведено, що такий підхід забезпечує концептуальний компроміс між формальною автономією корпоративної структури та вимогами матеріальної справедливості. Аргументовано доцільність застосування доктринальних напрацювань німецького права для вдосконалення національного корпоративного та банкрутного законодавства України з урахуванням особливостей вітчизняної правозастосовної практики.

Ключові слова: субсидіарна відповідальність, корпоративна завіса, обмежена відповідальність, захист кредиторів, корпоративна автономія